

**การคงอยู่และการปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท:
กรณีศึกษาหมู่บ้านของ ตำบลบวกค้ำ อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่**

โดย

รัตนาพร เศรษฐกุล

รายงานวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๓๗

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การคงอยู่และการปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ภูมิศึกษาหมู่บ้านของ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ นี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากหลายฝ่ายและหลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านเจ้าอาวาสวัดต่างๆในตำบลบวกค้าง พ่อกำนันเมฆ มณีเกษ และผู้ใหญ่บ้านทุกท่าน อาจารย์วัดทุกท่าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มหนุ่มสาว พัฒนาการตำบลและข้าราชการผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนพ่ออู๊ยแม่อู๊ยและพี่น้องชายของตำบลบวกค้าง ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้งชุมชนชาวยอง สังคมและวัฒนธรรมของชาวยอง อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาท้องถิ่น ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยและขอบคุณเพื่อนร่วมงานในบัณฑิตวิทยาลัยที่ให้ความช่วยเหลืองานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณดร.สุจิรา ประชบุทธิภักย์ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย และท้ายที่สุดขอขอบคุณนายแพทย์ ผดุงเกียรติ เศรษฐกุล ที่ให้การสนับสนุนการทำวิจัยด้วยดีทุกครั้ง

ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยทางด้านวัฒนธรรมของชนชาติไท ประเด็นปัญหาและข้อบกพร่องต่างๆของงานวิจัยฉบับนี้คงจะทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ทางวิชาการและมีการศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไป

บทคัดย่อ

ชาวของในตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ อพยพมาจากเมืองของในสหภาพเมียนมาร์ จากการศึกษาทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์บอกเล่า บริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของชาวของในปัจจุบันเป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีความเจริญมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญไชยและล้านนา แต่ผู้ที่อยู่อาศัยจะเป็นกลุ่มชาวของหรือกลุ่มใดก็ยังไม่ปรากฏแน่ชัด หลักฐานที่ว่าชาวของมาตั้งถิ่นฐานอยู่มาจนกระทั่งทุกวันนี้ เป็นหลักฐานบันทึกของวัดบวค้ำงเกี่ยวกับการสร้างวัด ในสมัยเจ้าเจ็ดคน หรือ สมัย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ซึ่งมีอพยพผู้คนจำนวนมากมาตั้งถิ่นฐานในล้านนา ผู้คนจากเมืองของก็ได้อพยพมาอยู่ที่ลำพูนและเขตใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำบลบวค้ำงเป็นเขตติดต่อกันระหว่างอำเภอสันกำแพงกับกิ่งอำเภอบ้านธิของจังหวัดลำพูน ซึ่งมีชาวของตั้งถิ่นฐานอยู่ ชาวของบวค้ำงได้ปรับตัวเข้ากับสังคมของล้านนาได้เป็นอย่างดีเนื่องจากความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมของทั้งเมืองของและล้านนา ความแตกต่างที่เห็นชัดเจนคือ ภาษา ภาษาของมีสำเนียงที่ต่างจากภาษาคำเมืองหรือภาษาชนของล้านนา จึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวของที่ต่างจากคนเมืองหรือชาวชนที่ชาวของเรียกว่า “คนลาว” เพื่อนบ้าน ไม่ปรากฏว่ามีความขัดแย้งที่รุนแรงทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างชาวของกับกลุ่มผู้ปกครองล้านนาแต่ประการใด การปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวของเกิดขึ้นไปพร้อมๆกันกับคนกลุ่มอื่นๆในล้านนา ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงนั้นมีทั้งปัจจัยจากภายนอกและภายใน เริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเข้ามาของเศรษฐกิจทุนนิยมและกระแสความทันสมัยแบบตะวันตก การพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาลสมัยต่างๆ จนกระทั่งการเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวและการลงทุนอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ควบคู่ไปกับสภาพปัญหาทางด้านการเกษตร ที่ตั้งที่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวและหัตถกรรมพื้นเมือง และการพัฒนาการศึกษาของประชาชน ทำให้ชาวของบวค้ำงเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง และรับเอาสิ่งใหม่ๆ เช่น วัฒนธรรมไทยกรุงเทพหรือวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทนประเพณีวัฒนธรรมเดิมของตน สิ่งที่ดีหรือทำให้การปรับเปลี่ยนข้างล่างคือ วัดที่ยังมีบทบาทสำคัญในกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้านซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของท้องถิ่นในการทำกิจกรรมร่วมกัน และการที่ชาวบ้านบวค้ำงยังมีโอกาสประกอบอาชีพเสริมในครัวเรือนของตน ไม่ต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้านทั้งหมด ทำให้มีโอกาสร่วมกิจกรรมของท้องถิ่นโดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ทำให้ยังสามารถรักษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไว้ได้บ้าง

Abstract

The Yawng people of Buakkhang sub-district, San Kamphaeng District, Chiang Mai migrated from Muang Yawng, Burma. From archeological study and oral history, this Yawng inhabited area was the ancient and prosperous community since the period of Hariphunchai and Lanna. However, we can not be sure whether the inhabitants were Yawng. The evidence showing the migration of the Yawng is the record of the Buakkhang temple in mulberry papers. During the period of "Kap Phak Sai Sa Kap Kha Sai Muang", a large number of people migrated to Lan Na. The Yawng moved to settle down in Buakkhang sub-district which is the adjacent area between San Kamphaeng district and Ban Thi sub-district of Lamphun, one of the largest Yawng communities.

The Yawng adjusted themselves very well with the Lan Na structure due to the cultural similarities of the Yuan of Lan Na. Their cultural identity is the Yawng language which makes them different from their Yuan neighbors. From the past to present, there was no serious conflict between the Yawng and the Lan Na people. Changes in Yawng society occurred simultaneously with the other groups' in Lan Na. The factors of changes were both external and internal. From the Bangkok centralization during the reign of King Chulalongkorn, the coming of the Western capitalism and modernization, the local development planned by the Thai government to the rapid growth of tourism and industrial investment in the present, paralleled with the agricultural problems of the community, the location which is close to the center of tourism and handicrafts and the educational development, the Yawng people adjust their ways of life, substitute their old culture with the Bangkok and the Western ones. Some local institutes which slower the changes are the temple which has much influence on the elderly people, the housewives clubs which carry on the local ceremonies and the supplementary occupations which keep the people working in their own villages. The Yawng who still make their living on agriculture and the supplementary jobs still have time to participate in the local ceremonies and associate within their own people. Thus, helping to maintain the old Yawng culture.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
บทนำ	
-ความสำคัญและที่มาของการวิจัย	ฉ
-วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ฉ
-ระเบียบวิธีวิจัย	ช
บทที่ ๑	๑
ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวยอง ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง	
จังหวัดเชียงใหม่	
-ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอสันกำแพงและตำบลบวกก้าง	๒
-ประวัติหมู่บ้านในตำบลบวกก้าง	๖
-ของคือใคร	๗
-ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองของกับรัฐไทย	๘
-การอพยพและการตั้งถิ่นฐานของชาวยองตำบลบวกก้าง	๙
บทที่ ๒	๑๓
วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวยองตำบลบวกก้าง	
-ประเพณีสิบสองเดือน	๑๔
-ประเพณีในครอบครัวและชุมชน	๒๓
บทที่ ๓	๒๖
จากชุมชนท้องถิ่นถึงสภาตำบล การปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองตนเองของ	
ชาวยองตำบลบวกก้าง	
-การปกครองชุมชนท้องถิ่นในอดีต การปกครองท้องถิ่น	๒๖
-หมู่บ้าน ตำบล และสภาตำบล	๓๐
บทที่ ๔	๔๘
จากท้องถิ่นสู่เมืองใหญ่ การปรับตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงดูตนเอง	
-ระบบเศรษฐกิจการเกษตรของชาวยองในอดีต	๔๘
-การประกอบอาชีพใหม่และอาชีพเสริม	๕๕
บทที่ ๕	๖๔
การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมของ	
-ระบบการศึกษาแบบใหม่กับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของ	๖๖
สังคมวัฒนธรรมของ	
-ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยมกับการคงอยู่และ	๗๓
การเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมของ	

-การประกอบอาชีพเสริม	76
-กลุ่มแม่บ้าน บทบาทสตรีในท้องถิ่น	76
-วัด กระแสเหนี่ยวนำการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมหมู่บ้าน	80
บทสรุป	
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	88
บรรณานุกรม	95

บทนำ

ความสำคัญของปัญหาที่ทำการวิจัย

ท้องที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย มีหลักฐานทางโบราณคดีและศิลาจารึกที่วัดเชียงแสน ตำบลออนใต้ ทำให้สันนิษฐานว่าชาวสันกำแพงในอดีตได้อพยพมาจากพืนนากูเลา แขวงเมืองเชียงแสน มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านแม่ออน ชุมชนขยายใหญ่ขึ้นจนสามารถสร้างวัดศาลกัจจายน์ดารามเป็นวัดประจำชุมชนในปี.ศ ๒๐๓๐ ในบริเวณใกล้เคียงกันนี้เป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามที่มีชื่อเสียง พบเตาเผาสังคโลกและเศษเครื่องถ้วยเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้มีหลักฐานว่าสันกำแพงเป็นบริเวณที่มีการอพยพโยกย้ายถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยเฉพาะอย่างยิ่งลื้อและยอง ซึ่งมีพบว่ามี การตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นที่ตำบลบวกค้างทั้งสิบสองหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง

ในปัจจุบันสันกำแพงเป็นอำเภอที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วเนื่องจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เดิมประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้จากการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันมีอุตสาหกรรมขนาดย่อมมากขึ้น เช่น การทำร่มมีถึง ๑๐ แห่ง โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ๓๒ แห่ง โรงงานแกะสลักไม้ ๓๔ แห่ง และโรงงานทำเครื่องเงิน ๑๑ แห่ง เศรษฐกิจของสันกำแพงมีลักษณะการขยายตัวเชิงพาณิชย์ค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับอำเภออื่นๆ มีร้านค้าและบริษัทจำนวนมากสองข้างทางถนนเชียงใหม่-สันกำแพง เต็มไปด้วยร้านขายสินค้าของที่ระลึกต่างๆ ประเภทผ้าไหม ผ้าฝ้าย สินค้าไม้แกะสลัก เครื่องเงินและเครื่องเงิน มีโรงงานอุตสาหกรรมหัตถกรรมพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงมากที่บ้านบ่อสร้างซึ่งเป็นแหล่งผลิตร่มและพัด การค้าขายตัวจนสันกำแพงต้องมีสถาบันทางการเงินมาตั้งสาขาเพื่อรองรับธุรกิจการค้าต่างๆถึง ๖ แห่ง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้เกิดปัญหาหลายอย่าง เช่น ปัญหาสภาพแวดล้อม ซึ่งเกิดจากการขยายตัวของชุมชนโดยไม่มี การวางแผน ปัญหาการรुकกล้าที่สาธารณะและป่าไม้ เนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชนและประชากร ราคาที่ดินที่สูงขึ้น ปัญหาการขายที่ดินทำกิน โดยนายทุนต่างถิ่นมากกว่านซื้อที่ดินจนประชาชนไม่มีที่ทำกิน ตลอดจนปัญหาครอบครัวและสังคมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ปัญหาเหล่านี้มีผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.ศึกษารูปแบบสังคมและวัฒนธรรมของชาวองที่ยังธำรงอยู่และที่เลิกปฏิบัติไปแล้ว
- ๒.ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมเดิม
- ๓.ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนของสังคมวัฒนธรรมเดิม

๔. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นและการตอบสนองของชุมชน

๕. ศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนความพยายามในการแก้ไขของชุมชนท้องถิ่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมเดิมของชุมชนของ

๒. ได้รู้ปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของที่เกิดจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยม

๓. ได้เข้าใจกระบวนการของชาวบ้านในการธำรงรักษาสังคมและวัฒนธรรมเดิมของตนตลอดจน

๔. ได้ข้อมูลที่สามารถใช้เสนอแนะนโยบายในการแก้ปัญหาของชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ใช้วิธีสำรวจพื้นที่ โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

๑. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวของทั้งในและนอกประเทศ

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลมาสร้างแบบสอบถาม และนำแบบสอบถามไปสัมภาษณ์ชาวบ้าน

๓. การจัดข้อมูล ถอดเทปและจำแนกข้อมูลเป็นประเภทต่างๆ เช่น ประเพณี ศาสนา อาชีพ ความเชื่อ ฯลฯ

๔. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ประเมินคุณค่าและความถูกต้องของข้อมูล

๕. เรียบเรียงและนำเสนองานวิจัย

ขอบเขตการวิจัย ศึกษาประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบันของของตำบลบววก้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ระยะเวลาในการวิจัย ๑ ปี

บทที่ ๑

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวยอง ตำบลบวกค้าง

อำเภอสันกำแพง

ในอดีตศูนย์กลางความเจริญและการตั้งถิ่นฐานของสันกำแพงอยู่บริเวณตำบลออนใต้ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ ๒๓ กิโลเมตร มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏในศิลาจารึกของวัดเชียงแสน ตำบลออนใต้ สันนิษฐานว่าชาวบ้านในแถบนี้ได้อพยพมาจากพื้นที่นาเกลือ แขวงเมืองเชียงแสน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านหลายหมู่บ้านพูดภาษาของและลื้อ มีสำเนียงคล้ายกับชาวเชียงแสน และบางหมู่บ้านยังมีการติดต่อกับญาติพี่น้องที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายอยู่ ในเขตจังหวัดเชียงรายนี้นั้นมีหมู่บ้านของอยู่หลายแห่ง เช่น ที่บ้านด้าย บ้านแม่คำฝิ่งหมื่น บ้านป่าด่อน และบ้านศรีคอนมูล เป็นต้น ตำบลออนไต้นั้นตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าสมัยโบราณจากเชียงใหม่ไปถึงลำพูนและลำปาง กองคาราวานสินค้าวัวต่างม้าต่างจะเดินทางผ่านสันกำแพงบริเวณตำบลออนใต้ และท่าขมพูน นอกจากเป็นทางผ่านของเส้นทางการค้าแล้ว บริเวณนี้ยังเป็นแหล่งของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก ผู้ค้นพบเครื่องปั้นดินเผาโบราณเป็นคนแรก คือ พ่อหลวง ฟูย โปริศา พบกว่า ๒๐๐ เตา^๑ ต่อมา นายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ ได้ค้นคว้าเรื่องราวของเครื่องถ้วยสันกำแพงอย่างละเอียด ได้พบเตาเผาจำนวนถึง ๘๓ เตาในเขตหมู่บ้านป่าดิ่ง และบริเวณใกล้เคียง

หลักฐานประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความเก่าแก่ของชุมชนนี้ คือ ศิลาจารึกที่วัดเชียงแสนซึ่งตั้งอยู่ที่ห้วยผาแทนทางตะวันออกของหมู่บ้านป่าดิ่งประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร ได้พบศิลาจารึกของหมื่นดาบเรื่อน เป็นเสาสี่เหลี่ยมสูงประมาณ ๑.๒๐ เมตร มีข้อความจารึกเป็นอักษรสมัยสุโขทัย กล่าวถึงกษัตริย์เชียงใหม่สันนิษฐานว่าเป็นพระยอดเชียงราย โปรดให้หมื่นดาบเรื่อนชักชวนให้ราษฎรสร้างวัด ชื่อวันสาถกถญาณมหันตาราม ทรงถวายที่ดินให้แก่วัดมีค่า ๕๔๐๐๐๐ เบี้ย ส่วนหมื่นดาบเรื่อนนั้นได้ถวายทาสให้เป็นเลขวัด จำนวน ๒๕ ครวี่เรื่อนมี ๗๘ คน ศิลาจารึกได้กล่าวถึงบัญชีค่าก่อสร้างถาวรวัตถุ และทรัพย์สินต่างๆของวัด อาทิ ค่าก่อสร้างเจดีย์เป็นเงิน ๑๔๖๐๐ เบี้ย สร้างวิหาร ๑๑๗๐๐๐ เบี้ย ค่าหล่อพระพุทธรูป ๕ องค์ จำนวน ๖๐๐๐ เบี้ย เป็นต้น^๒ นอกจากนี้ยังมีวัดป่าดิ่งซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญและศิลาจารึกสมัยพญาติโลกราช การสร้างวัดขนาดใหญ่ใช้เงินเป็นจำนวนมากเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของชุมชนได้เป็นอย่างดี

^๑ สัมภาษณ์พ่อหลวงฟูย โปริศา อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๗ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

^๒ ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, *เครื่องถ้วยสันกำแพง* (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือ , ๒๕๒๖) หน้า ๑๕-๑๖.

ตำบลออนใต้สมัยก่อนคงเป็นเมืองขนาดเล็กเมืองหนึ่งมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองมณฑลเทศาภิบาลในราวพ.ศ ๒๔๔๒ ได้ถูกกำหนดให้มีฐานะเป็นแขวง ซึ่งเทียบเท่ากับอำเภอ เรียกว่าแขวงแม่ออน มีที่ว่าการแขวงอยู่ในบริเวณนี้ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์จลาจลที่ถูกกล่ามาจากกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ ได้มีชาวไทใหญ่หรือเงี้ยวจำนวน ๑๑ คนมีอาวุธครบมือ บุกปล้นโรงกลั่นสุราที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแซ่ซ่างและทำการเผาที่ว่าการแขวงแม่ออน จนเสียหาย ต้องย้ายที่ทำการมาสร้างใหม่ที่บ้านสันกำแพงซึ่งถูกใช้เป็นชื่ออำเภอในปัจจุบัน¹ การย้ายที่ว่าการแขวงดังกล่าวนั้นอาจจะเป็นผลของความไม่ไว้วางใจชาวบ้านบริเวณบ้านแม่ออน ซึ่งมีกลุ่มที่เป็นลี้ภัยและของอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก เช่นบ้านบวค้ำที่อยู่ใกล้เคียงกันก็เป็นของ ซึ่งในทัศนะของข้าราชการจากกรุงเทพในสมัยนั้นไม่น่าไว้วางใจพอๆกับพวกเงี้ยว

ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอสันกำแพงและตำบลบวค้ำ

อำเภอสันกำแพงอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียง ๑๒ กิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอคอกสะเก็ด มีลำห้วยและสันเขาเป็นแนวแบ่งเขต ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านสหกรณ์ ตำบลออนกลางและตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน มีสันเขาเป็นแนวแบ่งเขต ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอแม่ทา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน ส่วนทางทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอเมืองและบ้านท่ากวาว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีลำน้ำกวางเป็นเส้นแบ่งเขต ภูมิประเทศเป็นที่ราบ ส่วนใหญ่อยู่ตอนกลางของอำเภอ มีที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญคือ ลุ่มน้ำแม่ออน ประกอบด้วยตำบลออนใต้ ตำบลร้องวัวแดง ตำบลแซ่ซ่าง ตำบลสันกำแพง และตำบลบวค้ำ ลุ่มน้ำกวางและแม่ปุคา ประกอบด้วย ตำบลสันกลาง ตำบลแม่ปุคาและตำบลห้วยทราย มีพื้นที่ภูเขาทางตะวันออกของอำเภอ เป็นแนวเหนือใต้ ระหว่างทิวเขามีสันเขาและที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดเล็ก

(ดูแผนที่ประกอบ)

¹บรรณานุกรมอำเภอสันกำแพง , หน้า ๑.

พื้นที่ในอำเภอสันกำแพงที่มีชาวของตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างหนาแน่นคือ ตำบลบวกค้าง มีหมู่บ้านรวมทั้งหมด ๑๒ หมู่บ้านที่เป็นชาวของ ได้แก่

หมู่ที่ ๑ บ้านบวกค้าง

หมู่ที่ ๗ บ้านข่าปาย

หมู่ที่ ๒ บ้านบวกค้าง

หมู่ที่ ๘ บ้านกอสะเลียม

หมู่ที่ ๓ บ้านต้นคู่

หมู่ที่ ๙ บ้านร้องก่องข้าว

หมู่ที่ ๔ บ้านป่าตาล

หมู่ที่ ๑๐ บ้านช่างเขียน

หมู่ที่ ๕ บ้านแม่แต

หมู่ที่ ๑๑ บ้านโป่ง

หมู่ที่ ๖ บ้านร้อยพร้อม

หมู่ที่ ๑๒ บ้านร้องก่องข้าว

ตำบลบวกค้างอยู่ทางใต้ของอำเภอสันกำแพง มีพื้นที่ประมาณ ๗๒ ตารางกิโลเมตร อาณาเขตทางเหนือติดต่อกับตำบลแช่ช้างและตำบลสันกำแพง ทางตะวันออกติดต่อกับตำบลห้วยยาบ กิ่งอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ทางใต้ติดต่อกับ กิ่งอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน และทางตะวันตกติดต่อกับ บ้านท่ากวาว ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบกว้างขวาง มีแม่น้ำสำคัญ สองสายคือ แม่น้ำฮอนไหลจากตำบลฮอนเหนือ ผ่านตำบลบวกค้างไปทางหมู่บ้านข่าปาย ไหลลงสู่แม่น้ำแม่กวง ในเขตอำเภอสารภี และแม่น้ำหาคไหลผ่านหมู่บ้านช่างเขียนไปถึงตำบลบ้านธิ กิ่งอำเภอบ้านธิ การตั้งหมู่บ้านจะตั้งเรียงรายไปตามแนวถนนที่ตัดผ่านหมู่บ้านตั้งแต่หมู่ที่ ๑-๒-๓-๔-๕-๖ และ ๗ ส่วนหมู่ที่ ๘-๙-๑๐-๑๑ และ ๑๒ จะมีทุ่งนาคันระหว่างหมู่บ้าน¹

(ดูแผนที่ประกอบ)

¹ ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรี ระเบียบ สารรัตน์ และนิรันดร์ เอ็นคะวัน. รายงานผลการปฏิบัติงานของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษานานาชาติ กอสะเลียม ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (เอกสารไร่นิว, ๒๕๒๑) หน้า ๑-๒.

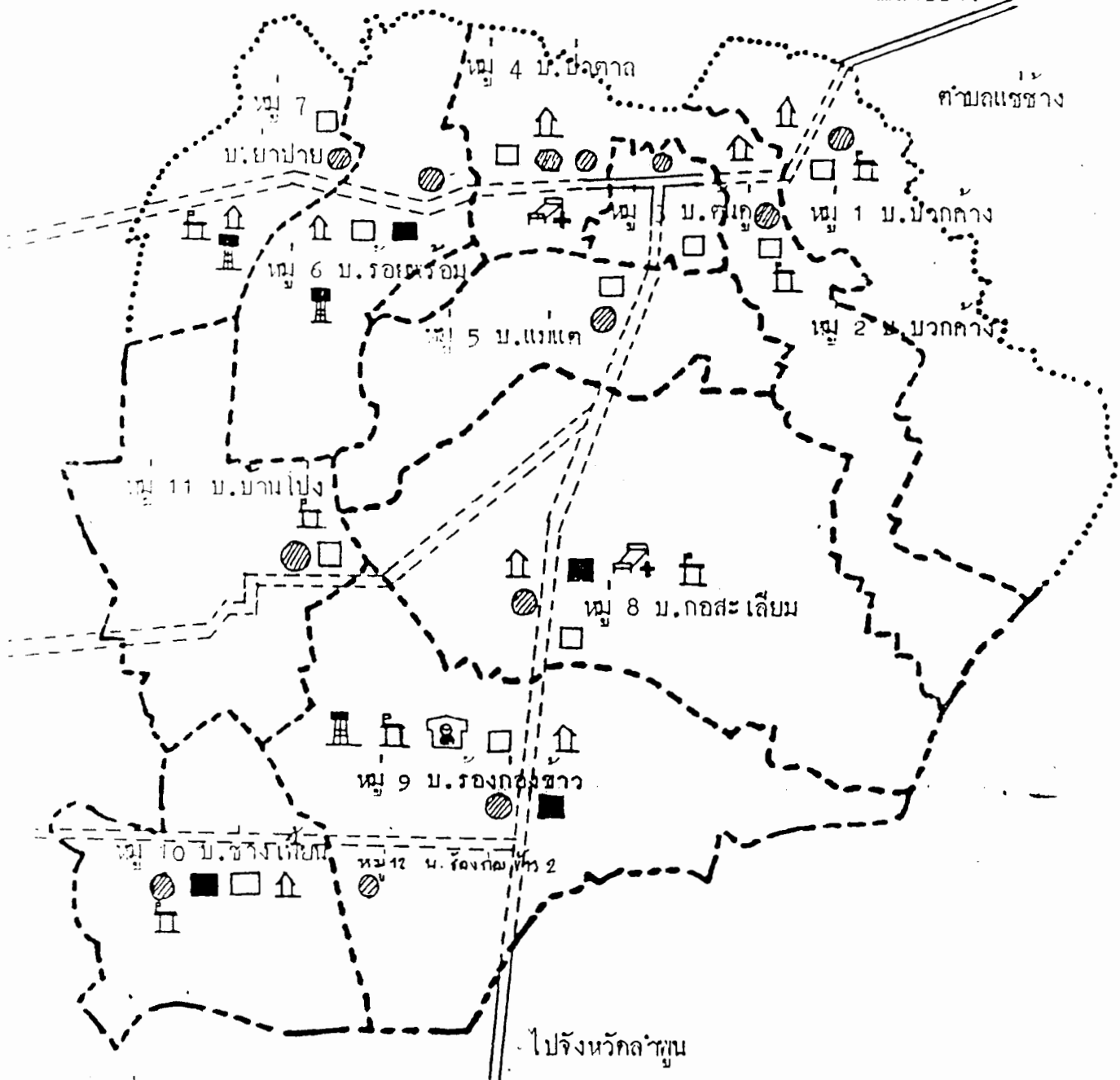
ผังการแบ่งเขตหมู่บ้านโคยสิงห์เซป

ตำบลบวกล่าง

ตำบลสันกำแพง

ไปตำบลแซซาง

ตำบลแซซาง

- เส้นแบ่งเขตจังหวัด
- ... เส้นแบ่งเขตตำบล
- เส้นแบ่งเขตหมู่บ้าน
- == ถนนลาดยาง
- - - - ถนนลูกรัง
- ศูนย์พัฒนาตำบล
- ⊕ จุดศูนย์กลางหมู่บ้าน
- กลุ่มงานเตรียมเพื่อการผลิต
- ⌈ หน่วยงานบริหารระดับหมู่บ้าน

- สถานีนามัย
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- วัด
- โรงเรียน
- หอตั้งสูง

ประวัติหมู่บ้านในตำบลบวกค้าง

หมู่บ้านทั้งสิบสองหมู่บ้านในตำบลบวกค้างต่างมีประวัติความเป็นมาที่แสดงถึงอายุอันยาวนานของการตั้งถิ่นฐาน ชื่อของหมู่บ้านแสดงถึงสภาพนิเวศวิทยา ลักษณะเฉพาะของหมู่บ้าน และการโยงความสัมพันธ์ของหมู่บ้านเข้ากับประวัติศาสตร์เมืองและพุทธศาสนา ตำบลบวกค้างและบ้านบวกค้าง มีชื่อเดียวกับวัดบวกค้างซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของชุมชนนั้น วัดนี้มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่น่าสนใจ เช่น บ่อค้าง พระนอนหล้า พระธาตุคู่คำ และเครื่องสูงแห่ธรรม มีตำนานเล่าขานมาว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ป่าเขตนาราม เมื่อยามรุ่งสางพระองค์ประจักษ์โดยญาณว่า ที่ตำบลบวกค้างนี้จะเป็นที่ประดิษฐานพุทธศาสนา จึงเสด็จมาพักอยู่ใต้ต้นตะโก บริเวณนี้เป็นที่อยู่อาศัยของพญาค่างเผือกและบริวาร ขณะนั้นกำลังกินขนุนกันอยู่ พอได้เห็นพระพุทธองค์ก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธา เห็นว่าพระองค์ยังไม่ได้เสวยน้ำ จึงให้บริวารขุดบ่อน้ำใส้กระบอกไปถวาย เมื่อเสวยน้ำเสร็จพระองค์จึงทรงทำนายว่าบริเวณนี้จะเป็นที่ตั้งของพุทธศาสนา มีชื่อว่า บ่อค้าง ต่อมาชาวบ้านเรียกเพี้ยนไปเป็นบวกค้าง¹

ยังมีหมู่บ้านที่มีชื่อเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในตำบลบวกค้าง คือ บ้านร้อยพร้อม หรือบ้านฮ้อยป้อม หรือร้อยชะลอม มีเรื่องเล่าว่า ชาวบ้านพากันสานชะลอมเพื่อใส่ของถวายพระจำนวนมากมาเป็นร้อยๆ บ้างก็ว่าชาวบ้านได้ข่าวว่าจะมีพระมาบิณฑบาตรจึงสานชะลอมใส่ของเพื่อถวายพระ ห้อยไว้ตามรั้วบ้านเป็นจำนวนมาก² ส่วนบ้านข่าปายก็เกี่ยวกับการดักบาตรเช่นกัน เมื่อพระมาบิณฑบาตที่หมู่บ้านนี้ มีผู้หุงจำนวนมากเตรียมใส่บาตรด้วยความศรัทธา แต่ด้วยความเชื่อในศาสนาพุทธที่ว่า ผู้หุงจะทำให้เกิดมลทินกับศาสนา พระจึงไม่ยอมเข้ามารับอาหาร จึงเรียกว่า บ้านพระพ่าย แต่ต่อมาเพี้ยนเป็น ข่าปาย³

บ้านคันคู่ บ้านป่าตาลและบ้านกอสะเลียมนั้น ชาวบ้านตั้งชื่อตามต้นไม้ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน คือ คันประคู่ คันตาล และคันสะเลียม เป็นการตั้งชื่อหมู่บ้านเหมือนกับหมู่บ้านไททั่วไป ต้นไม้เหล่านี้ปัจจุบันเหลืออยู่น้อยหรือไม่เหลือเลย คันสะเลียมหรือที่ภาษาไทยเรียกว่า คันสะเดานั้นเคยมีคำเล่าว่าเป็นต้นไม้ใหญ่มากอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ก่อนที่จะถูกตัดนั้นชาวบ้านสามารถขึ้นบนต้นสะเลียมแล้วมองเห็นเมืองเชียงใหม่ได้ชัดเจน ต่อมาเมื่อต้นสะเลียมแก่ตายไป ชาวบ้านตัดทิ้งเหลือต้นไม้ ขนาดใหญ่ขนาดคนนั่งได้ ๑๐-๒๐ คน และได้นำมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปเรียกว่า “พระกอสะเลียม” เป็นที่นับถือของชาวบ้าน ทุกปีชาวบ้านจะมีการสงกรานในเวลาสงกรานต์⁴

หมู่บ้านที่มีชื่อสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมก็เช่น หมู่บ้านร่องก่องข้าว เดิมชื่อ

¹ ประวัติวัดบวกค้าง ตำบลบวกค้าง อําเภอสันกําแพง เชียงใหม่

² สัมภาษณ์นายสมมาตร ใจจา อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๒/๔ บ้านร้อยพร้อม ต.บวกค้าง อ.สันกําแพง เชียงใหม่ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘.

³ สัมภาษณ์พ่อหนานมา กาวีโล อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๓/๑ บ้านข่าปาย ต.บวกค้าง อ.สันกําแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘.

⁴ สัมภาษณ์ พ่อฮ้อยคืบ มูลเพย ช่างในชุมชน และ รสสุคนธ์ ทาริยะ. โครงการวิจัยสังคมและวัฒนธรรมชาวไทของ . เสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย , หน้า ๑๐.

บวกกันข้าว เพราะมีสภาพเป็นหนองบึงอุดมด้วยปลาและสัตว์น้ำ ชาวบ้านจึงทำมาหากินด้วยการจับปลา บางครั้งจับปลาเพลินจนลืมนินข้าว ชาวบ้านจึงเรียกว่า บวกกันข้าว แปลว่าหนองน้ำอดข้าว ต่อมามีการสร้างวัดชื่อวัดร่องก่องข้าวจึง เปลี่ยนชื่อตามวัด¹ ส่วนบ้านแม่แต่นั้นตั้งชื่อตามผืนนาที่กว้างขวาง มีแคนาหรือคันทนามากกว่าที่อื่น นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าว่าผู้ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมเดินทางมาทางน้ำ แพมาเกยตื้นบริเวณนี้ ชาวบ้านตั้งชื่อหมู่บ้านตามพาหนะที่ใช้เดินทางว่า แม่แต

2

เนื่องจากตำบลบวกค้างมีเขตติดต่อกับจังหวัดลำพูน และในอดีตคงจะเป็นอาณาเขตที่เหลื่อมล้ำกันระหว่างเชียงใหม่และลำพูน จึงมีประวัติหมู่บ้านที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ลำพูน เช่น เรื่องราวของช่างปู่กำงาเขียวของพระนางจามเทวี นำขบวนแห่ขึ้นไปลำพูน เดินทางผ่านหมู่บ้านหลายแห่งในเชียงใหม่และทำให้เกิดตำนานการตั้งชื่อหมู่บ้านนั้นๆ ในเขตสันกำแพงช่างตัวนี้เดินทางมาถึงบ้านบวกช้างนั่ง ตำบลแช่ช้าง ก็นั่งอยู่ที่นั่น แล้วมาสลักปลอกเท้าออกเมื่อเดินทางมาถึงบ้านคะแช่ช้าง คือ ตำบลแช่ช้างในปัจจุบัน เมื่อถึงหมู่บ้านช่างเพียนช่างไม่ยอมเข้าไปในเขตหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงขนานนามหมู่บ้านนั้นว่า บ้านช่างเว้น แล้วกลายมาเป็นบ้านช่างเพียน³ ช่างเดินต่อมาจนถึงบริเวณที่มีดินโป่ง ที่เป็นแหล่งอาหารสัตว์จึงหยุดพักไ้ซึ่งวงคดหรือขุดกินดินโป่งนั้นหมู่บ้านนั้นจึงถูกเรียกว่า บ้านโป่งช่างคด ปัจจุบันคือ บ้านโป่ง⁴ ตำนานหมู่บ้านกลุ่มนี้อาจจะยืนยันได้ว่าในการเดินทางขึ้นมาปกครองลำพูนของพระนางจามเทวี พระนางได้เดินทางผ่านหมู่บ้านเหล่านี้ หรืออย่างน้อยก็แสดงความสัมพันธ์ของหมู่บ้านดังกล่าวกับอาณาจักรหริภุญชัยและการรับรู้ของชาวบ้านเกี่ยวกับประวัติศาสตร์หริภุญชัย

ยองคือใคร

ยองเป็นชื่อเรียกกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทและมีถิ่นฐานบ้านเกิดอยู่ที่เมืองยอง ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ของประเทศสหภาพพม่า ในภาคเหนือของไทยมีชุมชนชาวองกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย น่านและแพร่ มีความเห็นต่าง ๆ กันเกี่ยวกับชื่อยองและลือ มีการแบ่งแยกระหว่างภาษาลือและยอง นำไปสู่การแบ่งกลุ่มคนที่พูดภาษาลือว่าเป็น “ไทลือ” ที่พูดภาษาของว่า “ไทยอง” โดยอ้างถึงข้อแตกต่างเล็กน้อยของทั้งสองภาษา เช่น การแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ ในภาษาลือมีการแตกตัวเป็นสองขณะที่ภาษาของแตกตัวเป็นสาม⁵ ในประเด็นนี้ยังมีความสับสนอยู่มากเพราะคนที่พูดภาษาของบางกลุ่มเรียกตนเองเป็นลือ เช่น ยองที่ลำปาง ดังนั้นการใช้ลักษณะทางภาษาศาสตร์อาจไม่

¹ สัมภาษณ์พ่อหนานจู ประสงค์ทรัพย์ อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๖๕ บ้านร่องก่องข้าว ค.บวกค้าง อ.สันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

² สัมภาษณ์นายวีโรจน์ แสนแสง อายุ ๕๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๖/๑ บ้านแม่แต ค.บวกค้าง อ.สันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

³ สัมภาษณ์พ่ออุยออย ใจเงิน อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๒๘ บ้านช่างเพียน ค.บวกค้าง อ.สันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

⁴ สัมภาษณ์นายคำปิ่น กาวินเลน อายุ ๔๘ ปี บ้านเลขที่ ๗๑ บ้านโป่ง ค.บวกค้าง อ.สันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

⁵ นันทริยา ฉายาเขต “ลือๆองๆ ที่เมืองชาวไท” รวมบทความทางวิชาการไทลือ เชียงคำ (เชียงใหม่: ชมรมล้านนาคดีและวิทยาลัยครูเชียงใหม่, ๒๕) หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

สามารถแบ่งกลุ่มชนได้อย่างชัดเจนตายตัวนัก หรืออาจจะไม่สามารถแบ่งอย่างตายตัวได้เลยไม่ว่าจะใช้หลักวิชาการใดๆ อย่างไรก็ตามนักวิชาการจำนวนมากลงความเห็นว่าของคือลี้กกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่เมืองของ ส่วนคำว่าไท หรือ ไต นั้นโดยทั่วไปนักวิชาการจะใช้เป็นคำเรียกกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท แล้วเติมหน้าชื่อเฉพาะเพื่อกำหนดกลุ่มคนให้ชัดเจน เช่น ไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ ไทดำ ไทแดง และไทหย่า เป็นต้น แต่ชาวบ้านใช้คำว่า ไต ในความหมายว่า คนหรือชาว ไตบ้านม่อน คือ คนบ้านม่อน ชาวเชียงใหม่ไปเยี่ยมเยือนสิบสองปันนาจะได้รับการต้อนรับขับสู้อย่างดีมาก หากอ้างคำว่า เป็น “ปิ่นองไต” คำว่าไทของสำหรับชาวบ้านไม่มีความหมายในทางชาติพันธุ์ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่หมายถึง ชาวของที่ต่างจากฮ่อ เพราะเป็น ไต และเป็นคนที่มาจากเมืองของ

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองของกับรัฐไท

เมืองของตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเชียงตุงใช้เวลาเดินทางประมาณ ๖ วัน ห่างจากชายแดนไทยที่แม่สายประมาณ ๑๕๐ กิโลเมตร มีถนนจากแม่สายไปถึงเมืองพยากแล้วแยกขวาเข้าสู่เมืองของ เป็นเมืองที่อยู่ในหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีทุ่งนากว้างขวาง อาศัยแม่น้ำสำคัญคือ น้ำของ น้ำลาบ และน้ำวัง เป็นชุมชนขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงตุงของพม่า มีหมู่บ้านอยู่รวม ๖๕ หมู่บ้าน ประชากรในปัจจุบันประมาณ ๔ หมื่นคน อาศัยอยู่ในเขตเวียงของประมาณไม่เกิน ๑ หมื่นคน¹ ในอดีตเมืองของเป็นหัวเมืองที่ใหญ่ที่สุดของเชียงตุง มีประชากรจำนวนมากเพราะมีทุ่งเมืองที่อุดมสมบูรณ์²

ตามตำนานเมืองของเดิมเป็นเมืองของลัวะเช่นเดียวกับเมืองสำคัญ ๆ ของไท อาทิ เชียงตุง เชียงรุ่งและเชียงราย ที่ต่างก็เป็นเมืองลัวะมาแต่ดั้งเดิม จึงเห็นร่องรอยธรรมเนียมลัวะหรือการให้ความสำคัญแก่ลัวะในพิธีกรรมต่างๆของเมืองหรือรัฐไท เช่น พิธีราชาภิเษก ของกษัตริย์ไม่ว่าจะเป็นเชียงตุง เมืองของหรือเชียงใหม่³

ในอดีตลัวะได้ตั้งถิ่นฐานในเมืองของซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำ ๕ สายลำธารห้วยละหานอีก ๑ แห่ง ทำให้สามารถ “สร้างเรือสวนไร่นา ได้ข้าวมากนัก”⁴ ตั้งเป็นเวียงได้ ๑ แห่งภายใต้การปกครองของท้าววิรุ กษัตริย์ลัวะผู้มีความสามารถกล้าแข็งเหมือนขุนหลวงวิรังคะของลำพูน ขยายอำนาจไปยึดครองเมืองใหญ่น้อยได้ถึง ๒๘ เมือง อาณาเขตเมืองของในเวลานั้นทางตะวันออกไปถึงเมืองลา ทางใต้ถึงเมืองเชียงของเชียงแสน ทางตะวันตกไปถึงแม่น้ำคง ทางเหนือถึงเมืองแช่และเชียงรุ่ง อาจเป็นด้วยความระแวงในอำนาจของเมืองของเจ้าเมืองเชียงรุ่งจึงได้ส่งพระโอรสคือ เจ้าสุนันทกุมารเข้าไปวางแผนลอบสังหารกษัตริย์ของและยึด

¹ ชนสวรรค์ เจริญเมือง, “เมืองของ จากวันนี้ถึงวันพรุ่งนี้” *สวนนาไทศึกษา ชุดที่ ๑* (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๗) หน้า ๑๑๗.

² W.C. Dodd, “From Cheung Hai to Kongsung Laos, 1898” *The Assembly Herald* Ma6 1898, p.279.

³ ทวี สว่างปัญญางกูร, *ตำนานเมืองของ* (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๒๗), หน้า ๖๗

⁴ ทวี สว่างปัญญางกูร, *เพ็งฮ้าง*, หน้า ๒๕.

อำนาจ ตั้งตัวเป็นกษัตริย์แทน โดยการรับรองของพระยาอารวิ เจ้าเมืองเชียงรุ่ง พระยาเขมรัฐ เมืองเชียงตุงและพระยาเชียงแสน ซึ่งเป็นผู้นำพระยาทั้ง ๒๘ เมืองเข้าร่วมประกอบพิธีราชาภิเษกให้¹

เนื่องจากเมืองของอยู่บริเวณพรมแดนที่ติดต่อกันระหว่างรัฐไททางเหนือ ทำให้เมืองของถูกแย่งชิงและยึดครอง เปลี่ยนเจ้าอธิราชตามสถานการณ์ทางการเมืองของรัฐต่างๆ คือ สิบสองปันนา เชียงตุงและล้านนา เมืองของตกเป็นเมืองขึ้นของล้านนาในสมัยพญาติโลกราช กล่าวได้ว่าเมืองของเป็น “เมืองสามฝ่ายฟ้า” จนในที่สุดเมื่อพม่าขยายอิทธิพลมาครอบงำรัฐไทเหล่านี้ เมืองของก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปด้วย ในสมัยพระเจ้าสุทโธทรมหาราช เมืองของเป็นเมืองสำคัญปกครองเมืองผู้ เมืองหลวง เมืองเชียงแขง เมืองวะ เมืองกาย เมืองเลน เมืองทิน เมืองรังสาด เมืองพะยาก เมืองพะแลง เชียงลาบและเชียงคอง² เป็นกำลังสำคัญของพม่าในการทำสงครามกับล้านนาและกับไทย³

เมืองของมีความสำคัญสำหรับล้านนาอยู่มาก เพราะมีที่ตั้งที่เหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์ สามารถใช้เป็นเมืองหน้าด่าน สืบราชการความเคลื่อนไหวของพม่า เป็นฐานกำลังในการทำสงครามกับพม่าและเมืองอื่นๆทางเหนือ เป็นเส้นทางไปสู่เชียงตุงและเชียงรุ่ง จะเห็นได้ว่าในปีพ.ศ ๒๓๕๔ พม่ายกกองทัพมาปราบเจ้ามหาชนานที่เมืองยาง กองทัพล้านนาโดยการนำของเจ้ามหาอุปราชธรรมลังกายกขึ้นไปช่วย ได้ใช้เมืองของเป็นฐานในการเตรียมเสบียงอาหาร เมื่อเสร็จศึกก็ขังได้กวาดเอาครัวเมืองของลงมาเชียงใหม่อีกด้วย⁴ ในสมัยเจ้าเจ็ดตนล้านนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเมืองของเป็นพิเศษ ในโอกาสที่สวามีภักดีต่อล้านนา นอกจากถวายช้างพลายพร้อมเครื่องทรงแล้ว พระยาเมืองของยังได้ถวายนางหน่อแก้วเก็ยน้องสาวต่างมารดาให้เป็นบาทบริจาริกาของเจ้ามหาอุปราชธรรมลังกาอีกด้วย⁵

ความสัมพันธ์ไม่ได้ถูกกระชับด้วยการแต่งงานหรือควบคุมด้วยอำนาจทางกองทัพเท่านั้น ยังมีการควบคุมด้วยความเชื่อและอุดมการณ์ทางสังคม เพื่อให้เกิดความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้น จึงมีการประกอบพิธีค้ำน้ำสัจจะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “น้ำคมหอกคมาบ” เพราะระหว่างพิธีจะใช้หอกคาบอาวุธทั้งหลายจุ่มลงในน้ำมนต์นั้น พิธีนี้ประกอบขึ้นสำหรับบุคคลที่จะไปกินเมืองที่ขึ้นต่อเมืองหลวง เจ้าหลวงและเจ้านายพร้อมแสนท้าวพญา จะให้บุคคลที่จะไปกินเมืองนำข้าวตอกคอกไม้รูปเทียนไปพร้อมกันในวิหารของวัดเก่าแก่ แล้วนิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธี ต่อหน้าองค์พระประธานหรือที่เรียกว่า พระเจ้า ตรงหน้าพระประธานมีหม้อหรือโอ่งน้ำ

¹ เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๖

² เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๔.

³ โครงการศึกษาวิจัยสังคมในสถานภาคเหนือ. พม่ารบไทย (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๑๒); หน้า ๑.

⁴ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ส่วนงานพื้นเมืองเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ, ๒๕๑๔) หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

⁵ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์, เชียงใหม่, หน้า ๑๑๕.

ตั้งไว้ หลังจากจตุรปูเทียน ไหว้พระรับศีลแล้ว ผู้สาบานก็จะกล่าวคำสวดสาบานเชิญเทพดา อารักษ์และบูรพกษัตริย์ทั้งมวลมาเป็นสักขีพยาน สมุคช้อยของวัดสันป่าเลียงบันทึกลงไว้ว่า ในปี พ.ศ ๒๓๔๕ เจ้าหลวงกาวิละพร้อมเจ้านายท้าวพญาทั้งหลายได้ประกอบพิธีนี้ให้กับผู้ที่จะขึ้นไปปกครองเมืองเชียงแสน เมืองวะ เมืองยอง เมืองหลวย เมืองกาย เมืองหลวง เมืองเชียงรุ่ง และเมืองหุน ให้สาบานว่าจะซื่อสัตย์จงรักภักดีแก่เจ้าชีวิต ไม่คิดปองร้ายใดๆ หากฝ่าฝืนคำสาบานให้ประสบภัยต่างๆ อาทิ “...ไปทางน้ำจู่หรือเรือกองปลาผาช่างน้ำฆ่า คันเข้าป่าหื้อเสือกิน คันผู้ข้าทั้งหลายก้มดูดินหื้อแผ่นดินแตกสุมกิน คันแขนงผ่อคูฟ้าก็หื้อฟ้าผ่าหัวตาย...”¹ พิธีเช่นนี้มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เชื่อถือของคนในสมัยก่อนมาก

การอพยพและการตั้งถิ่นฐานของชาวองตำบลดวกค่าง

ตำนานสิบห้าราชวงศ์ได้กล่าวไว้ว่า ในปีพ.ศ ๑๑๔๘ หรือ พ.ศ ๒๓๒๕ “...เจ้ามหาอุปราชก็แต่งนายคำมูล นายวร นายน้อยกาวิละ กุมไพรร้อย ๑ หื้อไปเกลี้ยกล่อมเจ้าฟ้าเชียงตุง...ชักชวนฟ้าเชียงตุงพื้นม่าน ฟ้าเชียงตุงบ่พื้นม่านว่ากลัวไพร่เมืองฉิบหาย เขาทั้งหลายทำท่นทั้งหลายจึงเลยไล่เข้าไปชักชวนเจ้าฟ้าเมืองของเป็นใจ พวกพื้นม่านบ่แพ้ม่าน นายคำมูล นายกาวิละ ฟ้าเมืองของพากันหนีลงมาทางเมืองเกาะ เมืองไชยแลเมืองหลวงปู่คา จึงมาถึงบ้านเถิงเมือง...”²

ในช่วงเวลานี้พระยาภาวิละยังเก็บรวบรวมไพร่พลอยู่ที่ป่าซาง ดังนั้นไพร่พลของเจ้าฟ้าเมืองของอาจได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในป่าซางเลขมาถึงเขตสันกำแพงด้วย ในปีพ.ศ ๒๓๔๗ เมื่อเจ้าอุปราชยึดเมืองเชียงแสนได้จากพม่า ได้อพยพไพร่พลจากเชียงแสนมาอยู่เชียงใหม่ ในปีต่อมายึดได้เมืองของ ให้”...เจ้ารัตนราชวังหลัง มีบริวารได้ ๕๐๐ คนแลเจ้าศรีบุญมาเมืองลคอร มีบริวารได้ ๕๐๐ คน กับทั้งพระขามหิยังครบุรีสี่ตนพี่น้องแลท้าวพระยาข้าเจ้าไพร่ไทยเมืองของทั้งมวล ลงไปเฝ้าถากเมืองหริภุญไชย...”³

การตั้งถิ่นฐานของชาวองในเขตตำบลดวกค่างนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับบริเวณอื่น ๆ ของล้านนา กล่าวคือ มีหลักฐานไม่ชัดเจนนักกระตุนถึงการตั้งถิ่นฐานก่อนยุคเจ้ากาวิละ “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เช่น ตำนานบ้านที่เกี่ยวกับพุทธทำนาย หากจะยอมรับการใช้สัญลักษณ์ในตำนาน ที่ตีความว่ายักษ์ คนป่า หรือสัตว์ป่านี้หมายถึงคนในท้องถิ่นหรือคนพื้นเมืองที่ยังป่าเถื่อน ก่อนหน้าที่จะรับนับถือพุทธศาสนา แล้วกลายมาเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมวัฒนธรรมขึ้นมาเมื่อนับถือพุทธศาสนาแล้ว พญาค่างเผือกและบริวารก็สามารถที่จะตีความได้ว่าเป็นคนป่าเถื่อนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนี้ แล้วอาจจะได้รับนับถือพุทธศาสนาพร้อมๆ การเข้ามาสู่หริภุญไชยของพระนาง

¹ ศรีเดา เกษพรหม, “การถือน้ำพิพัฒน์น้ำจู่จะ” ไซมอนรายณ์ มกราคม, ๒๕๑๗, หน้า ๖-๗.

² โครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์โบราณภาคเหนือ. ตำนานสิบห้าราชวงศ์. (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๓๐) หน้า ๒๕.

³ โครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์โบราณภาคเหนือ. ตำนานสิบห้าราชวงศ์, หน้า ๕๑-๕๒.

จามเทวีก็เป็นได้ นอกจากนี้ยังมีตำนานหมู่บ้านที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของรัฐศรีอยุธยา การที่ ขบวนเสด็จของพระนางจามเทวีผ่านสถานที่ต่างๆ ทำให้เกิดชื่อหมู่บ้าน อาทิ หมู่บ้านช้างเว้า หรือ ช้างเพี้ยน หมู่บ้านโป่งช้างคด หรือ บ้านโป่งในปัจจุบัน แสดงว่ามีการตั้งถิ่นฐานมานานก่อนสมัย กาวิลละ แต่ไม่แน่ว่าเป็นคนกลุ่มใดเพราะเขตตอนใต้เองเป็นเขตที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และมีชุมชนหนาแน่นมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย และมีความเป็นไปได้ว่ามีการอพยพย้ายถิ่นออกไปในบางยุคบางสมัยที่มีศึกสงครามหรือข้าวยากหมากแพง โดยเฉพาะสมัยที่พม่ายึดครองล้านนา นั้น มีคนถูกกวาดต้อนไปพม่าเป็นจำนวนมาก ตำนานกล่าวว่า ในปีพ.ศ ๒๓๐๖ “...ม่านได้ เชียงใหม่ อยู่ได้ ๒๓ วันลพบุรี บ้านสันทการแตก ม่านกวาดเอาเจ้าตนลูกเจ้าองค์คำ แลไพร่ไทย ชาวเชียงใหม่ไปอังวะนั้นเสีย...”¹ พม่าก็เหมือนกับรัฐแบบจารีตในเอเชียอาคเนย์ที่มุ่งเพิ่มกำลัง คนในแก่บ้านเมืองของตน ดังนั้นเมื่อยึดล้านนาได้ จึงกวาดต้อนคนกลับไปเสริมกำลังในพม่า ไม่ต้องการทิ้งไว้เป็นกำลังในการต่อต้านอำนาจของตน และได้ใช้เชียงแสนซึ่งอยู่ชายแดนเหนือ สุดเป็นศูนย์อำนาจการปกครองล้านนาและรัฐไทใกล้เคียง ที่สำคัญคือเป็นปราการป้องกันรัฐชาน ของพม่าด้วย

เอกสารของข้าราชการอังกฤษที่เข้ามาสู่ล้านนาในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ นั้น กล่าวไว้ว่า “...ประชากรส่วนใหญ่ของที่นี่ มาจากเชียงตุง เมืองของ เชียงแสน และเมืองอื่น ๆ ทาง เหนือ เป็นไพร่พลของอังวะ แต่เมื่อ ๓๔ ปีมาแล้ว เนื่องจากถูกแม่ทัพและทหารพม่าที่มา ประจําการอยู่กดขี่ข่มเหงตามประสาผู้พิชิต กลุ่มเจ้านายจึงได้ตกลงลับๆกับเจ้านายของที่นี่ และ รัฐอื่นๆแถบนี้ที่เป็นเมืองขึ้นของสยามให้ ก่อกบฏปลดแอกจากพม่า และอพยพเป็นกลุ่มมาอยู่ภายใต้การคุ้มครอง(ของสยาม)...”² อย่างไรก็ตามบรรดาเจ้านายของเมืองเหล่านี้ยังรู้สึกว่ เจ้านายล้านนาไม่ได้ปฏิบัติตามสัญญาที่จะให้ตั้งถิ่นฐานได้ตามความพอใจ และมีอำนาจการ ปกครองตนเอง ในทางตรงกันข้ามกลับถูกแบ่งปันให้เจ้านายเมืองต่างๆไปเป็นกำลังใส่บ้านเมือง ของตนเอง ข้าราชการอังกฤษที่ได้พบกับเจ้านายเชียงตุงและเมืองของที่เชียงใหม่และลำพูนได้รับ คำร้องเรียนและคำขอร้องที่จะเข้าไปอยู่ใต้อำนาจของอังกฤษ³

การตั้งถิ่นฐานของชาวของที่ตำบลบวค้างอาจสืบสาวความเป็นมาได้จากประวัติ วัดบวค้าง เพราะการสร้างหมู่บ้านมักจะควบคู่ไปกับการสร้างวัด แต่ก็มีปัญหาตรงที่ว่าตำนาน วัดฉบับเก่าแก่ดั้งเดิมนั้นได้สูญหายไป แต่จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านว่า วัดบวค้าง เป็นวัดเก่าแก่ สร้างเป็นวัดแรกของตำบลนี้ เคยมีคัมภีร์ไบบลานจารึกไว้แต่สูญหายไปแล้ว เหลือ เพียงจารึกไม้ ระบุคร่าวๆว่า จ.ศ ๑๑๘๒ สวาทหลวงเจ้ายาสิริ พระเจ้าสุริยวงศา พร้อมด้วย บริวารท้าวขุนได้ร่วมกันสร้างอุโบสถหนึ่งหลังพร้อมด้วยพระพุทธรูปอีก ๒๐๐ องค์ มีผู้สันนิษฐาน

¹ เล่มเดียวกัน, หน้า ๖.

² Captain McLeod's Journal, p. 38

³ Ibid, pp.22-26.

ว่าวัดนี้อาจเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือสร้างเพราะปรากฏมีเครื่องสูงสำหรับแห่ธรรม ทำด้วยไม้แกะสลักสวยงามเก็บไว้ อย่างไรก็ตามธรรมเนียมที่วัดมีเครื่องสูงทำด้วยไม้แกะสลักไว้แห่ในพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นเป็นธรรมเนียมของวัดลือและของในสิบสองปันนาและเชียงตุง เมื่อตรวจสอบกับตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่แล้ว เจ้ากระหม่อมสุริยวงศานั้นไม่น่าจะเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ แต่เป็นเจ้าสุริยวงศ์เมืองของที่ได้เดินทางมาเชียงใหม่พร้อมกับ “ลูกหลานคนครัวเมืองของ” เมื่อครั้งเจ้ามหาอุปราชธรรมลังกาไปรบกับพม่าที่เมืองขาง² จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า ผู้คนที่มาจากเมืองของ โดยมี “เจ้ากระหม่อมสุริยวงศาเป็นค้ำ” นั้นอาจจะเป็นบรรพบุรุษของชาวของตำบลบวกค้าง ก็เป็นไปได้

อีกด้านหนึ่งก็มีการเล่าต่อกันมาว่าชาวของจากเมืองของได้อพยพมาอยู่ที่โยนก เชียงแสน ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ่อค้าง ปัจจุบันอยู่ในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย หลังจากนั้นจึงอพยพมาอยู่ที่บวกค้าง สันกำแพง ปรากฏว่าชาวของนิยมสร้างเรือนแบบที่คนเมืองเรียกว่า เรือนแบบเชียงแสน³ ทำให้น่าคิดว่าชาวของที่เชียงใหม่หรือลำพูนนี้อาจเป็นคนมาจากเชียงแสน ก็ได้ หากพิจารณาจากความอุดมสมบูรณ์ของทั้งสองแห่งแล้ว น่าจะเป็นการย้ายจากบวกค้างไปอยู่บ่อค้างที่เชียงรายมากกว่าเพราะที่นั่นอุดมสมบูรณ์กว่าเหมาะแก่การเพาะปลูก อย่างไรก็ตามการอพยพกลับย้อนขึ้นไปเชียงแสนอาจเกิดขึ้นได้เพราะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้เจ้านายล้านนาอพยพผู้คนไปตั้งถิ่นฐานที่เชียงแสนเพื่อดูแลชายแดนตอนเหนือ เจ้านายเมืองลำพูนได้รับหน้าที่ได้อพยพผู้คนที่เดิมเคยอยู่เชียงแสนกลับไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านเดิม

การอพยพและการตั้งถิ่นฐานของชาวของที่ตำบลบวกค้างนี้คล้ายคลึงกับกลุ่มไท ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณอื่นๆ เช่น ลือที่น่าน ซึ่งมักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่เคยเป็นชุมชนสำคัญในอดีต แต่ก็ไม่สามารถจะบอกได้เป็นการตั้งถิ่นฐานที่สืบทอดมา เป็นไปได้ว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานใหม่ในชุมชนเก่าที่ร้างไปในสมัยสงครามพม่า และพื้นตัวขึ้นมาตามนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”

¹ ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรี และคณะ. อ้างแล้ว , หน้า ๑๕-๑๖.

² คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, อ้างแล้ว , หน้า ๑๒๕

³ สงวน โชติสุขรัตน์. ไทยวน-กมเมือง (ธนบุรี :ท่าพระและการพิมพ์, ๒๕๑๒) หน้า ๑๑๐.

บทที่ ๒

วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวองตำบลดวกค้าง

ดินแดนล้านนาสมัยเจ้าเจ็ดคนเป็นที่รวมของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไท ซึ่งไม่เคยปรากฏว่าในกลุ่มคนเหล่านี้มีความรู้สึกถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์อย่างชัดเจนจนนำไปสู่ความขัดแย้งหรือแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ ในทางด้านการเมือง ชาวองในฐานะไพร่บ้านพลเมืองของล้านนาไม่ได้มีฐานะแตกต่างจากกลุ่มไพร่เมืองอื่นๆ ในทางด้านการเมืองการปกครองชาวองอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำท้องถิ่น คือ นายบ้าน ซึ่งมักจะมีตำแหน่งเป็นท้าวหรือแสน มีอำนาจหน้าที่ดูแลความสงบภายในหมู่บ้าน ป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดกับลูกบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ทางด้านการเก็บภาษีและเกณฑ์แรงงานให้เจ้านายซึ่งเป็นผู้ปกครองสูงสุด

ชาวองเลือกตั้งถิ่นฐานบนที่ราบลุ่มแม่น้ำเพราะดำรงชีพด้วยการเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาทำสวน แม่น้ำที่เป็นหลักในการเพาะปลูกในอดีต คือ แม่น้ำฮอน เป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบชลประทานของชาวบ้าน มีแม่น้ำเล็กๆอีกหลายสายที่ไหลผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน เดิมบริเวณตำบลดวกค้างนี้เป็นป่ารก ต้องถางป่าเพื่อทำที่นาที่สวน สร้างระบบการชลประทานของท้องถิ่น เช่น การขุดเหมือง ได้แก่ เหมืองใหม่ เหมืองน้ำล้อม เหมืองปู่ด้วง และเหมืองร่องกอก เป็นต้น สภาพเศรษฐกิจของชุมชนเป็นเศรษฐกิจการเกษตรแบบเลี้ยงตนเอง ชาวบ้านปลูกข้าวและผักผลไม้ไว้บริโภคในครัวเรือน ที่เหลือจึงจำหน่ายในตลาดเล็ก ๆ ในชุมชนของคนหรือขายให้แก่พ่อค้าที่เดินทางผ่านเข้ามาค้าขายในหมู่บ้าน มีเส้นทางผ่านของวัวต่างม้าต่าง นอกจากนี้ยังมีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร เครื่องใช้ในครัวเรือน ตลอดจนทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัว

สังคมของชาวองเป็นสังคมชาวนาที่ชาวบ้านมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในอดีตแต่ละเรือนจะไม่มีรั้วที่ปิดกันมิดชิด แต่จะสามารถเดินทะลุเข้าหากันได้ เป็นรั้วธรรมชาติทำมาจากต้นไม้เพื่อความสวยงาม และเพื่อบอกเขตของบ้านเรือนเท่านั้น หากจะเปรียบเทียบกับกลุ่มไทอื่นๆแล้วมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมน้อยมาก ลักษณะที่เหมือนกันกับกลุ่มไทอื่นๆประการหนึ่ง คือ เป็นสังคมที่ผู้หญิงมีบทบาทและมีความสำคัญมาก มีธรรมเนียมว่าผู้ชายแต่งงานแล้วต้องย้ายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิงก่อน¹ แล้วหลังจากนั้นอาจจะตกลงกันว่าจะอยู่ต่อหรือฝ่ายหญิงจะย้ายไปอยู่กับฝ่ายชาย นอกเสียจากมีความจำเป็นที่สำคัญก็จะต้องมีการตกลงกันใหม่

¹ เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ไม่ว่าจะเป็น ฮอน ลื้อ หรือจีน แม้แต่พวกข่าซึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไทในทิวเขา ก็เคยมีธรรมเนียมเช่นนี้ในสมัยก่อน

พื้นฐานทางสังคมของชาวยอง คือ ศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อถือผีที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในตำบลบวักค้ำนี้มีวัดถึง ๘ แห่งสำหรับ ๑๒ หมู่บ้าน วัดแต่ละแห่งได้รับการดูแลอย่างดี มีการก่อสร้างซ่อมแซมถาวรวัดต่างๆ โดยชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการบริจาคเงินกันเอง แต่ละวัดมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม ในโอกาสที่มีเทศกาลทางศาสนาชาวบ้านจะมาร่วมงานกันอย่างอุ่่นหนาฝำค้ำ ในงานปอยหลวง ซึ่งเป็นงานเฉลิมฉลองสิ่งใหม่ๆในวัด เช่น กุฎีใหม่ วิหารใหม่หรือศาลาใหม่ จะมีงานฉลองใหญ่โต ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารที่ทำกันในแต่ละครัวเรือนมาไว้ที่วัด แล้วร่วมรับประทานกัน มีการเล่นต่างๆตลอดวันตลอดคืน แต่ละเรือนจะต้องตกแต่งอย่างสวยงาม เมื่อใดที่มีงานปอยหลวงทั้งหมู่บ้านจะสว่างไสวและสวยงาม¹

ประเพณีสิบสองเดือนของชาวยอง

ในสังคมการเกษตรหรือกล่าวได้ว่าภายใต้วัฒนธรรมพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิม ชาวยองมีขนบธรรมเนียมที่ยึดถือกันมาแต่โบราณตามความเชื่อของตนเอง ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับคนไทกลุ่มอื่นๆด้วยเช่นกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวยองสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตภายใต้วัฒนธรรมข้าว คติความเชื่อถือผีและพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากประเพณีที่ปฏิบัติในแต่ละเดือนพอจะสรุปได้ดังนี้

เดือนเก็ง ตรงกับเดือนตุลาคมของไทย มีประเพณีสำคัญในพุทธศาสนา คือ ประเพณีออกพรรษา วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนเก็งนี้เป็นวันออกพรรษา ชาวบ้านมีการทำบุญใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะมารักษาศีลที่วัด ก่อนวันออกพรรษา ๑ วันเป็นวันดา ซึ่งเป็นวันที่จะจัดเตรียมอาหารคาวหวานเพื่อไปทำบุญที่วัด นอกจากอาหารยังมีข้าวดอกคอกไม้และรูปเทียน ถือเป็นวันหยุดไม่มีการทำงาน ที่วัดพระสงฆ์และเด็กวัดก็จะจัดเตรียมสถานที่และเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยขามสำหรับชาวบ้านที่มาทำบุญ

ในวันออกพรรษาเวลาเช้าครู่ ประมาณตี ๕ หรือ ๖ โมงเช้า ชาวบ้านจะไปยังวัดที่ตนเองเป็นศรัทธาอยู่ ซึ่งก็เป็นวัดประจำหมู่บ้านหรือวัดร่วมของหมู่บ้านหลายๆหมู่บ้าน นำข้าวดอกคอกไม้มาใส่ที่ขันแก้วทั้ง ๓ คือ ขันพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ พร้อมกับสวดว่า “...อะระหัง ปิงจะตัง ะระติตัง...”² จากนั้นจะไปทานขันข้าว คือ ถวายอาหารแก่ผู้ที่ล่องลับไปแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พ่อเกิดแม่เกิด” แล้วหยาดน้ำลงในภาชนะที่เตรียมไว้ เมื่อพระสวดถึงชื่อบุคคลที่ตนต้องการถวายทานอาหารไปให้ พิธีทางศาสนาจะเสร็จสิ้นลงประมาณ ๘ นาฬิกา ชาวบ้านที่เป็นหนุ่มสาวจะกลับบ้าน ส่วนคนแก่คนเฒ่าจะอยู่ต่อเพื่อฟังเทศน์ในวิหาร

ประเพณีทางศาสนาในเดือนเก็ง อีกอย่างหนึ่งคือ การดักบาตรเทโว กระทำกันในวันแรม ๑ ค่ำ เป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ร่วมกันดักบาตรเป็นจำนวนมาก ส่วนมากทำบนถนน

¹ สัมภาษณ์ พศหลวงสมัย นวลดา อายุ ๔๘ ปี บ้านหมู่ ๗ บ้านย่ำปาย ตำบลบวักค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่

² สัมภาษณ์พระอธิการฉวี อินทรสโร อายุ ๕๘ ปี เจ้าอาวาสวัดบวักค้ำ ตำบลบวักค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๘.

สายหลักของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเตรียมอาหารทั้งคาวหวาน ข้าวสุก คอกไม้รูปเทียนมาใส่บาตร โดยจะมีการนิมนต์พระมาเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจะยื่นเรียงรายตามข้างถนนเพื่อรอตัดบาตร เมื่อพระมาถึงผู้ตัดบาตรจะถอดรองเท้าก่อนแล้วจึงใส่อาหารลงในบาตร มีข้อห้ามไม่ให้ถูกต้อง บาตรพระเป็นอันขาด โดยเฉพาะผู้หญิง ใส่บาตรเสร็จก็แยกย้ายกันกลับบ้านช่องของตน ถือว่าเป็นการทำบุญที่จะได้กุศลอย่างแรงกล้า ในปัจจุบันมีเพียงบ้านบวกค้างหมู ๑ และ ๒ เท่านั้นที่จะทำอยู่ อาจจะเป็นเพราะเป็นหมู่บ้านสามารถนิมนต์พระมาเป็นจำนวนมาก และมีศรัทธาจากที่อื่น ๆ มาร่วมด้วย

ประเพณีทอดผ้าป่า เป็นประเพณีที่ยังกระทำกันอยู่แม้จะไม่มากเท่าสมัยก่อน ทั้งนี้ เป็นประเพณีที่แสดงถึงความสามัคคีของชาวบ้าน เป็นการทำบุญร่วมกันจะมีเจ้าภาพจัดทอดผ้าป่า โดยเตรียมเครื่องอุปโภคบริโภคที่จะถวายวัดใส่ลงใน “จองหลัง” ที่มี ๔ ขา ใช้ไม้ไผ่และกิ่งมะขามผูกให้คล้ายๆ กับต้นไม้ในป่าและยกขบวนแห่ของถวายไปวัด มักมีการฟ้อนนำ จุดประทัดเพื่อความครึกครื้น เมื่อทำการถวายและรับพรจากพระสงฆ์แล้วก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

เดือนยี่ มีประเพณีลอยกระทง เพื่อลอยเคราะห์ ทำกันในวันขึ้น ๑๒ ค่ำ ที่วัดบวกค้างจะมีการปล่อยโคมลอย จุด “ผิงผะตีป” เพื่อให้ความสว่างไสวแก่บ้านเรือน บางบ้านจะทำประดูโขงตกแต่งด้วยต้นอ้อยต้นมะพร้าวต่างๆ ในตำบลบวกค้างไม่มีการลอยกระทงเพราะไม่มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่พอ ชาวบ้านจึงนิยมเข้ามาในเมืองลอยกระทงที่แม่น้ำปิงแทน

ในเดือนนี้เช่นกันจะมีประเพณีตั้งธรรมหลวง หรือตั้งธรรมหลวงวันยี่เป็ง และ “ยอดานธรรมหรือदानหาคะหาตี” ซึ่งเป็นการถวายทานอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เทศกาลสำคัญๆ ทางพุทธศาสนาจะเป็นโอกาสที่ผู้คนจะได้แสดงจิตศรัทธาในศาสนา และแสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในชุมชน กรณีการตั้งธรรมหลวงวันยี่เป็งหรือ การदानก้วยหลวง เป็นตัวอย่างที่ดี ในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ ซึ่งเป็นวันดาหรือวันเตรียมข้าวของชาวบ้านผู้ชายจะมาช่วยกันสานก้วยใบใหญ่ไว้ใส่เครื่องไทยทานต่าง ๆ ชาวบ้านผู้หญิงจะตระเตรียมของอื่นที่จะใช้ มีการนำ “ข้าวหม้อ แกงหม้อ” มารับประทานร่วมกันที่วัด เป็นงานที่สนุกม่วนจันเพราะเป็นโอกาสที่ชาวบ้านได้พบปะสังสรรค์ ที่สำคัญเป็นประเพณีทำบุญที่สำคัญเพราะจะมีการเทศน์มหาชาติ¹ ที่วัดบวกค้างนี้จะเทศน์ครบ ๑๓ กัณฑ์ เริ่มตั้งแต่เช้ามืดจนถึงใกล้สว่างของอีกวันหนึ่ง ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์จะตระเตรียมข้าวของถวายเอาไว้ ถือว่าเป็นบุญกุศลสำหรับตนเองและครอบครัว

เดือน ๓ เป็นช่วงหลังการเก็บเกี่ยว จะมีการสู่ขวัญข้าวเพื่อบูชาแม่โพสพ แสดงความรู้คุณทำพิธีที่ทุ่งนา ใช้ไก่ต้ม ๒ ตัว เหล้า ๑ โห ขนหมและผลไม้กล้วยอ้อย หมากและเมี่ยง ใส่กระทงใหญ่ไปวางไว้ในที่นาของตน และมีการช้อนขวัญข้าวมาไว้ที่ขึงข้าว โดยนำสวิงและข้อง

¹ สัมภาษณ์ พระอธิการฉวีวัฒน์ จันทสโร .

ไปทำที่เหมือนซ็อนเอชวัญข้าว กล่าวคำเรียกขวัญครั้งหนึ่งก็ซ็อนครั้งหนึ่ง มักทำในเวลาเช้า เครื่องเช่นมีข้าว ๑ ปั้น กล้วย ๑ ลูก โบพลูและผ้าขาว¹

เดือน ๔ มีประเพณีदानข้าวใหม่ ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาว่าชวานาพั้วเมียบู่หนึ่ง เก็บเกี่ยวแล้ว ก็นำข้าวไปถวายพระ แต่พระไม่รับบอกให้นำข้าวไปให้แก่พ่อแม่ก่อน หรือให้บรรพบุรุษกินก่อน จึงเกิดเป็นธรรมเนียมว่าหลังฤดูการเก็บเกี่ยวจะมีการदानข้าวใหม่ให้แก่พ่อแม่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว² เป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลให้ ระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ที่ได้ให้ไรรมาเป็นมรดกทำให้มีข้าวกินตลอดปี ขึ้นตอนของพิธีदानข้าวใหม่เหมือนกับการทำบุญตักบาตร มีการถวายอาหารคาวหวาน ข้าวต้มมัด และขนมต่างๆที่ทำด้วยข้าว มันต้มและเผือกต้ม³ ที่ตำบลบวค้ำงชาวบ้านจะนำข้าวสุก ข้าวสาร และข้าวเปลือกไปถวายวัด เพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ บางวัดได้ข้าวเป็นจำนวนมาก จนต้องนำออกขาย เงินที่ได้จากการขายข้าวเหล่านี้ จะถูกแบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่งถวายพระสงฆ์เพื่อใช้ในกิจที่จำเป็น อีกสองส่วนเป็นของพระพุทธและพระธรรม จะนำมาใช้บำรุงวัด โรงเรียน สาธารณูปโภคในหมู่บ้านและบริจาคบำรุงวัดในหมู่บ้านอื่นเมื่อมีงานปอย⁴

นอกจากนี้ยังมีประเพณีदानหัวหิงไฟพระเจ้า หรือ การถวายพื้นเพื่อจุดให้พระพุทธรูปคิงไฟ ทำเพื่อเป็นพุทธบูชา ชาวบ้านเชื่อว่าพระพุทธรูปนั้นมีชีวิตจิตใจต้องให้อาหารและความอบอุ่นเหมือนกับคน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นโอกาสให้คนที่มาทำบุญตอนเช้าในฤดูหนาวได้คิงไฟรับความอบอุ่นด้วยเช่นกัน พิธีदानหัวหิงไฟพระเจ้าเริ่มโดยเจ้าอาวาสให้พระและเณรลูกวัดไปหาไม้ที่เหมาะสมสำหรับการก่อไฟ เช่น ไม้คนทา ไม้โมกมัน ไม้ไซค และ ไม้มะขาม มาตัดเป็นท่อนขนาด ๑ วา เท่ากับพระชันษาของพระพุทธรองค์ เอามาจัดสุ่มเป็นกองไว้ที่ลานข้างพระวิหาร ชาวบ้านที่ต้องการร่วมถวายพื้น จะเตรียมขันข้าวตอกดอกไม้ อาหารถวายพระสงฆ์ และพื้น ๑ มัดมารวม เริ่มการจุดไฟประมาณตี ๔-๕ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้เริ่มจุดเป็นคนแรก ประเพณีนี้ชาวของบวค้ำงปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกปี ชาวบ้านมาร่วมพิธีเป็นจำนวนมากเพราะเชื่อว่าจะได้บุญกุศลแรง⁵

เดือน ๕ มีประเพณีปอยน้อย คือ การบวชเณร เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีการสอนหนังสือในโรงเรียน จึงต้องให้เด็กชายได้บวชเป็นสามเณรเพื่อจะได้ศึกษาหาความรู้ในวัดวาอาราม ทั้งเป็นการสร้างกุศลให้แก่พ่อแม่และแก่ตนเอง เจ้าภาพคือ พ่อแม่เด็กจะตระเตรียมเครื่องบวช รวมทั้งเครื่องนอน มีผ้าปูที่นอน หมอน ผ้าห่ม มุ้งและของใช้อื่นๆตามสมควร ปอยน้อยนี้ใช้เวลา ๒ วัน คือ วันดาสำหรับจัดเตรียมของและวันบวช ในวันแต่งดาเครื่องครัว จะมีการเอาเครื่อง

¹ สัมภาษณ์ ป่อน้อยอุทธา คำอ่อน อายุ ๘๕ ปี วัคบวค้ำง หมู่ ๒ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔.

² สัมภาษณ์พ่อหนานอุ ประสงค์ทรัพย์ อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๘ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔.

³ สัมภาษณ์นายดี โจจา อายุ ๗๘ ปี บ้านเลขที่ ๔๒/๒ หมู่ ๔ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

⁴ ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๔.

⁵ สัมภาษณ์พ่อหนานทอง จำป่ออัน อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๕๑ หมู่ ๑ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๔.

อัญชุกรับมาวางไว้โดยมีคนเฒ่าคนแก่ นั่งอยู่ข้าง ๆ คอยปั้นปอนให้แขกที่มาพร้อมทำบุญ มีธรรมเนียมการแห่ลูกแก้วโดยให้แต่งเครื่องทรงกษัตริย์ นิยมให้ลูกแก้วซี่คอกคน ชีม้าหรือนั่งรถยนต์ โดยแห่จากบ้านไปถึงวัด¹ แสดงให้ชาวบ้านทราบถึงความภาคภูมิใจของพ่อแม่ที่ได้บวชลูกชาย

เดือน ๖ มีประเพณีจัดงานปอยหลวงเพื่อฉลองถาวรวัตถุของวัด เช่น กุฏิ วิหาร ศาลา โรงเรียน หอประชุม หรือสิ่งก่อสร้างสาธารณะอื่นๆ เพื่ออุทิศเป็นบุญกุศลในภายภาคหน้า งานปอยหลวงเป็นงานใหญ่ มีการเชิญหัววัดทั้งหลายมาร่วมด้วย ชาวบ้านจะบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นและจัดเตรียมอาหารไว้รับแขกที่มาพร้อมทำบุญ ชาวบ้านจะต้องเตรียมครัวदान ทำตุ๋นหรือซื้อเพื่อถวายวัดไว้ประดับประดาสถานที่

เดือน ๗ มีประเพณีสำคัญ คือ สงกรานต์ เป็น การฉลองวันขึ้นปีใหม่ เป็นประเพณีที่เสริมสร้างความสามัคคี เป็นโอกาสที่พี่น้องที่จากบ้านไปได้กลับมาพบกันและได้ขอมมาลาไทยผู้ใหญ่ที่ได้ล่วงเกินไป ประเพณีสงกรานต์มี ๓ วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน โดยวันแรกเรียกว่า วันสงขารล่อง เป็นวันสงท้ายปีเก่า ชาวบ้านมักตระเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือน ทำจิตใจให้แจ่มใส วันที่สองเป็นวันเนา หรือวันเนา จะต้องพูดและทำแต่สิ่งดีงาม ไม่ทะเลาะหรือด่าว่ากัน ห้ามเค็ดต้นไม้ดอกไม้ มีคำกล่าวที่ว่า “ผักบ่หื้อเค็ด เห็ดบ่หื้อไซ้”² ชาวบ้านจะตระเตรียมทำอาหารและขนมไปวัด ในตอนเย็นจะมีการขนทรายเข้าวัด เพื่อถวายเป็นบุญกุศล เป็นการขนทรายเข้าวัดตามความเชื่อที่ว่า คนที่มาวัดได้จะเหยียบเอาทรายติดเท้าไป จึงต้องนำทรายใหม่มาทดแทน ทรายเหล่านี้ก็จะถูกใช้ในการก่อสร้างของวัดต่อไป

วันที่สามเป็นวันพญาวัน ชาวบ้านพากันไปค้าหัวผู้ใหญ่เพื่อขอมมาลาไทย มีการ “ตานขันข้าว” เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว หมู่สาวจะเอาตุ๋นไปปักไว้บนกองทรายที่เตรียมไว้ตั้งแต่วันก่อน ในส่วนของตุ๋นนี้มีความเชื่อว่าตุ๋นที่ปักตามทางที่เป็นตุ๋นขนาดใหญ่ เรียกว่า “ตุ๋นใจ” ชายหมู่จะไม่ทำเพราะจะทำให้จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จะล่องลอยปลิวเหมือนลม และยังเชื่ออีกว่าคนที่ตายไปแล้วจะได้เกาะชายตุ๋นขึ้นสวรรค์ ชาวบ้านถือว่าวันพญาวันที่เป็นวันสำคัญต้องทำบุญสุนทานให้มาก ต้องถือศีลอย่างเคร่งครัดและฟังเทศน์ฟังธรรม

ในวันพญาวันนี้เช่นกัน ชาวบ้านจะทำพิธีแห่ไม้กำสะหลี ในพิธีจะมีไม้ง่ามขนาดใหญ่ ๓ อัน เชื่อกันว่าไม้ง่ามทั้งสามนั้นแทนพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จะเป็นหลักที่ทำให้เกิดความสุขความเจริญ คำขูให้มีอายุยืนยาว นอกจากนั้นแต่ละครอบครัวจะทำไม้ง่ามอันเล็กขนาดยาวประมาณ ๑ สอกตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว นำไปรวมกันไว้ที่วัดแล้วนิมนต์พระ

¹ สัมภาษณ์พ่อหนานสง วิชา อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๔ ตำบลบวค่าง อำเภอต้นกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์อู้ออน อายุ ๗๔ ปี บ้านหมู่ ๕ ตำบลบวค่าง อำเภอต้นกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

มาสวดทำพิธีสืบชะตา แล้วนำไปวางไว้ใต้ต้นโพธิ์ ประเพณีนี้เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวองที่เมืองของ ในตำนานระบุว่าเจ้าเมืองของทุกพระองค์จะต้องนำไปไว้ใต้ต้นมหาโพธิ์ปีละ ๑ ครั้ง¹ ที่เมืองของในพม่าปัจจุบันนี้ก็มีการพิธีเรียกว่า ปอยหลวงไม้ศรีคำ ทุกๆปีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ คือ เดือนพฤษภาคม จะมีผู้คนจากเมืองต่าง ๆ เดินทางมาร่วมพิธี เช่น จากเมืองเชียงตุง ทำหีเหล็ก ทำเคือ เมืองพะยาก เมืองโก เมืองเลน เมืองปะแลว เชียงลาบ ตลอดจนถึงเมืองเชียงแขง และเมืองลวง นำไม้มาทำต้นมหาโพธิ์ที่เรียกว่า ไม้ศรีคำ ซึ่งเชื่อว่าเป็นกิ่งต้นโพธิ์ที่มาจากอินเดีย²

ในวันปากปี คือ วันที่ ๑๖ เมษายน ชาวบ้านจะประกอบพิธีสำคัญของหมู่บ้าน เพื่อต่ออายุของหมู่บ้านให้ยืนยาว ให้ชาวบ้านอยู่อย่างสงบสุขร่มเย็น ไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยล้มตาย คือ ประเพณีส่งเคราะห์หลวง หรือ ดานใจบ้าน หรือ “แบ่งบ้าน” ใจบ้านถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เดิมมักจะเป็นกลางหมู่บ้านหรือจุดแรกที่มีการตั้งบ้านเรือนอยู่ แต่ภายหลังเนื่องจากมีการขยายหมู่บ้านที่ตั้งของใจบ้านจึงไม่ได้อยู่กลางหมู่บ้านอีกต่อไป ใจบ้านมักปรากฏเป็นรูปเสา อาจจะเป็นเสาเดี่ยว หรือ เสาใหญ่ ๑ ต้นล้อมรอบด้วยเสาเล็กอีก ๔ ต้น หรือที่สิบสองปันนามีหลายบ้านที่ใจบ้านทำด้วยก้อนหินเดี่ยว หรือทำเป็นรูปเสา ที่ตำบลบวกค้างนี้มีทั้งที่เป็นเสาไม้ฐานคอนกรีต ตั้งอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ เสาไม้ธรรมชาติมีรั้วคดเคี้ยวล้อมเอาไว้ ที่ตั้งมีทั้งอยู่บริเวณสามแยกในหมู่บ้านหรือตั้งอยู่มุมใดมุมหนึ่งของหมู่บ้าน อาจเป็นที่สาธารณะหรือในเขตบ้านของบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ได้ การมีใจบ้านเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวลื้อและเงิน³ ซึ่งก็หมายถึงชาวองด้วยเช่นกัน ประเพณีตานใจบ้านนี้ทำเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนทั้งหมู่บ้าน ดังนั้นชาวบ้านจะมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

พิธีเลี้ยงใจบ้านนี้ทั้งส่วนที่เกี่ยวกับพุทธและผี ส่วนที่เกี่ยวกับพุทธมีการนิมนต์พระ ๘ รูปไปเทศนา เจริญพระพุทธมนต์เป็นการสืบชะตาให้กับหมู่บ้านและชาวบ้าน มีการโยงสายสิญจน์ซึ่งในอดีตใช้คาเชียว จากบ้านมาถึงวัด⁴ ในส่วนที่เป็นของชาวบ้านซึ่งประกอบพิธีโดยอาจารย์ที่บริเวณใจบ้าน เป็นการส่งเคราะห์หลวง โดยชาวบ้านจะทำสะดวง ๘ อันเพื่อไล่เครื่องอุปาทานกรรมต่างๆ ปั้นรูปคนสัตว์ ๑๐๘ รูป อาจารย์วัดเป็นผู้นำไปวางไว้ ๘ ทิศรอบหมู่บ้าน ใช้ด้ายสายสิญจน์แทนคาเชียวโยงจากใจบ้านไปยังบ้านเรือนทุก ๆ บ้าน รอบ ๆ ใจบ้านชาวบ้านจะนำขันทรายและขันน้ำส้มป่อยมาวางไว้ เมื่อทำพิธีเสร็จก็จะนำไปพรมรอบบ้านของตนเป็นการไล่เคราะห์⁵ ที่ประตูบ้านจะติดคาแหลว ๑ ชั้นเหมือนบ้านเรือนของชาวลื้อและของ

¹ ทวี สว่างปัญญางกูร, ช่างแก้ว, หน้า ๑๑.

² แสง มาละแชน, “ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวอง:กรณีศึกษาชาวองในเมืองสาขุน (พ.ศ. ๒๓๔๘-๒๔๔๕)” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พ.ศ. ๒๕๑๔, หน้า ๔๘.

³ วัฒนาพร เศรษฐกุล, “ประเพณีสักการะบูชาอารักษ์บ้านอารักษ์เมืองของเมืองเชียงตุง” ใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและนฤมล เรืองรังษี, เมืองเมืองเชียงตุง (เชียงใหม่ : สุวิวงศ์บุ๊คส์, ๒๕๑๗), หน้า ๕๑-๕๕.

⁴ สัมภาษณ์ พระบุญช่วย อายุ ๕๑ ปี วัดกอสะเลียม ค.บวกค้าง อ.สันกำแพง จ.ว.เชียงใหม่ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๑๔.

ที่สิบสองปีนนาและที่เมืองของ การทำพิธีใจบ้านนี้จะทำวัน“ปากปี” คือวันที่ ๑๖ มีข้อแม้ว่า จะต้องไม่มีคนตายในวันนั้น หากมีคนตายจะต้องเลื่อนไปทำวันอื่น

พิธีจะเริ่มทำตั้งแต่หลังรับประทานอาหารเช้าแล้ว มีการเทศนาเจริญพระพุทธมนต์ มีการदानธรรมสี่ผูกเป็นธรรมเนียม อาจารย์วัดกล่าวขอให้เคราะห์ร้ายสิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหลาย พ้นไปจากชาวบ้าน ที่ตำบลวกค่างนี้มีหนังสือใช้ในการประกอบพิธีนี้เรียกว่า “พิธีแปงบ้าน” เก็บไว้ที่บ้านอาจารย์ผู้ประกอบพิธี

เดือน ๘ มีพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อแสดงความเคารพและระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกันว่าในสมัยก่อนเพื่อพ่อแม่ตาย ลูกหลานมักไม่ค่อยได้ทำบุญไปให้อาจจะ เนื่องจากอยู่ห่างไกลวัด ลูกหลานเกรงว่าพ่อแม่จะอดอยากจึง สร้างห่อเชิญดวงวิญญาณมาอาศัยอยู่ แล้วเลี้ยงดูด้วยอาหาร เพื่อให้คุ้มครองลูกหลาน มีธรรมเนียมว่าในเครือญาติผีปู่ย่าเดียวกันนี้ห้าม แต่งงานกัน ผีปู่ย่านี้ถือเสมือนเป็นผีอารักษ์ ดังนั้นไม่ว่าจะมีกิจกรรมใดๆ เช่น การแต่งงาน การ ย้ายเข้าหรือออกจากบ้านจะต้องมีการบอกกล่าวผีปู่ย่าเสมอ มิฉะนั้นผีปู่ย่าอาจจะโกรธจนทำให้คน ในครอบครัวเกิดอาการเจ็บไข้ไม่สบายได้ ในการเลี้ยงผีปู่ย่าจะใช้อาหารต่างกันไปแล้วแต่ผีปู่ย่า จะชอบ หรือแล้วแต่ธรรมเนียมของครอบครัวนั้นๆ

ความเชื่อถือผีในสมัยก่อนนั้นมีความสำคัญมาก ชาวองเชื่อว่าผีมีทุกแห่งจะต้องไม่ ละเมิดหรือกระทำให้ผีโกรธ ไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีไม่เหมาะสม มิฉะนั้นผีจะลงโทษ อาจจะทำให้ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เพาะปลูกไม่ได้ผล เกิดอาเพศต่างๆทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน จึงจัดให้ มีพิธีกรรมต่างๆเพื่อไหว้วอนขอความคุ้มครองช่วยเหลือจากผี และมีพิธีกรรมเพื่อจะแสดง ความขอบคุณผี เช่น พิธีदानข้าวใหม่เป็นการขอบคุณผีบรรพบุรุษและผีนาที่ทำให้มีผลผลิตข้าว ที่อุดมสมบูรณ์¹

ในระดับหมู่บ้านในเดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำจะมีการเลี้ยงผีเสือบ้าน เป็นประเพณี ดังเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในอดีตจะมีในทุกหมู่บ้าน จะต้องมีการเลี้ยงหรือทำพิธี บวงสรวงทุกปีเพื่อขอความคุ้มครองและความอุดมสมบูรณ์ ที่บ้านป่าปายมีผีดินตระกูลเรียกว่า เสือบ้าน คือ เจ้าฟ้าสะห่านและเจ้าช่อมือเหล็กไฟ² มีการเลี้ยงผีเสือบ้าน โดยชาวบ้านจะมารวม ตัวกันในบริเวณหอสือบ้าน นำเครื่องเช่นสังเวช ประกอบด้วยข้าวดอกดอกไม้ หมาหว้าพลูมัด เหล้าไหไก่คู่ และอาหารคาวหวานมาเลี้ยงผี แล้วแต่ว่าเสือบ้านของแต่ละแห่งชอบอะไรเป็นพิเศษ แต่ละบ้านจึงเลี้ยงเสือบ้านด้วยอาหาร ไม่เหมือนกัน

การเลี้ยงผีที่บ้านกอสะเลียมหมู่ ๘ มีลักษณะเฉพาะ หมู่บ้านนี้แบ่งเป็นกลุ่มหมู่บ้าน เล็ก ๓ กลุ่ม จึงมีมีหอสือบ้านอยู่ที่บ้าน ๓ แห่ง เมื่อถึงเวลาเลี้ยงผีเสือบ้าน ชาวบ้านแต่

¹ สัมภาษณ์พ่อน้อยอุตรา คำแอ่น อายุ ๘๕ ปี วัฒนวกค่าง ตำบลวกค่าง อำเภอสันกำแพง วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๘.

² สัมภาษณ์นายสงวน สุกแก้ว อายุ ๕๑ ปี บ้านหมู่ ๑๐ ตำบลวกค่าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่.

³ สัมภาษณ์ พ่อหนานมา กาวีโต อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๔๑/๑ หมู่ ๑ ตำบลวกค่าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่

ละแห่งจะนำเอาไก่ต้ม ๑ คู่ ไช้ต้ม ๑ คู่ แคนหมูและข้าวสุกเท่านั้นไปเลี้ยงผีเสื้อบ้าน โดยไม่ใช้เหล้า เพราะเชื่อว่าถ้าผีเสื้อบ้านจะอาละวาดไปสิงร่างชาวบ้านทำให้เกิดความวุ่นวาย ในวันประกอบพิธีชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารไปไว้ที่บ้านผู้ทำพิธีซึ่งเรียกว่า ล่าม บางแห่งเรียกว่า ตั้งข้าว ในเวลาเช้าก่อนอาหารเช้า เมื่อของเซ่นไหว้มาครบแล้วล่ามจะนำไปทำพิธีเซ่นไหว้ที่หอผีแต่เพียงผู้เดียว¹

การเลี้ยงหรือไหว้ผีเสื้อบ้านนอกจากจะเลี้ยงหรือไหว้เป็นประจำปีแล้ว ชาวบ้านยังมีการไหว้ในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น เมื่อมีงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวช และงานอื่นๆ เพื่อบอกกล่าวผีเสื้อบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นผีอารักษ์ให้ทราบ เพื่อให้งานนั้นดำเนินไปด้วยดี หากมีผู้ป่วยก็จะมี การบนผีเสื้อบ้านให้หายป่วยเช่นกัน

นอกจากผีเสื้อบ้านยังมีผีเสื้อวัดซึ่งต้องเลี้ยงเป็นประจำทุกปีและในโอกาสสำคัญ ๆ ผู้ประกอบพิธี คือ ล่ามวัด

เนื่องจากในเดือนนี้เป็นระยะเวลาที่จะเริ่มทำการเพาะปลูกจึงมีพิธีเลี้ยงผีเพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ เช่น มีการเลี้ยงผีขุนน้ำเพื่อแสดงความขอบคุณที่ผีอารักษ์ดินน้ำได้ให้น้ำในการทำนาเพาะปลูก ในเขตอำเภอสันกำแพงนี้จะเลี้ยงผีขุนน้ำแม่ออน ทำพิธีริมฝั่งน้ำแม่ออนพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นพิธีเพื่อขอน้ำขอฝน เป็นพิธีเก่าแก่ของชุมชนที่จะต้องไปทำร่วมกับชุมชนอื่นๆที่อาศัยน้ำจากลำน้ำแม่ออน เชื่อกันว่ามีเจ้าพ่อขุนออนเป็นผู้ปกป้องรักษาลำน้ำ ทุกปีเพื่อให้เจ้าพ่อพอใจ ชาวบ้านจะต้องนำเครื่องสังเวยไปถวายที่ป่าขุนออนทางด้านตะวันตกติดกับลำน้ำออนซึ่งมีศาลของเจ้าพ่ออยู่ การเลี้ยงผีขุนน้ำจะทำก่อนลงมือไถคราด เริ่มทำพิธีวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ วันเลี้ยงเป็นวัน ๑๕ ค่ำ ของที่นำไปเซ่นสังเวยเจ้าพ่อประกอบด้วยวัวตัวผู้สีดำ ๑ ตัว หมูตัวผู้ ๑ ตัว ไก่ตัวผู้สีดำ ๑ ตัวพร้อมสุราและข้าวสาร ตลอดเวลาของการเลี้ยงผีจะมีการบรรเลงดนตรีอย่างครึกครื้นและมีการทรงเจ้าพ่อประกอบด้วย การเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นพิธีสำคัญของอำเภอสันกำแพง ในสมัยก่อน ตำบลต่างๆจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุม เพื่อจัดพิธีนี้และมีการเก็บเงินจากเจ้าของนาที่ใช้น้ำจากลำน้ำออนเพื่อซื้อเครื่องเซ่นสังเวย² ปัจจุบันขนาดของพิธีลดลงผู้ที่ไปร่วมพิธีจะเป็นชวานาจากหมู่ ๑ และหมู่ ๕ เท่านั้น

เดือน ๑๐ มีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก ซึ่งพิธีของชาวยองนั้นจะเหมือนกับคนเมือง คือ มีพิธีเสกนา เพื่อบูชาแม่โพสพ แต่ก่อนทำเหมือนการขึ้นท้าวทั้งสี่ นำอาหารแกงส้มแกงหวาน ข้าว กล้าย อ้อย ใสในสะดวง ๖ อัน วาง ๔ ทิศถวายท้าวทั้งสี่ วางข้างบนเพื่อถวายพระอินทร์ และวางข้างล่างบนดินถวายแม่พระธรณี เข้าที่นา มีการปักตาแหลวเพื่อให้ช่วยดูแลคุ้มครองข้าวและเอาไม้หมามาไปวางไว้ เป็นการบอกกล่าวแก่ผีนาและแม่พระธรณีให้คุ้มครอง³

¹ สุเมธ ทาวิยะ และรสสุคนธ์ ทาวิยะ, ย่างแล้ว, หน้า ๒๑.

² สันดาษณ์ พ่อนานอินทร ก็นอินทร์ อายุ ๗๐ ปี บ้านบวกก้างหมู่ ๑ ตำบลบวกก้าง อ.สันกำแพง จ.ว เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๘.

³ สันดาษณ์ พ่อนานอินทร อายุ ๖๗ ปี บ้านบวกก้าง อ.สันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๘.

สมัยก่อนจะไม่เสกนาในวันเสียบเป็นอันขาด วันที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวันเสียบในแต่ละเดือนมีดังนี้

เดือน เกี๋ยง	เดือนห้า	เดือนเจ็ด	เสียบ วันอาทิตย์ วันจันทร์
เดือน ยี่	เดือนหก	เดือนสิบ	เสียบ วัน อังคาร
เดือน สาม	เดือนเจ็ด	เดือนสิบเอ็ด	เสียบ วัน พุธ ศุกร์และวันเสาร์
เดือน สี่	เดือนแปด	เดือนสิบสอง	เสียบ วัน สุกร์ และวันพุธ

ในปัจจุบันจะกระทำกันง่ายๆ คือ หากฤกษ์ยามที่เหมาะสมแล้วเจ้าของนา ก็จะนำข้าวที่เพาะไว้ในแปลงประมาณ ๓-๔ คันใส่ปลูกลงในนา เป็นการเอาฤกษ์เอาชัยก่อนการปลูกจริง มีการเลี้ยงผีนา เพื่อให้ผีดูแลนาข้าวไม่ให้แมลงหรือสัตว์อื่น ๆ มาทำลายข้าวและให้เกิดผลดี การเลี้ยงผีนาใช้ไก่ต้ม อาหารขนมของหวานและดอกไม้ เมื่อไปถึงยังที่นา ให้ฉีกเนื้อไก่เอาปีกไก่ปิ้งไว้ ๔ ทิศ บอกกล่าวผีให้มาคุ้มครองข้าวในนา¹

ในเดือนสิบนี้เป็นธรรมเนียมว่าชาวบ้านจะตานขันข้าวเพื่อเป็นกุศลสำหรับตนเองหรือญาติพี่น้องพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปแล้ว มักทำในวันพระหรือวันสำคัญต่างๆ โดยนำเอาอาหารคาวหวานต่าง ๆ จัดใส่สำรับ นำมาถวายแก่พระสงฆ์ บอกชื่อบุคคลที่ต้องการทำบุญให้แล้วหยาดน้ำอุทิศถวาย

ก่อนวันอาสาฬหบูชาชาวบ้านจะถวายเทียนเข้าพรรษาเพื่อให้ความสว่างแก่พระสงฆ์ในเวลาท้องพระธรรมในสมัยก่อน และเป็นการสร้างกุศลแก่ผู้ถวาย เป็นงานใหญ่ของชุมชนเช่นกัน ในโอกาสที่วัดบวกก้างคอนบ้ายจะมีการเทศน์ พระจากวัดต่างๆจะมารวมกันที่วัดบวกก้างเพื่อเข้าโบสถ์ทำพิธีสงฆ์ ตอนกลางคืนมีการเวียนเทียน²

หลังจากวันอาสาฬหบูชาหนึ่งวันจะเริ่มประเพณีเข้าพรรษา พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องทำพิธีอธิษฐานพรรษา เพื่ออยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่งที่ตนทำพิธีนั้นเป็นเวลา ๓ เดือน ในฤดูฝนเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึง แรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ มีการประชุมในโบสถ์พระสงฆ์น้อยจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมาลาโทษพระผู้ใหญ่ที่ได้ล่วงเกินทั้งทางกาย วาจา ใจ

ในเดือนสิบนี้เป็นโอกาสที่ผู้เฒ่าผู้แก่จะมานอนวัดจำศีล เพื่อทำจิตใจให้สงบเพื่อความสุขในภพภาคหน้า จะมาเป็นประจำทุกวันพระและวันสำคัญทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันพระข้างขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำและ ๑๕ ค่ำตลอดระยะเวลาเข้าพรรษา สิ่งที่ต้องเตรียมมาในการจำศีลที่วัด คือ เครื่องแต่งกายสีขาว เครื่องนอน พานใส่ดอกไม้ธูปเทียน นำสำหรับกรวดอุทิศส่วนกุศลและอาหารคาวหวานตามสมควร เมื่อมาถึงวัด จะนำเอาดอกไม้ธูปเทียนใส่ในขันแก้วทั้ง ๓ แล้วร่วมทำวัตรเช้า วัตรเย็น รับศีลห้า เมื่อชาวบ้านทั่วไปกลับบ้านไปแล้ว ผู้ที่มานอนวัดจะรับ

¹ สัมภาษณ์ นายดวงแก้ว ชำบุญมา อายุ ๖๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ / ๑ หมู่ ๑๐ บ้านช่างเขียน ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๘.

² สัมภาษณ์ พ่อหนานเทพ พลหาญ อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๑/๑ หมู่ ๖ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๘.

ศีลแปด คือ อุโบสถศีลจากพระสงฆ์ เพื่อปฏิบัติเป็นเวลา ๑ วัน ๑ คืน ในช่วงเวลานี้จะ
รับประทานอาหารได้เพียงมื้อเดียว คือ ก่อนเที่ยง ผู้ถือศีลจะ ไปยังอุโบสถเพื่อนำเพ็ญภาวนา
หรือนั่งสมาธิ รับการอบรมสั่งสอนธรรมะจากพระ ตอนบ่ายฟังเทศน์ ตอนเย็นหลังจากอาบน้ำ
มีการทำวัตร สวดมนต์และสนทนาธรรมระหว่างกัน ตอนใกล้รุ่งสวดกัมมัฏฐานและภาวนาต่อ
จนรุ่งเช้า แล้วจึงสมทานศีลห้าจากพระภิกษุสงฆ์ มีการสนทนาธรรม¹ หลังจากนั้นก็เก็บ
กวาดเครื่องใช้และวัดวาอารามให้สะอาดก่อนกลับบ้าน²

เดือน ๑๑ มีการฟังเทศน์ฟังธรรมทุกวันพระ เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ศดใส ให้ความรู้
ทางธรรมแก่ชาวบ้าน เป็นโอกาสที่ผู้เฒ่าผู้แก่จะได้มาพบปะกัน

ในทางโลกเดือน ๑๑ นี้เป็นเดือนที่จะมีการดำนาปลูกข้าว ชาวบ้านมีธรรมเนียมการ
“เอามือเอารวัน” เป็นการช่วยกันทำงาน ตอบแทนแรงงานซึ่งกันและกัน สร้างความสัมพันธ์อันดี
ในหมู่บ้านและชุมชน ทั้งเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เมื่อเจ้าของนาจะเริ่มปลูกก็จะ
ไปบอกเพื่อนบ้านใกล้เคียง ปัจจุบันมีการปลูกข้าวน้อยลง หันไปปลูกพริกแทนก็ยังถือปฏิบัติ
ในลักษณะเดียวกัน แต่การตอบแทนซึ่งเดิมเป็นการเลี้ยงอาหาร ขนมจิ้นหรือลาบพร้อมทั้ง
ขนมและเครื่องดื่มต่าง ๆ ปัจจุบันกลายเป็นการตอบแทนด้วยเงิน

หลังจากเสร็จการทำนาแล้ว ชาวบ้านก็จะทำพิธีทำขวัญควาย เป็นการขอโทษที่ได้
ใช้งานหนักและทรมานควายระหว่างฤดูกาลทำนา และเป็นการขอบคุณควายที่ได้ช่วยเหลือให้มี
ข้าวกินจะทำที่คอกควาย โดยเจ้าของเตรียมข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน สายสิญจ์ ข้าว น้ำ
หญาอ่อนไก่ต้ม ๑ คู่ เหล้า ๑ โห และ น้ำส้มป่อย มาที่คอกควาย อาบน้ำให้ควาย ให้น้ำ
ใหออาหารควายกินจนอิ่มหน้าสำราญ ก็นำค้ายสายสิญจ์มาพันรอบขาทั้งสองข้างพร้อมกับ
กรวยดอกไม้ ประพรมน้ำขมิ้นส้มป่อย แล้วกล่าวเรียกขวัญควาย เป็นการขอโทษควายที่ได้
คุณค่าทบตีในระหว่างใช้งาน³

เดือน ๑๒ มีประเพณีทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย รวมทั้งส่งเคราะห์ให้ผู้ตาย
ด้วย โดยในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหาร ขนมหวานต่างๆ หมากพลูและบุหรี
พร้อมข้าวตอกดอกไม้ ใส่ขันหรือพาน ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำก็จะนำไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เป็น
การदानขันข้าว โดยมีการหยาดน้ำ หรือ กรวดน้ำอุทิศถวายไปให้ผู้ตายแล้วก็มีกรใส่บาตร
และฟังเทศน์แบบทางเหนือซึ่งมีความไพเราะมาก มีการเทศน์ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยง เรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่า การदानเปรต หรือประเพณีเดือน ๑๒ เป็ง เชื่อกันว่า ในเดือน ๑๒ ขึ้น ๑ ค่ำ ถึงเดือนแรม
๑๔ ค่ำ พระขามราชาจะปล่อยวิญญาณสัตว์และมนุษย์ให้กลับสู่โลก เพื่อขอรับส่วนบุญที่พี่น้อง
ลูกหลานทำให้ ประเพณีดังกล่าวนี้เป็นการแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณที่ลูกหลานมีต่อบรรพบุรุษ

¹ สัมภาษณ์พ่อหนานสาย ชันดี อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๘/๑ หมู่ ๑๑ บ้านโป่ง ตำบลบววก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๑๘.

² สัมภาษณ์พ่อหนานเทพ พลหาญ.

³ สัมภาษณ์ นายจันทร์ดา พรหมปัญญา อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ ๘ บ้านฮ่าปาย ตำบลบววก้าง อำเภอสันกำแพง วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๑๘.

และเป็นบุญกุศลแก่ผู้ทำ¹

นอกจากนี้ยังมีประเพณีกินก๋วยสลากหรือประเพณีสลากภัต เป็นงานที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างมากมาย แสดงถึงความศรัทธาในศาสนาและการร่วมสนับสนุนวัดและพระสงฆ์ เพราะเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ถวายจตุปัจจัยต่างๆให้แก่พระสงฆ์ นอกจากชาวบ้านที่เป็นศรัทธาของวัดนั้น ๆ แล้วยังมีพระสงฆ์จากวัดอื่นมาร่วมพิธีด้วยเป็นจำนวนมาก

ประเพณีและพิธีกรรมของครอบครัว

นอกจากประเพณีต่างๆที่กระทำเป็นประจำในแต่ละเดือนแล้วยังมีการประกอบพิธีกรรมที่ถือทำกันมาเป็นประเพณีเฉพาะโอกาสที่ชาวบ้านบวค้ำในอดีตก่อนได้แก่ พิธีกรรมต่างๆเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดแก่เจ็บตาย เช่น พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บและพิธีศพ เป็นต้น

พิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นพิธีมงคล ชาวบ้านต้องหาฤกษ์ดี ส่วนมากจะเลือกวันคู่ ยกเว้นวันพฤหัสบดี ผู้หาวันมักเป็นพระหรืออาจารย์วัด สมัยก่อนจะใช้วิธีเชิญด้วยปาก ในปัจจุบันมีการออกบัตรเชิญอย่างเป็นทางการ มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ มีการสูดถอนและขึ้นท้าวทั้งสี่ โดยทำสะดวงหรือกระทงด้วยกาบกล้วยรูปสี่เหลี่ยมใส่อาหารหมากพลู บุหรี่ มีข้อธง รูปเทียน เวลาสูดถอนจะเอาสะดวงไปวางกลางบ้าน ๑ วัน แจ่งบ้านหรือมุมบ้านทั้ง ๔ มุม นิมนต์พระสงฆ์มาสูดถอน เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายอัปมงคลต่างๆให้พ้นจากบ้านใหม่ เสร็จก็เอามีดากวัดดูขึ้นเล็ก ๆ ออกมาใส่สะดวงแล้วเอาไปทิ้งนอกบ้าน หลังจากนั้นถึงขนของขึ้นบ้าน โดยเลือกผู้ช่วยขนของที่ชื่อ แก้ว คำ หรือทองหรือชื่อที่เป็นของมีค่าเพื่อเป็นมงคลแก่เจ้าของบ้าน² หลังจากนั้นก็มีการกินเลี้ยง

พิธีแต่งงานในสมัยก่อนไม่มีพิธีรีตองอะไรมากมาย ไม่มีการเลี้ยงใหญ่โต การแต่งงานเป็นไปอย่างเรียบง่าย ในกรณีที่ฝ่ายชายคิดมีฝ่ายหญิง คือ มีการแตงเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิง ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตามก็จะมีการเสียผีให้ตามที่ฝ่ายหญิงเรียกห้อง สามารถเลือกว่าจะแต่งงานหรือไม่แต่งงานก็ได้ หากตกลงจะแต่งงานก็จะมีการสู่ขอ ฝ่ายหญิงยินยอมจะมีการเรียกค่า“ข้าวม่านานม”เป็นค่าสินสอดทองหมั้น³ ส่วนใหญ่การแต่งงานมักจัดที่บ้านของฝ่ายหญิง ในการแต่งงานฝ่ายชายต้องเตรียมขันเสีผี ซึ่งมีหมากหัวพลูมัดและเงินค่าเสียผีมาให้แก่ฝ่ายหญิง นอกจากนี้มีขันหมากซึ่งจะมอบให้ผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงประกอบด้วยสินสอดทองหมั้นตามที่ฝ่ายหญิงกำหนด เมื่อมีการไหว้ผีแล้ว วันต่อมาฝ่ายชายก็จะย้ายมาอยู่บ้านของฝ่ายหญิง โดยสะพายย่ามหมากพลูและสะพายคานมาพร้อมกับญาติที่มาส่ง การเข้าบ้าน

¹ สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดบวค้ำ.

² สัมภาษณ์ แม่คำฟูง คำชม อายุ ๖๓ ปี บ้านต้นตู่ ตำบลบวค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๓๘.

³ สัมภาษณ์นายเผือ นวลดา อายุ ๖๐ ปี บ้านหมู่ ๗ ตำบลบวค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่.

⁴ สัมภาษณ์แม่ขี้สม ยาศา อายุ ๗๑ ปี บ้านหมู่ ๘ ตำบลบวค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่.

ฝ่ายหญิงจะต้องหาฤกษ์ยามและทิศทางให้ถูก เพราะชาวของสมัยก่อนเชื่อว่าแต่ละบ้านมีผีหลาวเหล็กและผีหัวหลวงอยู่ในแต่ละทิศของรั้วบ้านในแต่ละวัน เช่น วันอาทิตย์ผีหัวหลวงอยู่ทางทิศตะวันออก ผีหลาวเหล็กอยู่ทิศตะวันตก ฝ่ายชายจะต้องเข้าบ้านทางทิศเหนือหรือทิศใต้เท่านั้น ไม่ว่าจะมึนหรือต้องมึนรั้วบ้านรั้วเข้าไปก็ตาม ถ้าหากเข้าทางทิศที่มีผีหัวหลวงหรือผีหลาวเหล็กอยู่จะทำให้ชีวิตแต่งงานยุ่งยาก¹

หลังจากพิธีแต่งงานฝ่ายชายต้องอยู่บ้านฝ่ายหญิง ๓ วันเป็นอย่างน้อย ในระหว่างนั้นจะมีการออกไปเยี่ยมญาติ เพื่อแนะนำให้รู้จักกัน มีการนำของฝากเล็กๆน้อยๆเช่น ปลาแห้ง ปลาเค็ม หมากและพลูไปฝากญาติผู้ใหญ่ด้วย

ในสมัยก่อนเมื่อการแพทย์ยังไม่เจริญชาวบ้านก็มักต้องพึ่งการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีพิธีส่งแดน และพิธีสูดกอมหรือสูดก่วม

พิธีส่งแดน ทำเพื่อส่งเคราะห์ให้ผู้ป่วย มักทำเมื่อมีผู้ป่วยหนักมากจนรักษาทางอื่นไม่ได้แล้ว เครื่องใช้ในการประกอบพิธีได้แก่ อาหารคาวหวาน และสะดวกบูชาใส่ รูปปั้นคนใส่ด้วยเพื่อให้เคราะห์ไปอยู่กับรูปปั้นนั้นแทน

พิธีสูดกอมหรือสูดก่วม ทำเมื่อเด็กไม่สบายมากๆเนื่องจากมีผีตายเมื่ออายุน้อยแอบมาเกิดจึงทำให้เด็กไม่สบายบ่อยๆ ต่างจากผีที่ตายตอนแก่ที่มีบุญมากกว่า² ต้องทำพิธีที่ทางแยกโดยปักตาแหลวไว้ ๔ ทิศ ในการทำพิธีใช้บาตร ๑ ลูก เนื้อดิบ ปลาดิบและผักสด ด้ายสายสิญจ์ คล้อง ให้พระ ๔ รูปนั่งสวดอยู่ ๔ มุม ให้เด็กอยู่กลาง เมื่อพระสวดเสร็จก็เอาบาตรพระครอบศีรษะของเด็ก และให้พระประพรมน้ำมันต์

งานศพ เป็น งานที่สำคัญอีกงานหนึ่งในวงจรชีวิตของชาวของ ในสมัยก่อนนิยมการฝังศพ เมื่อมีผู้เสียชีวิต ครอบครัวจะจัดแต่งตัวให้ศพแล้วจัดให้นอนบนแคร่แล้วหามไปฝัง เชื่อกันว่า คนตายกลางคืนต้องฝังกลางคืน ไม่ควรเก็บศพไว้เป็นการไม่ดีสำหรับผู้ตายและครอบครัว หลังจากฝังศพแล้ว ญาติที่หามศพไปจะต้องไปวัดก่อนเพื่อไหว้พระ ให้เป็นมงคลก่อนแยกย้ายกันกลับบ้าน บ้างก็เชื่อว่าไปวัดเพื่อไม่ให้ผีตามมา จะทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเมื่อใดก็ได้แต่อาจารย์วัด³ ภายหลังชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาเป็นการเผาแทน

จากการศึกษาชีวิตในอดีตของชาวของ กล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของชาวของนั้นมีความคล้ายคลึงกับคนเมืองหรือชาวชนอยู่มาก สามารถวิเคราะห์ได้หลายประการ นอกจากจะสรุปว่าการเป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทเหมือนกันทำให้มีพื้นฐานทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึง หรือ การมีวิถีชีวิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจการเพาะปลูกแบบเลี้ยงดูตนเอง หรือ การที่เข้ามาอยู่ร่วมกันอาจมีการรับทอดวัฒนธรรมประเพณีซึ่งกันและกันก็เป็นได้ หากศึกษาต่อไป

¹ สัมภาษณ์พ่อหนานบุญ ประสงค์ทรัพย์ อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๘ ตำบลบวค่าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่.

² สัมภาษณ์พ่อหนานเทพ พลหาญ อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๑/๖ หมู่ ๖ ตำบลบวค่าง อำเภอสันกำแพง วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๗.

³ สัมภาษณ์ พ่อจ้อย ปิ่นไทร.

อาจจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาเปรียบเทียบกันต่อไป

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวของบววก้างนี้ดำเนินเรื่อยมา จนกระทั่งเริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับเขตชนบทของล้านนาอื่นๆ เมื่อกระแสทุนนิยมตะวันตกเข้ามาพร้อมกับการพัฒนาประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ตามที่รัฐบาลกลางเห็นว่าเหมาะสม การแทรกแซงจากภายนอกและปัจจัยจากภายในหลายประการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำรงชีวิตของชาวของบววก้าง ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างถูกละเลยหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับยุคสมัย ค่านิยมหรือพฤติกรรมทางสังคมแบบใหม่ถูกรับเข้ามาสู่สังคมชาวของ

บทที่ ๓

จากชุมชนท้องถิ่นถึงสถาปัตยกรรม: การปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองตนเอง ของชาวยอง ตำบลบวัก้าง

จากประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวยองในตำบลบวัก้าง จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านหลายหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีตำนานพุทธทำนาย บางมีอายุไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ปี สืบประวัติได้ตั้งแต่สมัย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” คือ ในสมัยเจ้ากาวิละ เช่น กรณีของบ้านบวัก้าง จารึกการสร้างอุโบสถของวัดบวัก้างซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้านนั้นอ้างอิงถึงเจ้ากระหม่อมสุริยวงศา ว่าเป็นผู้สนับสนุนการสร้าง ซึ่งสันนิษฐานตามตำนานว่าเป็นเจ้านายของที่อยู่พยอมอยู่ที่เชียงใหม่ตั้งแต่คราวที่เจ้าอุปราชธรรมลังกาไปตีหัวเมืองทางเหนือแล้วกวาดต้อนคนลงมา¹ การที่หมู่บ้านมีตำนานหมู่บ้านหรือตำนานวัดอ้างอิงถึงพุทธศาสนานั้น ทำให้น่าเชื่อว่าจะมีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้มาตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีหรือราชวงศ์มังราย เพราะการบันทึกประวัติศาสตร์โดยโยงไปถึงประวัติพุทธศาสนาหรือการเลียบโลกของพระพุทธองค์เพื่อสร้างความชอบธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสถานที่หรือผู้คนตลอดจนบันทึกถึงการก่อตั้งพุทธศาสนานั้นเป็นลักษณะการจดบันทึกประวัติศาสตร์ที่นิยมกันมากในสมัยนั้น ทั้งนี้ยังสามารถยืนยันได้จากโบราณสถานและ โบราณวัตถุที่พบในเขตตำบลออนใต้ ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน² แต่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่นั้นจะเป็นกลุ่มเดียวที่สืบทอดกันมาหรือไม่ก็ยังไม่เป็นที่สงสัย เพราะเหตุการณ์รุนแรงและสงครามที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันปลายสมัยราชวงศ์มังรายนั้น อาจเป็นเหตุให้คนต้องอพยพออกไป แล้วมีคนกลุ่มใหม่อพยพเข้ามาแทนที่ก็เป็นได้

การปกครองชุมชนท้องถิ่นในอดีต

ตามหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบัน ผู้ตั้งถิ่นฐานในตำบลบวัก้างนี้เป็นชาวยองอพยพเข้ามาอยู่จากเมืองยอง หรือจากหมู่บ้านของที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย แม้จะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมอยู่บ้าง แต่ชาวยองที่อยู่พยอมเข้ามานั้นถูกกำหนดรวมให้อยู่ภายใต้โครงสร้างการปกครองของเชียงใหม่ในฐานะไพร่เมืองเช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่น ถ้านานาในยุคของเจ้าเจ็ดคนนี้ ไม่ใช่อาณาจักรล้านนาที่เข้มแข็ง เป็นอิสระและเป็นปึกแผ่น แต่เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆของเมืองหลักอย่างเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ที่มีเจ้าผู้ปกครองเป็นพี่น้องเครือญาติกัน และที่สำคัญนั้น

¹ โครงการศึกษาวิจัยค้นคว้าโบราณในภาคเหนือ, ย่างแล้ว, หน้า ๕๑.

² บรรยายสรุปอำเภอสันกำแพง, หน้า ๑.

ทั้งหมดรวมเป็นหัวเมืองประเทศราชของกรุงเทพ เมืองแต่ละเมืองมีอำนาจปกครองตนเองและมีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติที่จะต้องให้ความช่วยเหลือกันและกัน ในเชียงใหม่ ผู้ปกครองสูงสุด คือ เจ้าหลวง ปกครองร่วมกับเจ้านายสำคัญอีก ๔ คนเรียกรวมกันว่า เจ้าขัน ๕ ใบ ประกอบด้วย เจ้าหลวง เจ้าหอหน้า เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และเจ้าหอเมืองแก้ว¹ ในทางทฤษฎีเจ้าหลวงมีอำนาจสูงสุดแต่ในทางปฏิบัติเจ้านายในตำแหน่งสำคัญ ๆ เหล่านั้นก็สามารถที่จะใช้อำนาจได้เด็ดขาดเท่า ๆ กับเจ้าหลวง ในการปกครองระดับบนยังมีเจ้าสนามหลวง ซึ่งเป็นที่ประชุมเจ้านายขุนนาง เพื่อกำหนดนโยบาย คัดสินคดีความต่าง ๆ เก็บภาษี ตลอดจนต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง เป็นสถาบันการปกครองที่สำคัญสถาบันหนึ่ง

ในโครงสร้างการปกครองของล้านนานั้น การปกครองระดับท้องถิ่นหรือระดับล่างนั้น แบ่งเป็น แคว้น มีผู้นำเรียกว่า แคว้น อาจจะมีตำแหน่งเป็นพญา ในแต่ละแคว้นประกอบด้วยหลายบ้านหรือหมู่บ้าน ผู้ปกครองระดับหมู่บ้านคือ แก่บ้าน ซึ่งอาจมีฐานะเป็นท้าว หรือ จำ หรือแสน มีหน้าที่ปกครองลูกบ้าน เก็บภาษีและเกณฑ์แรงงาน² อำนาจการปกครองตนเองของท้องถิ่นนี้ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ว่ามีมากน้อยเพียงใด มีผู้สรุปว่า ผู้ปกครองท้องถิ่นเหล่านี้มีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อย ไม่มีอำนาจสั่งการใดๆทั้งสิ้น เพราะอำนาจสั่งการแท้จริงอยู่ที่เจ้าสนามหลวงเท่านั้น³ ในประเด็นนี้หากพิจารณาถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ช่วงนี้ เช่น กบฏพญาปราบ จะเห็นได้ว่า อำนาจของเจ้าสนามหลวงในการสั่งการ ไปยังหมู่บ้านนั้นจะจำกัดอยู่เฉพาะสิ่งที่ได้รับการยอมรับมาตามจารีตประเพณีเท่านั้น หมู่บ้านยังมีอำนาจในการตัดสินใจของตนเองที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับอำนาจของรัฐ พญาปราบและแก่บ้านจำนวนหนึ่งไม่พอใจการกระทำของเจ้าภายีนาयरที่เข้ามาเก็บภาษีที่ไม่เป็นไปตามจารีตเดิม จึงทำทลายอำนาจของรัฐด้วยการประกาศห้ามเจ้าภายีเข้ามาเก็บภาษีมิฉะนั้นจะฆ่าทิ้งเสีย⁴ ปัจจัยหลายประการ อาทิ “ฮีดบ้านกองเมือง” ระยะทาง ความยากลำบากในการเข้าถึงหมู่บ้านและการขาดแคลนข้าราชการตลอดจนความจำเป็นที่ต้องรักษากำลังคนทำให้เจ้านายไม่อาจเข้าไปแทรกแซงอำนาจของหมู่บ้าน ระบบการปกครองท้องถิ่นแบบจารีตดั้งเดิมจึงคงอยู่เรื่อยมา

การเข้าแทรกแซงอำนาจของหมู่บ้านเริ่มขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

¹ รัตนพร เศรษฐกุล, “ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๔๘๘”, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย, ๒๕๒๔, หน้า ๑๒.

² Ratanaporn Sethakul, “Political, Social, and Economic Changes in the Northern States of Thailand, Resulting from the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883”, Unpublished Ph.D. dissertation, Northern Illinois University, 1989, p.21.

³ พรหมพงศ์ ณ เชียงใหม่, “การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองลาวเฉียงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนเป็นมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๑๖” วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๘, หน้า ๒๓ และอ้างถึงในสร้อยศรีสวัสดิ์ ประชวรเสถียร, “การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๔๑๖” วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๒, หน้า ๑๓.

⁴ พงษ์. ร.๕ ม.๕๔/๘๘ คำให้การนายน้อยจู น้อยจินตะ หนานมหาวันพวกเจ้าภายี ลงวันที่ ๑๘ และ ๓๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๐๘.

เจ้าอยู่หัว ตามนโยบายการรวมศูนย์อำนาจอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งอันเดียวกันของชาติ เพื่อป้องกันอำนาจจักรวรรดินิยมและเพื่อรักษาผลประโยชน์อันพึงได้พึงมีของรัฐบาลกลาง การปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลกรุงเทพเริ่มขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๖ เมื่อรัฐบาลกรุงเทพส่งพระนรินทรราชเสนีมาเป็นข้าหลวงตุลาการศาลต่างประเทศประจำเชียงใหม่ ได้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงต่างๆหลายประการในอันที่จะบั่นทอนอำนาจเจ้านายขุนนางและเปิดโอกาสให้กรุงเทพเข้าแทรกแซง¹ อย่างไรก็ตามแม้จะมีการปฏิรูปการปกครองเป็นลำดับอีกสองครั้ง อำนาจของกรุงเทพก็ยังจำกัดอยู่เฉพาะโครงสร้างการปกครองส่วนบน หมู่บ้านเริ่มได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปการปกครองของกรุงเทพในช่วงพ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๔๕ โดยพระยาศรีสทเทพได้มีการประกาศใช้ “กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. ๑๑๕”² จัดระบบบริหารราชการตั้งแต่ระดับมณฑลลงไปจนถึงระดับท้องถิ่น

ในการจัดการปกครองระดับท้องถิ่นนั้นได้มีการแบ่งหน่วยการปกครองระดับเมือง ให้เป็น แขวง แต่ละแขวงมี กรมการปกครองประกอบด้วย นายแขวง รองนายแขวงจำนวน ๒ คน และ สมุหบัญชี ๑ คน มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของราษฎรและดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของนายแคว้นและแก่บ้าน เนื่องจากตำแหน่งนายแขวงนี้เป็นตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นข้าราชการไทยมาจากกรุงเทพจึงเท่ากับเป็นการนำอำนาจของรัฐบาลกลางไปสู่ระดับหมู่บ้านซึ่งอยู่ล่างสุด

ในการแบ่งเขตแคว้นและหมู่บ้านที่สังกัดนี้เดิมเจ้าสนามหลวงเป็นผู้กำหนด และให้นายแคว้นและแก่บ้านมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ นายแคว้นในสมัยนั้นอาจมีตำแหน่งเป็นพญา ผู้ช่วย เป็นแสน แม้จะมีข้อกำหนดต่าง ๆ แล้ว แต่ในทางปฏิบัติการปกครองจริงๆก็ยังอยู่กับชาวบ้านหรือผู้นำหมู่บ้าน การที่รัฐบาลกลางไม่ได้ลงไปควบคุมอย่างเข้มงวดนั้น เพราะรัฐไม่มีกลไกเพียงพอและอำนาจของท้องถิ่นยังเข้มแข็งอยู่ ไม่ใช่เพียงเพราะ “...การปกครองระดับตำบลและหมู่บ้าน เป็นระดับต่ำที่ไม่สำคัญนัก จึงให้ข้าราชการพื้นเมืองกระทำสืบไปได้...”³

การที่รัฐเพิกเฉยต่ออำนาจการปกครองตนเองของท้องถิ่นทำให้เกิดปัญหาการต่อต้านอำนาจรัฐ ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ เกิดจลาจลที่แขวงแม่จิด โดยราษฎรกว่า ๒๐๐ คน เนื่องจากไม่พอใจการกระทำของนายแขวงแม่จิดซึ่งแสดงอาการดูถูกดูหมิ่นนายแคว้นซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่นด้วยการใช้รองเท้าตบหน้า⁴ กรณีของกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ในปีพ.ศ. ๒๔๔๕ เกิดขึ้นโดยพวกไทใหญ่

¹ ราชฉะเชิดในรัตนานพ เศรษฐกุล, “ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของไทย พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๘๘”, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

² เสถียร ลายลักษณ์ ประชุมกฎหมายประกาศ ร.ศ. ๑๑๕-๑๑๕, เล่ม ๑๗, หน้า ๑๕๒.

³ ศรีสวัสดิ ประชุมเสถียร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๘๑.

⁴ หจช., ร.๕ ม. ๕๘/๒๑ เจ้าอินทวโรตรกรามบุลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ สำนักโทรเลขที่ ๔ ลงวันที่ ๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑.

หรือเงี้ยวที่ไม่พอใจนโยบายการปฏิรูปของรัฐบาลกรุงเทพ และการปฏิบัติตนของข้าราชการไทย แต่การมีส่วนสนับสนุนของคนล้านนาในกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ ซึ่งภายหลังกระจายไปในหลายๆเมืองนั้น เกิดจาก นโยบายรวมศูนย์อำนาจที่ลงไปสู่หมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงจากจารีตเดิม การบังคับเก็บเงินแทนเกณฑ์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนระบบการเก็บภาษีและการเกณฑ์แรงงานแบบเดิมที่ราษฎรเคยชิน เป็นการแทรกแซงอำนาจท้องถิ่นและวิครอนผลประโยชน์ของผู้นำท้องถิ่น กบฏเงี้ยวเมืองแพร่จึงเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้รัฐบาลกรุงเทพต้องคิดใคร่ครวญใหม่ และปรับเปลี่ยนวิธีการให้ประนีประนอมยิ่งขึ้น¹

ในครั้งนั้นหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอสันกำแพงปัจจุบันสังกัดแขวงแม่ออน ใน พ.ศ ๒๔๔๕ ปรากฏว่ากบฏเงี้ยวเมืองแพร่ได้ลุกลามมาถึงแขวงแม่ออน มีชาวไทใหญ่จำนวน ๑๑ คน พร้อมอาวุธ ได้นำเข้าปล้นที่ทำการแขวงแม่ออน และโรงเหล็กที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแช่ช้างซึ่งมีเขตติดต่อกับตำบลบวกค้าง เผาทำลายอาคารสถานที่เสียหาย จนต้องย้ายที่ทำการแขวงมาตั้งที่บ้านสันกำแพง ทำให้เรียกชื่อเป็นอำเภอสันกำแพงมาจนปัจจุบัน² ปฏิบัติการครั้งนี้น่าสงสัยว่าโจรเงี้ยวที่ทางราชการระบุนั้นอาจจะไม่ใช่เงี้ยวเพราะในพื้นที่แขวงแม่ออน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณออนเหนือและออนหลายนั้นเป็นหมู่บ้านของพวกลื้อเป็นส่วนใหญ่ ข้าราชการไทยอาจเข้าใจผิดระหว่างลื้อกับเงี้ยวก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามชาวลื้อเหล่านั้นถูกถือว่าเป็นไพร่เมืองหรือราษฎรเช่นเดียวกับชาววน การเผาที่ทำการแขวงเป็นการต่อต้านข้าราชการไทยอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่การเผาโรงเหล็กนั้นก็เป็นการต่อต้านการผูกขาดของรัฐเพราะเดิมนั้นประชาชนสามารถต้มกลั่นเหล็กได้เองโดยเสียค่าธรรมเนียมเพียงเล็กน้อยหรือไม่เสียเลย จนกระทั่งรัฐบาลเข้ามาควบคุม

หลังจากกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ก็ได้มีการปฏิรูปการปกครองระดับล่างอีกครั้งในปีพ.ศ ๒๔๔๕-๒๔๔๘ โดยพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพายัพคนใหม่ ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างข้าราชการกรุงเทพกับเจ้านายผู้ปกครองของล้านนา ให้ความสนใจพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทำให้เกิดการยอมรับและมีความเข้าใจกันดีขึ้นระหว่างประชาชนและข้าราชการกรุงเทพ ต่อมาหน่วยการบริหารได้เปลี่ยนจากการเรียกแขวง เป็น อำเภอ นายแขวง เรียกเป็น นายอำเภอ แคว้น เป็นตำบล และ แคว้น เป็นกำนัน แก่บ้านให้เรียกเป็นผู้ใหญ่บ้าน³ ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้มาจนปัจจุบัน

¹ ดูรายละเอียดใน Ratanaporn Sethakul, "Political, Social and Economic Changes in the Northern States of Thailand, Resulting From the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883", Unpublished Ph.D. dissertation, Northern Illinois University, 1989.

² บรรยายสรุปอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, หน้า ๑.

³ หอช.,ร.๕ ม.๒.๑๑/๑๑ การประชุมเทศาภิบาล ปีที่ ๑๑ ครั้งที่ ๑ ลงวันที่ ๗ กันยายน ร.ศ ๑๒๖.

การปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน

การปกครองท้องถิ่นภายใต้ระบบมณฑลเทศาภิบาลดำเนินเรื่อยมา โดยมีการปรับเปลี่ยนต่าง ๆ และในที่สุดก็ยกเลิกระบบมณฑลกลายเป็นจังหวัดดังในปัจจุบัน ตำบลบวกค้างของชาวองก็เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอสันกำแพงโดยไม่ได้แตกต่างจากตำบลอื่น ๆ ที่ประชาชนเป็นขวนหรือถือกฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ถูกนำมาใช้เสมอภาคกันทั่วประเทศ กฎหมายที่เป็นแม่บทวางระเบียบในการปกครองระดับตำบลและหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ กำหนดให้ตำบลประกอบด้วยหมู่บ้านหลายๆหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน

ในระดับหมู่บ้านทั้ง ๑๒ หมู่บ้านของตำบลบวกค้าง มีผู้ใหญ่บ้านหรือพ่อหลวงเป็นตัวแทนของชาวบ้านในการติดต่อธุรกิจกับทางราชการหรือเกี่ยวกับการพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสาธารณสุข หรือ สาธารณูปโภค หรือการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านจะต้องรวบรวมบันทึกข้อมูลต่างๆของลูกบ้าน การสำรวจสำมะโนประชากร การประกอบอาชีพ ปัญหาต่างๆภายในหมู่บ้าน แนวทางและวิธีการแก้ไข ผู้ใหญ่บ้านมาจากการเลือกตั้งของชาวบ้าน โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านช่วยในการดูแลบริหารหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านมี ๒ ประเภทคือ ผู้ใหญ่บ้านที่มีวาระตามกฎหมาย กับผู้ใหญ่บ้านที่ไม่มีวาระเพราะได้รับเลือกมาก่อนที่จะมีการออกพระราชบัญญัติ ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันได้รับเงินเดือนแต่ไม่มากนัก อัตราเงินเดือนแรกเริ่ม คือ ๑,๑๗๐ บาท จำนวนที่สูงสุด คือ ๑,๕๐๐ บาท และจะเกษียณการทำงานเมื่ออายุ ๖๐ ปี วาระการทำงานของผู้ใหญ่บ้าน คือ ๕ ปี เมื่อหมดวาระจะต้องเลือกตั้งใหม่ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้คัดเลือกผู้มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมารับตำแหน่งแทน

หมู่บ้านทั้งหมดอยู่ภายใต้การปกครองของกำนัน ที่ประชาชนเลือกตั้งมาจากผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลนั้นเป็นผู้ปกครองตำบล มีคณะกรรมการตำบลประกอบด้วย กำนันเป็นประธานทำหน้าที่ให้คำแนะนำและคำปรึกษา ผู้ใหญ่บ้านจากทุกหมู่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ครูประชาบาล และมีตัวแทนจากแต่ละหมู่บ้านร่วมเป็นกรรมการหมู่บ้าน รูปแบบการปกครองท้องถิ่นเช่นนี้เป็นการสนองนโยบายของส่วนกลางที่ไม่สามารถจะเข้ามาปกครองโดยตรง เป็นการสืบทอดนโยบายรวมศูนย์อำนาจที่เริ่มมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๗๕ ไม่ได้มีผลกระทบหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับตำบลแต่อย่างใด ระเบียบต่างๆยังคงจึงถือกฎหมายลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นแม่แบบเสมอมา ทำให้การบริหารราชการในท้องถิ่น

¹ สถาบันนโยบายศึกษา รูปแบบนิติบุคคลที่เหมาะสมของสภาตำบล (กรุงเทพฯ: มาสเตอร์เพรส, ๒๕๓๓), หน้า ๖.

ชนบทเป็นไปตามความประสงค์ของราชการส่วนกลางไม่ได้ใส่ใจความต้องการของท้องถิ่นมากนัก กลไกการบริหารก็ถูกกำหนดและควบคุมโดยอำนาจจากส่วนกลาง จนกระทั่งในปีพ.ศ. ๒๔๕๕ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีมหาดไทยในสมัยนั้นได้ริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับตำบล โดยคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๒๒๒/๒๔๕๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ กำหนดให้ทุกจังหวัดจัดตั้งสภาตำบลขึ้น เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานของสภาตำบลและพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

¹ นับเป็นก้าวแรกของการวางรากฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการปกครองตนเองในระดับตำบลไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคสำคัญหลายประการทั้งในด้านตัวบุคคลและค่านิยมของสังคม การประสานงานระหว่างคณะกรรมการตำบลกับสภาตำบลและระเบียบวิธีการปฏิบัติที่ยุ้งยาก ในปีเดียวกันนี้เองรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบลขึ้น โดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยราชการบริหารส่วนท้องถิ่น แต่การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลก็ไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหมายไว้ เพราะถูกควบคุมอย่างหนาแน่นจากส่วนราชการชั้นอำเภอขึ้นไป ขาดอิสระในการบริหารและรายได้ไม่พอเลี้ยงตนเอง นอกจากนี้การดำเนินการจัดตั้งอย่างเร่งด่วนทำให้ประชาชนไม่เข้าใจถึงสิทธิหน้าที่ของตนและความสำคัญของการปกครองตนเองในท้องถิ่น

หลังจากผ่านปัญหาต่างๆมาเป็นเวลา ๑๐ ปี กระทรวงมหาดไทยก็ได้มีการออกคำสั่งที่ ๒๗๕/๒๕๐๕ ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เรื่องระเบียบการบริหารราชการส่วนตำบลและหมู่บ้าน (ฉบับที่ ๒) จัดตั้งสภาตำบลในรูปแบบใหม่ ให้มีลักษณะคล้ายสภาท้องถิ่นในระบอบประชาธิปไตย ตามโครงการพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของกระทรวงมหาดไทย ที่สำคัญคือในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการปกครองท้องถิ่นโดยเน้นให้เกิดความเป็นเอกภาพและความมั่นคงในระดับพื้นฐานเพื่อต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์และมุ่งเน้นการพัฒนาท้องถิ่นจากส่วนกลาง จึงได้มีคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๖๖ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ จัดตั้งสภาตำบลรูปแบบใหม่เพียงรูปแบบเดียวทั่วประเทศให้เสร็จภายใน ๓ ปี ทำให้สภาตำบลซึ่งเดิมต้องการให้เป็นหน่วยการปกครองตนเองของท้องถิ่น กลายเป็นหน่วยงานพัฒนาท้องถิ่นโดยรัฐ แต่ให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเท่านั้น รูปแบบและโครงสร้างการบริหารของสภาตำบลตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๖๖ นี้ เป็นนำเค้าโครงส่วนใหญ่มาจากคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ ๒๗๕/๒๕๐๕ มาปรับปรุง²

¹ เด่มเดียวกัน, หน้า ๑.

² ประทาน คงฤทธิศึกษากร, การปกครองท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : อุดมการพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

ความพยายามที่จะให้มีองค์การปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นเกิดขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยรัฐบาลของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งมีนโยบายให้สภาตำบลเป็นหน่วยพื้นฐานของประชาธิปไตยและให้เป็นหน่วยพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยใช้นโยบาย “โครงการเงินผัน” ที่รัฐบาลจัดสรรให้สภาตำบลทุกแห่งๆละประมาณ ๕ แสนบาท เพื่อให้สภาตำบลนำไปพัฒนาท้องถิ่น ทำให้บทบาทของสภาตำบลชัดเจนและประชาชนมีความกระตือรือร้นในการร่วมมือกับสภาตำบลมากขึ้น แต่หลังจากนั้นในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นโยบายเกี่ยวกับสภาตำบลก็เปลี่ยน ทำให้มีบทบาทเป็นกลไกการพัฒนาท้องถิ่นโดยรัฐจากส่วนกลาง เช่น การทำโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) ทำให้กรรมการสภาตำบลต้องเรียนรู้การทำโครงการวางแผนตามกรอบของนโยบายส่วนกลาง และควบคุมโดยข้าราชการส่วนภูมิภาค ทำให้ไม่มีความคิดอิสระของตนเอง¹

ในช่วงเวลากว่า ๓๐ ปีมานี้กระทรวงมหาดไทยและพรรคการเมืองหลายพยายามที่จะแก้ไขปรับปรุงระบบการปกครองท้องถิ่นให้เหมาะสม มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับสภาตำบลหลายฉบับ ในที่สุดจึงได้มีการผ่านพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ ขึ้นใช้ทั่วประเทศ²

การปกครองท้องถิ่นในระดับตำบลของตำบลบวกก้างปัจจุบัน มีผู้ปกครอง คือ กำนัน มีสภาตำบล ซึ่งเป็นสถาบันการปกครองท้องถิ่นดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการ ตามที่พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ กำหนดให้ตำบลตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ ส่วนที่อยู่นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล มีสภาตำบลเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารงาน ต้องเป็นตำบลที่มีรายได้โดยไม่รวมเงินอุดหนุนใน ๓ ปีติดต่อกัน เฉลี่ยต่ำกว่า ๑๕๐,๐๐๐ บาท มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีกำนันเป็นประธานสภาตำบลและมีสมาชิก ๒ ประเภท คือ

๑. สมาชิกโดยตำแหน่ง ได้แก่ กำนันซึ่งเป็นประธาน ผู้ใหญ่บ้านของทุกหมู่บ้านในตำบลบวกก้างและแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง
๒. สมาชิกโดยการเลือกตั้งเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากชาวบ้านหมู่บ้านละ ๑ คน มีการเลือกข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในตำบลนั้นหรือบุคคลอื่นทำหน้าที่เลขานุการสภาตำบล

คณะกรรมการสภาตำบลนี้ดำรงตำแหน่งคราวละ ๔ ปี แต่ละปีมีการประชุม ๔ ครั้งและอาจมีการประชุมวิสามัญได้ตามความจำเป็น การประชุมของคณะกรรมการสภาตำบลก็เพื่อพิจารณา

¹ สถาบันนโยบายศึกษา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๗

² ราชกิจจานุเบกษา, กรมการปกครอง, ๒๕๓๗, ระเบียบ และข้อบังคับสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๓๗).

โครงการพัฒนาท้องถิ่นต่างๆและพิจารณาการใช้จ่ายเงินงบประมาณที่ได้มาจากภาษีบำรุงท้องที่ที่ได้รับจัดสรรให้

อำนาจหน้าที่ของสภาตำบล คือ การพัฒนาตำบล ตามแผนงาน โครงการและงบประมาณของตนเอง เสนอแนะส่วนราชการในการบริหารราชการและพัฒนาตำบล ปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการตำบลตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่จัดให้มีกิจกรรมในตำบล เช่น จัดให้มีน้ำดื่ม น้ำใช้และน้ำสำหรับการเกษตร จัดให้มีและบำรุงรักษาทางคมนาคมทางน้ำและทางบก การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบำรุงและส่งเสริมอาชีพของราษฎร ส่งเสริมพัฒนาสตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการในตำบล¹

ในการวางแผนและการทำกิจกรรมต่างๆตามหน้าที่ของตน สภาตำบลมีรายได้ที่จะนำมาใช้เพื่อการต่างๆเหล่านั้นจาก ๓ แหล่งด้วยกัน คือ²

๑. รายได้จากการจัดสรรให้ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้แก่ ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีป้าย อากรฆ่าสัตว์และผลประโยชน์จากการฆ่าสัตว์ที่เก็บได้ในตำบล ค่าธรรมเนียมค่าใบอนุญาต และค่าปรับ ตลอดจนค่าธรรมเนียมใบอนุญาตการพนันที่เก็บตามข้อปฏิบัติของจังหวัด
๒. รายได้จากการจัดหาของสภา เช่น การจัดการสาธารณูปโภคและการจัดการทรัพย์สินของสภาตำบล
๓. รายได้จากเงินอุดหนุนของรัฐ

แม้จะเป็นองค์การของท้องถิ่นแต่สภาตำบลไม่ได้มีอำนาจเด็ดขาดเป็นอิสระจากส่วนกลาง การจะดำเนินการใดๆจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดไว้ ทั้งนี้มีนายอำเภอเป็นผู้กำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของสภาตำบลให้เป็นไปตามกฎหมาย นายอำเภอมีอำนาจยับยั้งการดำเนินการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย อันอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทางราชการไว้เป็นการชั่วคราวแล้วรายงานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อวินิจฉัย โดยผู้ว่าราชการจังหวัดอาจสั่งการให้สภาตำบลระงับการดำเนินการหรือสั่งเพิกถอนได้³

สภาตำบลบวกก้างประกอบด้วยคณะกรรมการรวมทั้งสิ้น ๒๖ คน ประกอบด้วยสมาชิกโดยตำแหน่ง ๑๓ คน คือ กำนัน ๑ คน ผู้ใหญ่บ้าน ๑๑ คน แพทย์ประจำตำบล ๑ คน สมาชิกโดยเลือกตั้ง ๑๓ คน เป็นตัวแทนชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน ๑๒ คนและเลขานุการ ๑ คนเลือกจากพัฒนากรประจำตำบล⁴ การทำงานของคณะกรรมการสภาตำบล ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้านจากหมู่บ้านต่างๆเหล่านี้ คือ การรับเอานโยบายจากส่วนกลางเพื่อไปพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง มีการเก็บรวบรวม

¹ กรมการปกครอง, อ้างแล้ว, หน้า ๕๗

² เดิมเดียวกัน, หน้า ๑๒๑

³ เดิมเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๑.

⁴ ข้อมูลจากสภาตำบลบวกก้าง บ้านหมู่ ๔ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๘.

สถิติและข้อมูลในการทำโครงการต่างๆ สนับสนุนกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เช่น การเผยแพร่ความรู้ เรื่องปศุสัตว์ ความรู้เรื่องการใช้ส้วม จัดการขยายการประปาหมู่บ้าน สนับสนุนการจัดบริการไฟฟ้า สาธารณะ สนับสนุนการเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพ จัดโครงการบำบัดหนองพวยอิฐ โครงการกองทุนยา โครงการปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่งเสริมความรู้แก่ชาวบ้านด้วยการจัดให้มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำ หมู่บ้าน มีหอกระจายข่าว ศาลาอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

รายชื่อคณะกรรมการสภาตำบลบวค้ำปีพ.ศ. ๒๕๓๘

ประธานสภาตำบล

นายเมฆ มณีเก็ยง

กรรมการโดยตำแหน่ง

นายเมฆ มณีเก็ยง

นายสชัย จำปาอ้อม

นายจันทร์เที่ยง พรนิมิตร

นายสงบ ใจจา

นายบุญทา ใจมุข

นายทองใบ มาแก้ว

นายสมชัย นวลดา

นายวิชาญ กาวิงค์

นายบุญศักดิ์ กุมภา

นายประเวท ใจขาว

นายคำปิ่น กาวีแวน

นายเสน่ห์ คุ้มคำ

นายทองดี นวลดา

บ้านบวค้ำหมู่ ๑

บ้านบวค้ำหมู่ ๒

บ้านคันคู้ หมู่ ๓

บ้านป่าตาลหมู่ ๔

บ้านแม่แต หมู่ ๕

บ้านร้อยพร้อม หมู่ ๖

บ้านย่าปาย หมู่ ๗

บ้านกอสะเลียม หมู่ ๘

บ้านร่องก่องข้าว หมู่ ๙

บ้านช่างเขียน หมู่ ๑๐

บ้านโป่ง หมู่ ๑๑

บ้านร่องก่องข้าว หมู่ที่ ๑๒

แพทย์ประจำตำบล

กรรมการโดยการเลือกตั้ง

นายขรรยง โตตาธรรม

นายอาทิตย์ อนุวงศ์

นายทองอยู่ สังข์มูล

นายสุทิน พรหมชานนท์

นายอินเหลา แสงมูล

นายสุทัศน์ อุประจันตา

นายอินทอง แก้วงาม

นายจันทร์แก้ว สุธรรม

นายฉลอง อินดีสม

นายจำเริญ ปิมปา

นายสิงห์คำ ปิมปา

นายคำมูล ทาเกิด

นางสาว ยิ่งพันธ์ จันทร์ศิริ¹

พัฒนากรตำบล/เลขานุการสภาตำบล

เพื่อสนับสนุนการทำงานของสภาตำบล กระทรวงมหาดไทยและกรมการพัฒนาชุมชน ได้จัดตั้งคณะทำงานระดับตำบลขึ้น เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางด้านวิชาการแก่สภา ตำบล คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จาก ๔ กระทรวงหลักที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในตำบล

¹ ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๘) คือ นายสมจิต อินขาว.

ร่วมกับกำนัน ราษฎรที่มีความรู้ทางด้านช่าง และผู้ทรงคุณวุฒิ รวมจำนวน ๘ คน เรียกว่า “คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล” (กปต.) ประกอบด้วยบุคคลดังรายนามต่อไปนี้

คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล
(กปต.)ตำบลบวบก้าง

พ.ศ ๒๕๓๘

๑. นายเมฆ มณีเที่ยง กำนันตำบลบวบก้าง หัวหน้ากปต.
๒. นายเชน จำนงค์ภักดี ปลัดอำเภอ
๓. นางสาวพัชรี สรรเพชดา สาธารณสุขตำบล
๔. นายสำราญ พรหมชานนท์ ครู
๕. นายประจวบ จิตรกันขารัตน์ เกษตรตำบล
๖. นายทองดี นวลตา ราษฎรผู้มีความรู้ทางช่าง
๗. นายวิทยา ประสงค์ทรัพย์ ราษฎรผู้ทรงคุณวุฒิ
๘. นางสาวยิ่งพันธ์ จันทร์ศิริ พัฒนาการตำบล/เลขานุการกปต.

หากพิจารณาจากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้และพิจารณาจากโครงการหรือการดำเนินการต่างๆของสภา จะเห็นได้ว่า สภาตำบลบวบก้างจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารงานของตำบลในด้านต่าง ๆ สนองนโยบายของรัฐและปฏิบัติการกิจที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้สำเร็จ ลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เป้าหมายในการทำงานอยู่ที่การทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น

สภาตำบลบวบก้างได้จัดทำแผนพัฒนาตำบล เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามที่ปรากฏในข้อมูล กชช.๒ค ซึ่งจัดเก็บทุก ๒ ปีและ ข้อมูลปฐฐ. ซึ่งจัดเก็บทุกปีโดยคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละแห่งภายใต้การสนับสนุนของสภาตำบล แผนพัฒนาตำบลจะสะท้อนถึงปัญหาทั้งปัจจุบันและอนาคตและความพยายามจะแก้ไขปัญหามาให้แต่ละหมู่บ้าน ตัวอย่างข้อมูลปฐฐ.และกชช.๒ค ของปีพ.ศ ๒๕๓๘ มีดังต่อไปนี้¹

¹ ข้อมูลสภาตำบลบวบก้าง หมู่ที่ ๔ ตำบล บวบก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ พ.ศ ๒๕๓๗.

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานปีพ.ศ ๒๕๖๘

ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง

ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน	หมู่บ้านที่ยังไม่เข้าเกณฑ์
๑.คนในครัวเรือนกินอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ที่สุกแล้ว	ทุกหมู่บ้าน
๒.คนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่าคนละ ๑๕,๐๐๐ บาท/ปี	ทุกหมู่บ้าน
๓.คนในครัวเรือนไม่ติดบุหรี่	หมู่ที่ ๑ ๒ ๕ ๖ ๘ ๑๐ และ ๑๑
๔.คนในครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากสิ่งรำคาญที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ	หมู่ที่ ๒ ๕ ๖ ๑๐ และ ๑๑
๕.คนในครัวเรือนมีน้ำสะอาดเพียงพอตลอดปี	หมู่ที่ ๒ ๖ ๘ ๙ และ ๑๑
๖.คนในครัวเรือนมีสิทธิเลือกตั้งไปใช้สิทธิด้วยความบริสุทธิ์ใจ	หมู่ที่ ๑ ๘ ๙ ๑๐ และ ๑๑
๗.คนในครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนและบริเวณบ้านเป็นระเบียบ	หมู่ที่ ๑ ๒ และ ๑๑
๘.เด็กแรกเกิดมีน้ำหนัก ๓,๐๐๐ กรัมขึ้นไป	หมู่ที่ ๒ และ ๘
๙.คนในครัวเรือนได้เข้าร่วมกิจกรรมการป้องกันและควบคุมสิ่งแวดล้อม	หมู่ที่ ๑๐ และ ๑๑
๑๐.คนในครัวเรือนมีการใช้ส้วมถูกหลักสุขาภิบาล	หมู่ที่ ๑๑ หมู่ที่ ๘
๑๑.คนในครัวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	หมู่ที่ ๑๑
๑๒.คนในครัวเรือนกินอาหารที่มีเครื่องหมายอย.รับรอง	

ตัวอย่างข้อมูลกชช. ๒ ก. ปีพ.ศ ๒๕๓๗

ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง

ตัวปัญหา	หมู่บ้านที่ประสบปัญหารุนแรง
กลุ่มโครงสร้างพื้นฐาน	
๑. ไม่มีร้านค้าหรือโรงสีในหมู่บ้าน	หมู่ ๒ และ ๕
๒. คนส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง	หมู่ ๖ ๗ ๘ ๑๐ ๑๑ และ ๑๒
กลุ่มผลผลิตรายได้และการมีงานทำ	
๑. คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างเพียงอย่างเดียว	หมู่ ๗
๒. ส่วนใหญ่ไม่ใช้พันธุ์สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม	หมู่ ๓ ๕ ๖ ๗ และ ๑๑
๓. คนส่วนใหญ่ไปทำงานที่อื่น	หมู่ที่ ๕ ๖ ๘ ๑๐ และ ๑๒
๔. การทำการเกษตรฤดูแล้งมีน้อย	หมู่ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ และ ๘
กลุ่มสาธารณสุข	
๑. คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล	ทุกหมู่บ้าน
๒. เด็กแรกเกิด-๕ขวบ ขาดสารอาหาร	หมู่ ๗
กลุ่มแหล่งน้ำ	
๑. น้ำสะอาดสำหรับดื่มมีไม่เพียงพอ	หมู่ ๗ และ ๘
๒. ขาดแคลนน้ำใช้	หมู่ ๒ ๖ และ ๑๑
๓. ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร	ทุกหมู่บ้าน
กลุ่มความรู้ การศึกษา และวัฒนธรรม	
๑. อัตราการเรียนต่อของประชากรมีน้อย	หมู่ ๕ ๖ ๗ และ ๑๑
๒. มีปัญหาการให้ความรู้ของรัฐ	หมู่ ๒
กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
๑. การใช้ประโยชน์ที่ดินน้อยและไม่มีการใช้ปุ๋ยธรรมชาติและปลูกพืชบำรุงดิน	หมู่ ๔ และ ๘

การจัดระดับการพัฒนาหมู่บ้านในตำบลบวγκ้าง

หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๒ (หมู่บ้านปานกลาง)	หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ ๓ (หมู่บ้านก้าวหน้า)
หมู่ที่ ๑ บ้านบวγκ้าง หมู่ที่ ๓ บ้านตันคู หมู่ที่ ๘ บ้านร้องก่องข้าว หมู่ที่ ๑๐ บ้านช่างเขียน	หมู่ที่ ๒ บ้านบวγκ้าง หมู่ที่ ๔ บ้านป่าตาล หมู่ที่ ๕ บ้านแม่แต หมู่ที่ ๖ บ้านร้อยพร้อม หมู่ที่ ๗ บ้านย่าปาย หมู่ที่ ๘ บ้านกอสะเลียม หมู่ที่ ๑๑ บ้านโป่ง

แผนพัฒนาตำบลมี ๒ ประเภท คือ

-แผนพัฒนาตำบล ๕ ปี จัดทำทุก ๕ ปี

-แผนพัฒนาตำบลประจำปี จัดทำทุกปี

แผนพัฒนาตำบลนี้มีความสำคัญ สภาพตำบลจะต้องจัดทำอย่างจริงจังจึงจะทำให้แผนมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาของตำบลได้ ในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลปกติจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและจัดเก็บข้อมูลให้ ทางอำเภอและจังหวัดจะคอยติดตามให้คำแนะนำเพื่อนำไปแก้ไขส่วนที่บกพร่อง ตัวอย่างแผนพัฒนาตำบล ๕ ปี ดังนี้

¹ ข้อมูลจากสภาตำบลบวγκ้าง หมู่ที่ ๔ ตำบลบวγκ้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่, ๒๕๑๗.

แผนพัฒนาตำบล ๕ ปีของตำบลววก้าง(พ.ศ ๒๕๓๕-๒๕๓๙)

แผนงาน/โครงการ	เป้าหมาย ๕ ปี	แหล่งที่มาของงบประมาณ
๑.สร้างและขยายประปาหมู่บ้าน	๖ แห่ง	รัฐ
๒.จัดซื้อท่อระบายน้ำประปาหมู่บ้าน	๖ แห่ง	รัฐ
๓.เจาะบ่อบาดาล	๑๒ แห่ง	รัฐ
๔.สร้างถังเก็บน้ำฝนพร้อมรางน้ำ	๒ แห่ง	รัฐ
๕.ติดตั้งไฟฟ้ากิ่ง(ไฟฟ้าสาธารณะ)	๑๐ หมู่บ้าน	รัฐและประชาชน
๖.ซ่อมแซมถนนด้วยดินลูกรัง	๑๒ หมู่บ้าน	รัฐ
๗.สร้างถนนคสม.	๑๒ หมู่บ้าน	รัฐ
๘.ลาดยางถนน	๒ แห่ง	รัฐ
๙.สร้างสะพานคสม.	๒ แห่ง	รัฐ
๑๐.สนับสนุนเบี้ยประชุมกรรมการสภาตำบล	๑ คณะ	รัฐ
๑๑.จัดเก็บข้อมูลจปฐ.	๑๒ หมู่บ้าน	ประชาชน
๑๒.จัดเก็บข้อมูลกชช.๒ค	๑๒ หมู่บ้าน	ประชาชน
๑๓.จัดระเบียบหมู่บ้าน	๑๒ หมู่บ้าน	ประชาชน
๑๔.โครงการปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวด้วยสารเคมี	๑๒ กลุ่ม	รัฐ
๑๕.งานพัฒนาอาชีพ	๘ กิจกรรม	รัฐ
๑๖.โครงการอนามัยแม่และเด็ก	๑๒ จุด	รัฐ

ที่มา สภาตำบลบวกค้าง หมู่ ๔ บ้านป่าตาล ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่
แผนพัฒนาตำบลประจำปีพ.ศ ๒๕๓๘ ของตำบลบวกค้าง

แผนงาน/โครงการ	สถานที่ดำเนินการ	ปริมาณงาน	งบประมาณ(บาท)
๑.สร้างถนนคสม.	หมู่๑๐	ถนนกว้าง ๔เมตร ยาว ๒๕๐เมตร	๒๕๐,๐๐๐ องค์กรการ บริหารส่วนจังหวัด
๒.สร้างประปาหมู่บ้าน	หมู่ ๑และหมู่ ๓	๒ แห่ง	๖๐๐,๐๐๐ โยธาธิการ
๓.สนับสนุนกองทุน ธนาคารข้าว	หมู่ ๕	๑ แห่ง	๑๐,๐๐๐ พ.ช
๔.ปรับปรุงถนน	หมู่ ๘ และ ๙	๒ สาย	ร.พ.ช
๕.สร้างสะพานคสล.	หมู่ ๗	๑ แห่ง	๒๘๕,๐๐๐องค์กรการฯ
๖.สนับสนุนเครื่องครัว กลุ่มแม่บ้าน	หมู่๑-๑๒	๑๒ หมู่บ้าน	ส.ส
๗.สนับสนุนค่าตอบแทน ผู้ดูแลเด็ก	หมู่ ๒	๔ อัตรา	๑๐๕,๖๐๐ พ.ช
๘.สนับสนุนเบี้ยประ ชุมคปด.	หมู่ ๔	จำนวน ๓ คนๆ ละ ๕เดือน	๒,๗๐๐ พ.ช
๙.สนับสนุนอาชีพโดย องค์กรสตรี	หมู่๔ หมู่๗ หมู่๕ และ หมู่ ๑๑	๔ กลุ่ม	๑๐๐,๐๐๐ พ.ช
๑๐.สร้างลานฝึกซ้อม และเล่นกีฬา	หมู่ ๔	สนามคสล.กว้าง ๑๒ เมตรยาว ๒๐ เมตร	๖๕,๐๐๐ พ.ช
๑๑.โครงการสุขภาพดี ถ้วนหน้า	หมู่ ๕ และ หมู่ ๗	๕ หมู่บ้าน	๑๖,๐๐๐ กรมอนามัย
๑๒.เจาะบ่อบาดาล	หมู่ ๑-๑๒	๑๒ บ่อ	กรมทรัพยากรธรณี
๑๓.ส่งเสริมการจัดไร นา	หมู่ ๑-๑๒	๑๒ หมู่บ้าน	๒๐,๐๐๐ กรมส่งเสริม การเกษตร

ที่มา สภาตำบลบวกค้าง หมู่ ๔ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่

สภาตำบลบวกก้างในปัจจุบันได้กำหนดนโยบายหลักไว้ดังนี้¹

๑. นโยบายด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สภาตำบลสนับสนุนให้มีการวางแผนและดำเนินการพัฒนาปรับปรุง ขยายระบบบริการโครงสร้างพื้นฐานในตำบลให้ทั่วถึง ในด้านการคมนาคม ถนน สะพาน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ตลอดจนแหล่งน้ำกินน้ำใช้
๒. นโยบายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต สภาตำบลจะดำเนินการปรับปรุงและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จากระดับที่ประชาชนควรได้รับมาสู่ระดับที่ประชาชนต้องการ โดยเน้นกลุ่มที่ด้อยโอกาส สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรของประชาชนและพัฒนาทางด้านสุขภาพ รวมทั้งป้องกันการระบาดของโรคเอดส์
๓. นโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ สตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสทางการบริการทางสังคมพื้นฐาน และผู้ที่มีรายได้น้อย โดยการส่งเสริมการศึกษาและการประกอบอาชีพ
๔. นโยบายด้านการขยายโอกาสการผลิตและรายได้ ส่งเสริมให้มีการผลิตทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม ด้านการเกษตรส่งเสริมการเกษตรแบบครบวงจร ส่งเสริมให้มีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎร
๕. นโยบายการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมให้มีการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม แก้ไขปัญหามลภาวะทุกชนิด เช่น การควบคุมการใช้สารเคมี

ผลงานที่สภาตำบลบวกก้างได้ดำเนินการตามแผนพัฒนา ๕ ปี

จากนโยบายหลักข้างต้น สภาตำบลบวกก้างได้วางแผนพัฒนา ๕ ปี (พ.ศ ๒๕๓๕-๒๕๓๙) ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาที่หมู่บ้านต่างๆในตำบลบวกก้างประสบอยู่ อาจแบ่งได้ดังนี้

๑. สภาตำบลได้จัดให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยการจัดสร้างถนน สะพาน และศาลาอเนกประสงค์ เพื่อให้ความสะดวกในการสัญจรไปมาแก่ชาวบ้าน ตามแผนพัฒนา ๕ ปีดังกล่าว สภาตำบลได้ปรับปรุงถนนในหมู่บ้านที่ชำรุด เป็นหลุมเป็นบ่อ โดยนำดินลูกรังมาถม อัดด้วยหินคลุก และในบางสายที่เป็นสายสำคัญมีการลาดยางหรือสร้างเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ การจัดทำงบประมาณในการนี้สภาตำบลได้จัดสรรงบประมาณจากภาษีบำรุงท้องที่ เงินอุดหนุนจากองค์การบริหารส่วน

¹ ข้อมูลจากสภาตำบลบวกก้าง หมู่ ๔ ตำบลบวกก้าง อำเภอสนัก้าแพง เชียงใหม่ พ.ศ ๒๕๓๗.

จังหวัดและงบประมาณพัฒนาที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจัดสรรมาให้ เช่นเดียวกับการสร้างสะพาน เพื่อแก้ปัญหาการคมนาคมในส่วนที่ต้องผ่านแม่น้ำลำคลอง สภาตำบลก็ได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท และกรมโยธาธิการ ในปี พ.ศ ๒๕๑๘ ได้สร้างสะพานข้ามน้ำแม่หาด ในบ้านหมู่ ๑๐ และหมู่ ๗

นอกจากถนนสะพานแล้วสภาตำบลยังต้องดูแลให้มีสถานที่ประกอบกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เช่นการจัดประชุมและการฝึกอบรมต่างๆ บางหมู่บ้านใช้วัด บางหมู่บ้านไม่มีวัด หรือวัดมีขนาดเล็กคับแคบไม่สามารถทำกิจกรรมได้ สภาตำบลจึงได้จัดสรรงบประมาณโดยประสานงานกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาจังหวัด เพื่อดำเนินการสร้างศาลาอเนกประสงค์ เช่น ในปี พ.ศ ๒๕๑๖ สร้างศาลาอเนกประสงค์ที่บ้านหมู่ ๑๒ ปีพ.ศ ๒๕๑๗ สร้างที่บ้านหมู่ ๖ เป็นต้น สาธารณูปโภคต่างๆเหล่านี้เพื่อก่อสร้างขึ้นแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของสภาตำบลที่จะจัดการดูแลรักษาและป้องกันความเสียหายต่างๆที่จะเกิดขึ้น

๒. การจัดให้มีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค รวมไปถึงน้ำใช้ในการเกษตร ตำบลบวกก้างประสบปัญหานี้ทุกหมู่บ้านมากบ้างน้อยบ้าง บางปีในฤดูแล้งทางสภาตำบลและผู้ใหญ่บ้านต้องดูแลและประสานงานกับทางอำเภอเพื่อขอน้ำไปแจกจ่ายแก่ชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาในระยะยาวสภาตำบลจึงได้จัดระบบประปาหมู่บ้าน สร้างถังเก็บน้ำฝน และเจาะบ่อบาดาล โดยร่วมมือกับกรมทรัพยากรธรรมชาติและกรมโยธาธิการ นำน้ำจากบ่อบาดาลมาทำระบบประปาหมู่บ้าน สามารถแก้ไขปัญหาน้ำดื่ม น้ำใช้ขาดแคลนได้ ระบบประปาหมู่บ้านในตำบลบวกก้างมีถึง ๑๖ แห่ง บางหมู่บ้านมีถึง ๒ แห่งเพื่อให้ชาวบ้านมีน้ำใช้อย่างพอเพียง นอกจากนี้สภาตำบลยังได้วางแผนปรับปรุงและขยายระบบประปาหมู่บ้านในอนาคต เพื่อป้องกันปัญหาขาดแคลนน้ำ ระบบประปาที่สร้างเสร็จแล้วจะอยู่ภายใต้การบริหารและบำรุงรักษาของหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หากมีปัญหาเกินกำลังที่หมู่บ้านจะแก้ไขสภาตำบลก็จะเข้าไปช่วยดูแล

การเจาะบ่อบาดาลสภาตำบลประสานงานกับกรมทรัพยากรธรรมชาติและกรมโยธาธิการ ทำการขุดเจาะบ่อบาดาล ดัดหัวสูบโยกแล้วมอบให้หมู่บ้านดูแลต่อไป

อีกวิธีการหนึ่งที่สภาตำบลใช้แก้ไขปัญหาน้ำขาดแคลน คือ การเก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนไว้ใช้ในฤดูแล้ง โดยสร้างถังเก็บน้ำฝนสาธารณะไว้ตามวัดและที่สาธารณะให้ชาวบ้านได้ใช้

ปัญหาน้ำที่กำลังพยายามแก้ไขอยู่ คือ น้ำใช้ในการเกษตร ชาวบ้านส่วนมากทำการเพาะปลูกทั้งทำนาและทำสวน จึงต้องอาศัยจำนวนมาก ตำบลบวกก้างประสบปัญหาขาดแคลนทำการเกษตรทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง ทำให้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร บางปีชาวบ้านขาดทุน สภาตำบลจึงพยายามแก้ปัญหาด้วยการพัฒนาแหล่งน้ำ ขุดลอกกุดตลิ่ง เจาะบ่อบาดาลเพื่อการเกษตรเพราะแหล่งน้ำธรรมชาติไม่พอเพียง สภาตำบลประสานงานกับกรมทรัพยากรธรรมชาติทำการ

เจาะบ่อบาดาลขนาด ๖ นิ้วและ ๘ นิ้วให้แก่ชาวบ้านในทุกหมู่บ้าน ทำให้แก้ปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรไปได้มากพอสมควร

๓. การส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้านในตำบลบวบก้าง ตามที่ปรากฏในข้อมูลของหมู่บ้าน ชาวบ้านจำนวนมากยังไม่รายได้น้อย สภาพตำบลจึงได้สนับสนุนให้มีการพัฒนาด้านอาชีพ จัดให้มีการประกอบอาชีพเสริมหลังการทำนา เพื่อเพิ่มรายได้ เช่น การจัดกลุ่มเลี้ยงสุกร การทอผ้า และ การเย็บผ้าในหมู่ที่ ๕ การทำไร่นาสวนผสมในบ้านหมู่ที่ ๘ ๕ และ ๑๑

๔. การดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเพาะปลูก มีการใช้สารเคมีมากเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ปลูกและผู้ที่อยู่ใกล้เคียง มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร โค และเป็ดไก่ ส่งกลิ่นเหม็น สภาพตำบลจึงได้หาทางควบคุมมลภาวะดังกล่าว นอกจากนี้ยังดูแลไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่า บุกรุกถ้ำคลองสาธารณะ ส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้ตามที่สาธารณะให้มากขึ้น และให้มีการทำความสะอาดคูคลองหนองบึงต่างๆ

๕. การส่งเสริมพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยสภาพตำบลได้ดำเนินการดังนี้

๕.๑ การพัฒนาสตรี มีการส่งเสริมสนับสนุนในทุกระดับ มีคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล โดยองค์การสตรีของตำบลบวบก้าง ซึ่งมีขีดความสามารถเป็นที่ยอมรับ ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคมไปพร้อมกับการทำงานของสภาพตำบล คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบลของตำบลบวบก้าง ได้รับรางวัลชนะเลิศขององค์การสตรีดีเด่นของจังหวัดเชียงใหม่ในปีพ.ศ ๒๕๓๗ การพัฒนาสตรีนั้นปรากฏในรูปของกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งมีการส่งเสริมอาชีพ เช่น การเลี้ยงสุกร และการแปรรูปอาหาร เช่น ทำเห็ดกระป๋อง เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว

๕.๒ การพัฒนาเด็ก เนื่องจากในปัจจุบันชาวบ้านเริ่มทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น ครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวไม่มีปู่ย่าตายายที่จะคอยดูแลเด็กเล็กๆ อีกทั้งระบบการศึกษาสมัยใหม่ทำให้ต้องการเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนวัยเรียน สภาพตำบลจึงเข้าดูแลการพัฒนาเด็ก ด้วยการจัดให้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านร่องก่องข้าว มีการก่อสร้างอาคาร ทำรั้วและจัดหาทุนในการดำเนินการสำหรับเด็กในวัยเรียน สภาพตำบลจัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน

๕.๓ การพัฒนาเยาวชน สภาพตำบลบวบก้างเห็นปัญหาของเยาวชนในปัจจุบันและตระหนักถึงความสำคัญของเยาวชนที่จะเป็นกำลังของชาติในอนาคต จึงได้พยายามจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อให้เยาวชนได้มีบทบาทในการพัฒนาตนเองและสังคม เช่น ส่งเสริมด้านกีฬา โดยจัดหางบประมาณเพื่อสร้างสนามกีฬา ซ้อมอุปกรณ์กีฬา และจัดแข่งขันกีฬา โดยได้รับการสนับสนุนจากกีฬาแห่งประเทศไทย ทางด้านอาชีพจัดให้มีการฝึกอบรมการประกอบอาชีพ เช่น การเลี้ยงสุกรในบ้านหมู่ ๕ และ ๑๑ โดยได้รับ

การสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการเขาวชนแห่งชาติ มีการจัดตั้งองค์กรเขาวชนทั้งในระดับ ตำบลและหมู่บ้าน จัดสัมมนาอบรมให้เขาวชนรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองในสังคม

๕.๔ การพัฒนาผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส คนกลุ่มนี้ต้องการการดูแลเอาใจใส่ สภาพตำบลได้ประสาน ให้มีการดูแลสุขภาพ เช่น จัดทำบัตรผู้สูงอายุ เพื่อจะได้รับการรักษาพยาบาลฟรี การติดต่อขอความช่วยเหลือจากกรมประชาสงเคราะห์สำหรับคนพิการ

การทำงานของสภาตำบลนั้นจะต้องประสานงานกับหน่วยงานต่างๆของรัฐ โดยมี กระทรวงต่างๆ เช่น¹

๑. กระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงานที่ต้องประสานงานกับสภาตำบล อาทิ กรมการปกครอง โดยที่ ทำการอำเภอสันกำแพง เป็นหน่วยงานที่ควบคุมสภาตำบล และมีหน้าที่พัฒนาองค์กรและสภาตำบล ตลอดจนสนับสนุนการปฏิบัติงานของสภาตำบล กรมการพัฒนาชุมชน โดยสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอสันกำแพง ให้การสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาเด็ก เขาวชน สตรี และผู้สูงอายุ องค์กรผู้นำ ท้องถิ่น และสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณการพัฒนา พัฒนาการตำบลซึ่งเป็นข้าราชการสังกัด กรมการพัฒนาชุมชน เป็นเลขานุการสภาตำบลบวกค้างและมีบทบาทอย่างมากดำเนินงานของ สภาตำบล กรมโยธาธิการ เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การ สร้างถนน สะพาน ระบบน้ำประปา โดยสภาตำบลเป็นผู้ประสานงานด้านงบประมาณ หน่วยงาน ของกระทรวงมหาดไทยที่มีบทบาทมากอีกหน่วยงานหนึ่งคือ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ให้การสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนนหลายสร้างในตำบลบวกค้างสร้างหรือซ่อมแซม ด้วยงบประมาณของรพช. สภาตำบลมักจะประสานงานเพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนจาก รพช. เป็นประจำทุกปี

๒. กระทรวงสาธารณสุข มีหน่วยงานย่อยที่ประจำอยู่ในตำบลและหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น สถานีอนามัย ๒ แห่ง ในส่วนนี้สภาตำบลต้องประสานงานกับกรมอนามัย โดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอและ สถานีอนามัยตำบล ซึ่งทำงานดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชน ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุน ด้านสุขาภิบาลอาหาร สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม

๓. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เน้นในเรื่องการประกอบอาชีพของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ หน่วยงานที่ประสานงานกับสภาตำบล มีหลายหน่วยงาน เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร โดยสำนักงาน เกษตรอำเภอ ส่งเสริมด้านการเพาะปลูกพืชและพัฒนาสถาบันเกษตรกรตำบล มีเจ้าหน้าที่ประจำระดับ ตำบลที่มีส่วนร่วมในคปต. กรมส่งเสริมสหกรณ์ โดยสำนักงานสหกรณ์อำเภอสันกำแพง สนับสนุน การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบของสหกรณ์โดยประสานงานกับสภาตำบล กรมปศุสัตว์ โดยสำนักงาน

¹ ข้อมูลจากสภาตำบลบวกค้าง หมู่ ๔ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๘.

ปลุสสัตว์อำเภอสันกำแพง ให้ความรู้ทางด้านการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัวเนื้อและวัวนม ซึ่งชาวบ้าน
 บวกค้างมีการเลี้ยงมาก กรมป่าไม้โดยสำนักงานป่าไม้อำเภอสันกำแพง ประสานงาน

ในด้านการปลูกป่า การแจกพันธุ์กล้าไม้และให้คำแนะนำในการดูแลรักษา

๔. กระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมี
 โรงเรียนประถมศึกษาในตำบลบวกค้างสังกัดอยู่ ๑ แห่ง สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ คูแด้ว
 ในตำบลบวกค้าง ๘ แห่ง อารามสงฆ์ ๑ แห่ง กรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยศูนย์การศึกษา
 นอกโรงเรียนอำเภอสันกำแพง โดยการประสานงานของสภาตำบลได้เปิดการสอนทางไกลใน
 ระดับประถมปลายและมัธยมปลาย เริ่มตั้งแต่พ.ศ ๒๕๓๑.

๕. กระทรวงอุตสาหกรรม หน่วยงานที่สำคัญเกี่ยวข้องกับสภาตำบล คือ กรมทรัพยากรธรณี ซึ่ง
 จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการเจาะบ่อน้ำบาดาลเพื่อการเกษตรและบ่อสูบน้ำเพื่อใช้ใน
 สนับสนุนระบบประปาหมู่บ้าน

๖. กระทรวงพาณิชย์ โดยสำนักงานพาณิชย์จังหวัดจัดผู้สื่อข่าวพาณิชย์ประสานงานกับสภาตำบล
 เพื่อให้ความรู้ทางด้านการตลาดราคาสินค้าพืชผลต่างๆและระบบการประกันภัยแก่ชาวบ้าน

๗. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม มีหน่วยงานที่สำคัญประสานกับสภาตำบล ๒ หน่วยงาน
 คือ กรมประชาสงเคราะห์ โดยสำนักงานประชาสงเคราะห์จังหวัด ให้ความช่วยเหลือในกรณีที่เกิด
 ภัยธรรมชาติ สำนักงานแรงงานจังหวัด มีอาสาสมัครแรงงานในทุกหมู่บ้านคอยให้ความช่วยเหลือ
 แนะนำเกี่ยวกับการใช้แรงงาน

๘. กระทรวงกลาโหม โดยสัสดีอำเภอคูแด้วเรื่องการเกณฑ์ทหาร และให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกัน
 ความปลอดภัย เนื่องจากตำบลบวกค้างอยู่ใกล้ตัวเมืองจึงไม่ค่อยมีปัญหาความปลอดภัย จึงไม่ค่อย
 มีบทบาทมากนัก

ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของสภาตำบล

สภาตำบลเป็นองค์กรใหม่ที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลเพื่อที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นมี
 ส่วนร่วมในการบริหารและพัฒนาท้องถิ่นของตน สภาตำบลประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ
 เช่น¹

๑. ปัญหาบุคคลที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการสภาตำบลจำนวนหนึ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจบทบาท
 ของตน ขาดความสนใจ ไม่มีเวลาให้กับการทำงานของสภาและในบางกรณีมีการแสวงหา

¹ ข้อมูลจากสภาตำบลบวกค้าง หมู่ที่ ๔ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ ๒๕๓๗. และสัมภาษณ์ นางสาวอึ้งพันธุ์ จันทร์ศิริ พัฒนาการตำบล
 บวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่.

ผลประโยชน์ส่วนตัวในการทำงานให้กับสมาชิกสภาตำบลส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา มีปัญหาในด้านการอ่านเขียนและการคิดอย่างเป็นระบบ แต่เป็นผู้ที่มีความขยัน ซื่อสัตย์ และประชาชนให้ความไว้วางใจเป็นผู้นำของชุมชน ในระดับประชาชน มักไม่ค่อยเห็นความสำคัญของสภาตำบล ไม่ค่อยให้ความสนใจ ไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสภาตำบลหรือบางครั้งมีทัศนคติในทางลบต่อสภาตำบล หน่วยงานที่อยู่เหนือสภาตำบลในระดับอำเภอหรือจังหวัดมักละเลยความสำคัญของสภาตำบล ไม่เชื่อถือการทำงานของสภาตำบล ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของสภาตำบล ทำให้เกิดการหวงอำนาจและก้าวก่ายการทำงานของสภาตำบล สำหรับหน่วยงานอื่น ๆ มักเข้าใจว่าสภาตำบลเป็นเรื่องของกรมการปกครองและกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น ทำให้เกิดปัญหาในการประสานงานและขอความร่วมมือ

๒. ปัญหาด้านงบประมาณ สภาตำบลมีรายได้ไม่เพียงพอเนื่องจากงบประมาณที่จัดสรรให้สภาตำบลมีน้อย ไม่มีอิสระในการบริหารการคลัง ในอดีตที่ผ่านมางบประมาณที่สภาตำบลมีอำนาจบริหาร คือ งบประมาณ โครงการพัฒนาตำบล หรือ โครงการกศ.เคม เมื่อไม่มีงบประมาณของตนเองทำให้ต้องประสานงานหาความร่วมมือและรอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ทำให้การทำงานล่าช้า และรัฐบาลไม่มีงบประมาณที่จะสนับสนุนด้านกำลังคน

๓. ขาดสถานที่ทำงานและวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็น

๔. ปัญหาทางด้านโครงสร้างและการบริหาร ขาดการวางแผนและการประสานงานที่ดี

คณะกรรมการมีหน้าที่แต่ไม่มีอำนาจในการบริหาร ยังอยู่ภายใต้การควบคุมของอำเภอและจังหวัด ซึ่งจะทำหน้าที่ชี้นำการปฏิบัติงานของสภาตำบล

ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว สภาตำบลได้พยายามแก้ไขโดยส่งเสริมให้สมาชิกสภาได้เรียนการศึกษานอกโรงเรียน โดยประสานงานกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสันกำแพง ส่วนทางด้านงบประมาณ ได้พยายามจัดหางบประมาณจากเอกชนและจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อมาดำเนินกิจกรรมของสภาตำบล

แม้จะมีปัญหาอุปสรรคต่างๆ แต่สภาตำบลบวกค้างก็มีผลงานที่น่าประทับใจ เช่น การได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัดในการประกวดศูนย์พัฒนาตำบล ได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับเขต ในการประกวดการบริหารงานของศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดร้านค้าของสภาตำบลในงานฤดูหนาวอำเภอสันกำแพงปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัดและรองชนะเลิศระดับเขตในการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัดในการประกวดองค์กรสตรีดีเด่น โดยส่งคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบลเข้าประกวดในปี พ.ศ. ๒๕๓๗

พัฒนาการทางด้าน การปกครองของตำบลบวกค้าง จากอดีตถึงปัจจุบันจะเห็นการ

เปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่น จากการมีอำนาจในการปกครองตนเอง ภายใต้กลุ่มเจ้านาย ผู้ปกครองท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์แบบจารีตกับชาวบ้าน ผู้คนในท้องถิ่นมีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง เช่น การดูแลระบบน้ำ หรือ การรักษาความปลอดภัย มีการแทรกแซงจากอำนาจรัฐน้อยมาก ทำให้ชาวองหรือชาวบ้านอื่นๆสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองได้ เมื่ออำนาจจากส่วนกลางเข้าถึง นโยบายชาตินิยมและนโยบายพัฒนาประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่มาจนถึงนโยบายการพัฒนาเพื่อป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ ทำให้อำนาจจากส่วนกลางแทรกแซงเข้าไปในหมู่บ้านมากขึ้นเรื่อยๆ นำมาซึ่งวัฒนธรรมของส่วนกลางที่ทำให้ชนบทไม่ว่าภาคไหน มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างไรก็ถูกพัฒนาให้เข้าสู่รูปแบบเดียวกันทั้งหมด

เมื่อการพัฒนาจากส่วนกลางสู่ชนบทของรัฐเกิดปัญหา ไม่ประสบความสำเร็จ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน รัฐก็เริ่มมองเห็นความสำคัญของชาวบ้าน ได้พยายามปรับปรุงรูปแบบการปกครองท้องถิ่นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น มีการจัดตั้งสภาตำบล ให้เป็นองค์การปกครองตนเองในท้องถิ่น ให้ชาวบ้านรับผิดชอบตนเองมากขึ้น เหมือนกับในอดีตที่ชาวบ้านเคยรับผิดชอบท้องถิ่นของตนเองมาแล้ว รูปแบบของสภาตำบลแม้จะทำให้ท้องถิ่นมีความเจริญมากยิ่งขึ้น แต่ก็ทำให้ท้องถิ่นขึ้นต่อส่วนกลางในแง่แนวคิดและวิธีปฏิบัติ ไม่สามารถเป็นตัวของตัวเอง การพัฒนาที่เกิดขึ้นมากเพียงใดก็จะส่งผลให้สังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นปรับเปลี่ยนไปมากเพียงนั้น โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบันเป็นการแก้ปัญหาทางด้านการขาดแคลนและความไม่สะดวกสบายทางด้านวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น การสร้างถนน สะพาน ไฟฟ้าและโทรศัพท์ การพัฒนาคนซึ่งมีความสำคัญมากสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นยังไม่ได้เริ่มทำ ปัญหาคุณภาพของคนจึงยังมีอยู่เช่นเดียวกับในท้องถิ่นอื่นๆ¹

การปกครองท้องถิ่นในปัจจุบันคงไม่สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวองไว้ได้หากยังเป็นการปกครองที่รับนโยบายจากส่วนกลาง นำมาปฏิบัติเหมือนกันทุกท้องถิ่น โดยที่ผู้นำท้องถิ่นและชาวองเอง ไม่ได้มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายการปกครองตนเองอย่างมีความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งไม่ได้มีความรู้ลึกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนมากพอจนเกิดความต้องการอนุรักษ์เอาไว้

¹ สัมภาษณ์นายสมจิตร ยืนยาว พัฒนาการตำบลบวกก้าง อำเภอต้นก้างแพง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

บทที่ ๔

จากท้องนาสู่เมืองใหญ่ : การปรับตัวของระบบเศรษฐกิจ การเกษตรแบบเลี้ยงดูตนเอง

เช่นเดียวกับเขตชนบทอื่น ๆ ของล้านนา ตำบลบวกค้างมีพื้นที่ดินกว้างขวางเหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้าน คือ การทำนาและทำสวน แต่ชาวบ้านประสบปัญหาทางด้านการเกษตรต่อเนื่องกันมาและรุนแรงขึ้นในปัจจุบัน ค่าครองชีพที่สูงขึ้น การเดินทางติดต่อกับเมืองได้สะดวก และความต้องการบริโภคสินค้าแปลกๆใหม่ๆ ทำให้ชาวของบวกค้างต้องละอาชีพเดิมหันมาประกอบอาชีพอื่นๆที่ให้รายได้มากกว่าและแน่นอนกว่า ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบเดิม คือ ระบบเศรษฐกิจการเกษตรแบบเลี้ยงดูตนเองนั้นเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบการเกษตรเพื่อการค้าและการขายแรงงาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มมาเห็นอย่างชัดเจนเมื่อประมาณ ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมา

ระบบเศรษฐกิจการเกษตรของชาวยองในอดีต

วิถีชีวิตในอดีตของชาวของตำบลบวกค้างนั้นเหมือนกับคนไทกลุ่มอื่น คือ ผูกพันท้องนาเพราะปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ที่ตั้งของตำบลบวกค้างนั้นเป็นพื้นที่ราบกว้างขวาง บางแห่งสภาพดินเป็นดินเหนียวเหมาะแก่การปลูกข้าว แต่ส่วนใหญ่เป็นดินกรวดปนทราย ประกอบกับพื้นที่นี้ไม่ได้มีทรัพยากรธรรมชาติอื่นใด ดังนั้นในอดีตชาวบ้านจึงทำนาเป็นส่วนใหญ่ และสามารถดำรงชีพอยู่ได้เพราะค่าครองชีพไม่สูง รายจ่ายน้อยเนื่องจากการผลิตเพื่อบริโภคเองได้เป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะการใช้ที่ดิน ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ ไร่เพื่อที่อยู่อาศัยและเพื่อการเพาะปลูก ที่ดินที่ใช่เพาะปลูกจะอยู่บริเวณรอบๆหมู่บ้านแต่ละแห่ง จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านตั้งอยู่ไม่ไกลกันนัก หมู่ที่ ๑-๘ จะอยู่เรียงกันเป็นแถวตามถนน หมู่ที่ ๘-๑๒ จะอยู่มีทุ่งนาคั่นระหว่างหมู่บ้าน

ในอดีตชาวของตำบลบวกค้างเป็นเจ้าของที่ดินเองประมาณ ๘๐-๘๕ เปอร์เซ็นต์ ประกอบอาชีพทำนาสูงสุดถือเป็นรายได้หลักที่สำคัญของครอบครัว บางครอบครัวมีที่นา ๕๐-๑๐๐ ไร่ ปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว โดยเริ่มปลูกตั้งแต่เดือนมิถุนายน-สิงหาคม เก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน การทำนาจะได้ผลผลิตประมาณไร่ละ ๕๐-๘๐ ถึง ครอบครัวที่มีที่นามากจะได้ข้าวตั้งแต่ ๒๐๐๐ - ๓๐๐๐ ตันต่อปี¹

แหล่งน้ำที่ใช้ทำการเกษตร คือ ลำน้ำแม่ออน ซึ่งไหลมาจากตำบลออนเหนือ ผ่าน

¹ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๖.

หมู่บ้านข่าพายเข้าสู่ตำบลบวค้ำแล้วไหลลงสู่น้ำกวง ที่อำเภอสารภี นอกจากนี้มีน้ำแม่หาดไหลผ่านหมู่บ้านข้างเพ็ญทางทิศใต้ซึ่งติดต่อกับกิ่งอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน แต่มีน้ำใช้ได้เฉพาะฤดูฝนเท่านั้น ชาวบ้านในอดีตจึงทำ“น่าน้ำฟ้า”กันเป็นส่วนใหญ่¹ โดยทำนาได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง ปีใดน้ำดีฝนตกพอเพียงก็สามารถได้ผลผลิตข้าวมากเพราะสภาพดินดี แต่ถ้าฝนแล้งหรือน้ำไม่พอเพียงก็จะทำนาไม่ได้เลย ทางราชการได้พยายามแก้ปัญหาด้วยการจัดสรรงบประมาณมาขุดเหมืองฝายเพื่อเอาน้ำจากแม่น้ำมาผ่านไร่นาของชาวบ้านหมู่ ๑ ตำบลบวค้ำ ผ่านบ้านกอสะเลียม เรียกว่า ลำเหมืองใหม่ กอสะเลียม

ข้อมูลในปีพ.ศ ๒๕๒๑-๒๕๒๒² ระบุว่า รายได้จากการขายข้าวจะนำมาเป็นเงินทุนซื้อที่นาเพิ่ม ซื้อปุ๋ย ซื้อวัวควายไว้ใช้งานเพราะส่วนใหญ่ยังไม่นิยมใช้เครื่องจักร ทุกครอบครัวขยันขันแข็งเอาใจใส่ในการทำนาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะหนุ่มสาวจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำนา ดังนั้นในฤดูทำนาปลูกข้าว คนหนุ่มจะไม่อยู่บ้าน เหลือแต่คนแก่และเด็กเฝ้าบ้าน กลับจากการทำนาคอนเย็นก็จะพักผ่อน จะมีเวลาว่างในช่วงที่หมดสิ้นฤดูทำนา ชาวบ้านจะทำงานเล็กๆน้อย เช่น ขนฟางไปขาย หรือปลูกพืชหมุนเวียน เช่น ยาสูบ ถั่วลิสง และพริก ครอบครัวที่มีฐานะดีอาจจะลงทุนขุดน้ำบาดาลเพื่อใช้เพาะปลูก

จากข้อมูลของปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะระบุว่า เมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อนสภาพเศรษฐกิจของตำบลบวค้ำยังเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรที่ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากการทำนาแล้วชาวบ้านนิยมเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชสวนครัว มีการเลี้ยงวัวควายเพื่อใช้งานในทุ่งนา เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ไว้กินเป็นอาหาร หรือขายเป็นรายได้เสริม ในบริเวณบ้านจะมีการขุดบ่อเล็กๆไว้เพื่อเก็บน้ำฝนไว้ใช้เพาะปลูกพืชสวนครัว นิยมปลูกผักกาดมากเพราะบริโภคกันเป็นประจำ เมื่อว่างจากการทำนาหรือเพาะปลูกชาวบ้านจะประกอบอาชีพเสริมบ้าง เช่น การทอผ้า การสานก่องข้าว หรือแกะสลักซึ่งทำตามบ้าน จะมีบ้างบางคนที่ไปรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าหรือแกะสลักไม้ในตัวอำเภอสันกำแพงซึ่งเป็นแหล่งขายสินค้าหัตถกรรมที่มีชื่อในขณะนั้น บางคนนิยมรับเสื้อผ้ามาเย็บหรือปักหรือถักที่บ้านของตนเอง ได้ค่าจ้างไม่มากนัก

การปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพของชาวยอง

ชาวบ้านบวค้ำนั้นประสบปัญหาทางด้านการเกษตรมาโดยตลอด แต่ชาวบ้านยังสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ลำบากมากนัก เพราะค่าครองชีพสมัยก่อนนั้นไม่สูงและชาวบ้านสามารถผลิตเพื่อบริโภคเองได้ ไม่ขึ้นอยู่กับราคาสินค้าในท้องตลาด ปัญหาสำคัญ คือ

¹ สัมภาษณ์นายทองโต มาแก้ว อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๗๒/๑ หมู่ ๖ ตำบลบวค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๓๘.

² ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า๑๐.

๑. การขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านบวบก้างทำนาได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ปีใดฝนแล้งก็ทำนาไม่ได้ผล ตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบันแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรของตำบลบวบก้างที่สำคัญคือ ลำน้ำแม่ฮอน และลำน้ำแม่หาด ลำน้ำเหล่านี้จะให้น้ำอุดมสมบูรณ์เฉพาะในยามฤดูฝนเท่านั้น พอถึงฤดูหนาวน้ำจะแห้งขอด หลังจากฤดูการทำนาหากชาวบ้านต้องการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ก็มักต้องใช้น้ำบาดาล ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายสูงในการขุดเจาะแต่ละครั้งไม่ต่ำกว่า ๔๐๐๐-๕๐๐๐ บาท และยังต้องใช้เครื่องสูบน้ำขึ้นมาใช้อีกด้วย ชาวบ้านที่ไม่มีบ่อบาดาลของตนเองก็ต้องขอใช้น้ำจากที่นาผู้อื่นที่อยู่ใกล้เคียง โดยเสียเงินเป็นชั่วโมงๆ ละ ๑๐ บาท ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น¹

ข้อมูลการใช้น้ำ

หมู่บ้าน	ใช้น้ำประปา ครัวเรือน	ขาดแคลนน้ำดื่ม	ขาดแคลนน้ำใช้	ปัญหาน้ำเพาะ ปลูก
๑.บวบก้างหมู่ ๑	๒๔๐	๐	๑๖	มี
๒.บวบก้างหมู่ ๒	๑๑๕	๒๒	๕๒	มี
๓.คันทู้	๑๒๖	๐	๐	มี
๔.ป่าตาล	๕๖	๐	๐	มี
๕.แม่แค	๖๓	๐	๐	มี
๖.ร้อยพร้อม	๑๘๒	๕๕	๒๓๖	มี
๗.ย่าปาย	๕๔	๗๗	๓๗	มี
๘.กอสะเลียม	๑๗๐	๑๕๕	๐	มี
๙.ร่องก่องข้าว	๑๓๕	๐	๐	มี
๑๐.ช่างเพ็ญ	๑๕๒	๐	๐	มี
๑๑.บ้านโป่ง	๑๑๐	๒๘	๑๑๒	มี
๑๒.ร่องก่องข้าว หมู่ ๒	๘๕	๐	๐	มี
รวม	๑,๔๕๒	๓๐๑	๔๕๓	๑๒ หมู่บ้าน

ข้อมูลจากสภาตำบลบวบก้าง วันที่ ๗ กันยายน พ.ศ ๒๕๓๘.

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านต้องอาศัยน้ำประปาเป็นส่วนใหญ่และทุกหมู่บ้านมีปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูกโดยทั่วกัน ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งน้ำบาดาล

¹ สันภาษณ์ นายสงบ ใจคา ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๔ ตำบลบวบก้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๘.

๒. ปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตรที่ไม่แน่นอน เช่น ราคาข้าวตกต่ำต้องให้รัฐบาลประกันราคาข้าว เพื่อช่วยเหลือชาวนา ในสมัยก่อนชาวนาจะพยายามแก้ปัญหาโดยการประชุม ผู้ใหญ่จะรวบรวมรายชื่อชาวนาที่ต้องการขายข้าวเสนอค่อนนายอำเภอ เพื่อขายในราคาที่รัฐบาลประกันให้ นอกจากนี้ชาวนาที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรสันกำแพงจะรวบรวมข้าวไปให้สหกรณ์จำหน่าย กลุ่มสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่เดิมมี ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มป่าตาล และกลุ่มกอสะเรียม บางคนก็จำเป็นต้องใช้เงินก็จำเป็นต้องขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่ไปซื้อถึงหมู่บ้านในราคาต่ำ ชาวนาที่พอมีฐานะอยู่บ้างก็มักจะเก็บข้าวไว้ขายในฤดูฝนซึ่งได้ราคาดีกว่า¹

๓. ค่าใช้จ่ายในการทำนาเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม จากการใช้แรงงานในครัวเรือน หรือ ระบบแลกเปลี่ยนแรงงาน “เอามือเอาวัน” ต้องใช้แรงงานรับจ้างซึ่งจ่ายในอัตราสูง แรงงานในปัจจุบันได้รับค่าจ้าง ๑๒๐ บาทต่อวัน หากปลูกข้าวจะเหมาะเป็นไร่ๆละประมาณ ๔๐๐-๕๐๐ บาท² เพื่อประหยัดเวลาและค่าแรงงานต้องซื้อเครื่องจักรทุ่นแรงมาใช้ เช่น รถไถนา ซึ่งทำให้สิ้นเปลืองค่าน้ำมันและอาหาลัย ต้องเสียด่านปุ๋ยและยาฆ่าแมลงต่างๆในราคาแพง ในกรณีที่น่าไม่เพียงพอก็ต้องมีการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ ทำให้เสียด่านใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ต้นทุนการผลิตข้าวสูงกว่าในอดีตแต่ขายข้าวไม่ได้กำไร³

การเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตร

มีการเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรอย่างมากทั้งในด้านแรงงาน เทคโนโลยีการผลิตและปัจจัยการผลิต เห็นได้ชัดจากอดีตที่ใช้วัวควายในการไถนามาเป็นการใช้รถไถและเครื่องจักรทุ่นแรงต่าง ๆ จากการใช้วิธีแลกเปลี่ยนแรงงานโดยการเอามือเอาวันที่สร้างความสนิมสนมกลมเกลียวในหมู่บ้านมาเป็นการว่าจ้างแรงงาน ระบบเหมืองฝายมีความจำเป็นน้อยลงเพราะหันมาใช้เครื่องสูบน้ำและน้ำบาดาลมากขึ้นเรื่อย ๆ การที่ไม่ต้องอาศัยน้ำฟ้าตั้งแต่ก่อนก็ทำให้พิธีกรรมเกี่ยวกับไร่นาและเหมืองฝายค่อยๆลดความสำคัญลง ภาพที่เห็นในปัจจุบันคือ แรงงานในการเกษตรเป็นคนแก่คนเฒ่าหรือผู้เป็นพ่อแม่ที่ไม่สามารถออกไปทำงานที่อื่นได้แล้ว มีการว่าจ้างแรงงานต่างหมู่บ้านมาทำนาให้หรือหากเป็นนาขนาดเล็กก็จะพยายามใช้แรงงานในครอบครัวทำงานเสร็จ แรงงานหนุ่มสาวจะไม่ทำนาเพราะเห็นว่าไม่คุ้มค่าและเหน็ดเหนื่อยสู้การรับจ้างซึ่งมีรายได้แน่นอนกว่าไม่ได้

แนวโน้มที่คนหนุ่มสาวจะไม่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเริ่มเห็นได้ตั้งแต่เมื่อ ๑๐ ปีก่อนหน้านี้ ครอบครัวที่มีที่นาหลายครอบครัวไม่ได้ทำนาเอง แต่จ้างผู้อื่นทำ โดยถูกหลานออกไปทำงานอื่นนำรายได้มาใช้ในการว่าจ้าง หรือให้ผู้ที่ไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นเช่าทำ โดยคิดค่าเช่า

¹ ปราโมทย์ ชุมเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐.

² สัมภาษณ์ นายโต แสงมุต อายุ ๖๑ ปี บ้านหมู่ ๕ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

³ สัมภาษณ์นายทองใบ นามแก้ว อายุ ๔๘ ปี บ้านเลขที่ ๗๒/๑ หมู่ ๖ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๘.

เพียงไร่ละ ๑๐-๑๕ ไร่ แต่กระนั้นก็หาผู้เช่าไม่มากนัก¹ หลายรายต้องใช้ระบบให้เช่าที่ทำนาแล้วแบ่งผลผลิต ที่เรียกกันว่า “เยี่ยะผ่า”

ปัญหาทางการเกษตรดังกล่าวทำให้ชาวบ้านไม่นิยมทำนา ในปัจจุบันชาวบ้านต้องซื้อข้าวกินประมาณ ๖๐ เปอร์เซ็นต์ ปลูกกินเองเพียง ๔๐ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น² และแนวโน้มในอนาคตคือเปอร์เซ็นต์ของการซื้อข้าวกินจะเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากคนหนุ่มสาวส่วนมากมีการศึกษาสูงขึ้น และหันไปประกอบอาชีพรับจ้าง เพราะเห็นว่ามิรายได้แน่นอน ลงทุนต่ำหรือไม่ต้องลงทุนเลยใช้แต่แรงงานเพียงอย่างเดียว³ ในอำเภอสันกำแพงในบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งที่จะรับจ้าง เช่น โรงงานทอผ้า โรงบ่มไบชา หัตถกรรมพื้นเมือง เช่น ทำร่ม แกะสลัก ทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน หรือเป็นแรงงานในการก่อสร้าง โรงงานบางแห่งมีรถมารับถึงในหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านประสบปัญหาในการทำนาจึงเริ่มมีการขายที่นามากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในเขตที่ทางคมนาคมสะดวก มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อทำบ้านจัดสรร หรือซื้อไว้เพื่อเก็งกำไร สภาพการเกษตรในปัจจุบันของตำบลบวกค้าง จะเห็นได้ว่า การทำนามีน้อยลง โดยมีสาเหตุดังนี้คือ

๑. คนหนุ่มสาวไปเรียนหนังสือมากขึ้น มีจำนวนหนึ่งไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเพราะคิดว่า การไปทำงานในโรงงานได้เงินแน่นอนกว่าการทำนา ซึ่งไม่สามารถรับประกันผลผลิตและกำไรได้ คนหนุ่มสาวเกือบ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์จึงหันไปทำงานในโรงงาน เหลือแต่แรงงานคนแก่ รุนพ่อแม่ทำซึ่งก็ไม่สามารถทำได้มากนัก⁴
๒. การทำนาในปัจจุบันต้องลงทุนสูงขึ้น มีค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ค่าจ้างรถไถนา จ้างรถนวดข้าว และต้องอาศัยแรงงานรับจ้างซึ่งอัตราค่าแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ค่าแรงอย่างต่ำต่อคนวันละ ๑๒๐ บาท การปลูกข้าวจะเหมาะเป็นไร่ๆละ ๔๐๐-๕๐๐ บาท ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นทำให้กำไรที่ได้ไม่คุ้มกับการลงทุน
๓. การขาดแคลนน้ำในการทำนา ชาวบ้านจำเป็นต้องมีบ่อบาดาลในที่ดินของตน หากไม่มีก็ต้องขอซื้อน้ำจากที่นาผู้อื่น
๔. ปัญหาศัตรูพืช เช่น หอยเชอรี่กัดกินข้าว ซึ่งในปัจจุบันยังหาวิธีแก้ไขที่แน่นอนไม่ได้ ชาวบ้านใช้วิธีจับใส่ถุงโยนไว้กลางถนนให้รถทับ
๕. ปัญหาราคาข้าวตกต่ำ ไม่แน่นอน ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเสี่ยงที่จะลงทุนทำนาเพราะเกรงขายข้าวไม่ได้กำไรหรือขาดทุนไปเลย

¹ ตูเมธ และ รสตุคนธ์ ทาริยะ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔-๑๕.

² สัมภาษณ์นายสมชัย นวลดา ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๑๘.

³ สัมภาษณ์ นายเมฆ มณีเกษง อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๔/๑ หมู่ ๑ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๑๘.

⁴ สัมภาษณ์นาย เมฆ มณีเกษง อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๔/๑ หมู่ ๑ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ ๒๕๑๘.

การปลูกข้าวที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน ชาวบ้านนิยมปลูกข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว เพราะขายได้ราคาดีกว่า ตลาดต้องการมากกว่า พันธุ์ข้าวที่ใช้ได้มาจากเกษตรอำเภอ ได้แก่ พันธุ์ ก ข ๖ พันธุ์สันป่าตอง และพันธุ์มะลิ ๑๐๑ ชาวบ้านมีขั้นตอนการเพาะปลูกดังนี้¹

๑. เอน้ำเข้านาไว้ก่อนแล้วเริ่มไถนาโคจรไถ แล้วหว่านกล้า ทำในราวเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม จนต้นกล้าอายุได้ ๒๕-๓๐ วัน
๒. ตักกล้าเจริญเต็มที่อายุครบกำหนดก็จะถอนไปปลูกในที่นาที่ได้ไถเตรียมไว้ โดยถอนกล้ารวมเป็นมัด ๆ ก่อนปลูกต้องตัดปลายเสียก่อนเพื่อให้ต้นข้าวแตกกอมาก ๆ
๓. เมื่อปลูกแล้วต้องคอยดูแลไม่ให้ข้าวอดน้ำในช่วงแรก ๆ ประมาณ ๑๐๐-๑๕๐ วัน ต้องกำจัดหญ้าในนาซึ่งปัจจุบันนี้มีการใช้ยาฆ่าหญ้ากันอย่างแพร่หลาย ทำให้หญ้าน้อยลงและจำนวนปูนาก็น้อยลงด้วย
๔. เริ่มเก็บเกี่ยวประมาณเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม เมื่อเกี่ยวเสร็จจะนำไปผึ่งแดดให้ข้าวแห้งประมาณ ๕-๗ แดด
๕. เมื่อข้าวแห้งจะนำไปนวด โดยใช้รถนวดข้าวที่มารับจ้างนวดในอัตราถังละ ๒-๓ บาท²

การทำงานในปัจจุบันแตกต่างจากในอดีตมาก ในอดีตการทำงานใช้แรงงานคนในครอบครัวหรือเพื่อนบ้านตามระบบ “เอมื่อ เอววัน” ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่บ้าน ทำให้คนในหมู่บ้านมีความผูกพันและรับผิดชอบซึ่งกันและกัน ชาวบ้านทุกคนรู้จักกันเป็นอย่างดี วัตถุประสงค์ในการทำนาเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเองจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไม่ต้องเปลืองเงินซื้อหา ทำประโยชน์ได้อย่างแท้จริง และมักจะเป็นวัสดุที่มาจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย เป็นต้น ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านที่มีที่นาต้องอาศัยแรงงานจ้างเป็นส่วนใหญ่ ไม่อาจพึ่งพาแรงงานกันและกันได้เหมือนเดิม และยังคงแย่งแรงงานกัน อุปกรณ์ในการทำนาเป็นเครื่องทุ่นแรงแบบทันสมัยที่มักจะต้องซื้อหา ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งตนเองได้อีกต่อไป

การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตนี้มีผลต่อจารีตธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติมาแต่โบราณ ในสมัยก่อนที่ชาวบ้านพึ่งพาธรรมชาติ จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมทางด้านการเกษตรในทุกขั้นตอนของการเพาะปลูก เช่น

๑. พิธีเสกนาปลูกข้าว เจ้าของนาจะต้องหาฤกษ์ยามเลือกเอาวันดี นำกรวยดอกไม้ รูปเทียน ไปบอกกล่าวแก่ผีนา เพื่อขอให้ผลผลิตข้าวออกมามี บางคนมีการนำหลักไปปักไว้ที่มุมนา นำเอาข้าวอาหารคาวหวาน กล้วยอ้อย หมากพลู บุหรี่เมี่ยง และข้าวดอกดอกไม้ ใส่กระทง ๖ กระทง วางไว้บน

¹ สัมภาษณ์นายโด แสงบุญ อายุ ๖๑ ปี บ้านหมู่ ๕ ตำบลบวัก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่.

² สัมภาษณ์นายชัย จำปาศิม อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๕/๑ หมู่ ๒ ตำบลบวัก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๘.

หลักที่ตอกไว้ตามทิศ ๔ ทิศ ข้างบน ๑ กระทง ข้างล่าง ๑ กระทง เพื่อบนบานแก่แม่ธรณีให้พิทักษ์รักษาต้นข้าว ไม้ให้มีโรคภัยหรือศัตรูพืชมาทำลาย แล้วนำดินกล้า ๑๐ ดินมาปักไว้รอบๆ หลังจากนั้นจึงปลูกข้าว¹ ในปัจจุบันไม่ค่อยทำกันแล้ว จะถือฤกษ์สะดวงตามวันเวลาที่องแรงงานได้²

๒. พิธีแหกนาเกี่ยวข้าว เจ้าของนาต้องหาวันดี นำเอาเครื่องบูชาไปขอขมาแม่โพสพ ประกอบด้วย กระจก หวี แป้ง น้ำมันทาผม ปลาข่าง เนื้อย่าง หมาก บุหรี่ รูปเทียนและดอกไม้ ในปัจจุบันทำบ้าง บางครอบครัวที่พ่อแม่หรือคนเฒ่าคนแก่เป็นคนทำนาเอง

๓. พิธีทำขวัญข้าว ทำหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว มีการ“ช้อนขวัญข้าว” โดยนำเอาสวิงไปช้อนเอาขวัญข้าวที่ตกอยู่ในนา นำไข่ต้มไปด้วย ๒ ใบ จะช้อนขวัญบริเวณที่เคยแหกนา เพื่อเป็นสิริมงคลในการนำข้าวกลับบ้าน และเพื่อบูชาแม่โพสพที่ทำให้ได้ผลผลิต ทำขวัญข้าวเพื่อให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ ให้มีข้าวเหลือกินเหลือใช้ กินไม่หมดไม่เปลือง แสดงความกตัญญูต่อเทวดาสังคคีสิทธิ์ ชาวบ้านมักจะไม่กล้าทำเพราะเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว คากทิ้งไว้ให้รตมจนวดหลังจากนั้นก็ขนข้าวขึ้นรถไปขายหรือไปยังผู้ฉาง

๔. พิธีเอาข้าวใส่หลองหรือนำข้าวใส่ผู้ฉาง เจ้าของนาจะทำเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว นำเอากรวยดอกไม้ ๕ กรวย ไปวาง ๔ มุมผู้ฉาง มุมละ ๑ กรวย กลางผู้ ๑ กรวย ใบขนุน ข้าวปุ้น กล้วยหนึ่งลูก หมาก เมียง และน้ำดื่ม มาไหว้แม่โพสพให้อยู่ดูแลผู้ฉาง ให้มีข้าวเพิ่มขึ้นทุกปี พิธีก็ไม่ค่อยทำแล้ว เพราะชาวบ้านขายข้าวหลังจากนวดให้พ่อค้าทันที ไม่ค่อยได้เก็บเอาไว้

๕. พิธีทำขวัญควาย หลังจากทำนาเสร็จแต่ก่อนเจ้าของนาที่มีควาย จะทำขวัญควายโดยใช้ ไก่ต้ม เหล้า หญ้าอ่อน กล้าข้าว น้ำมัน ส้มป่อย และสายสิญจ์ผูกเขาควาย เพื่อขอขมาที่ได้ค้าตีเวลาไถนา และเป็นการขอบคุณควายที่ช่วยทำนาด้วย ปัจจุบันเมื่อมีการใช้รถไถหรือควายเหล็กก็จะนำรถไปให้พระเจิมเพื่อเป็นสิริมงคลเท่านั้น

พิธีกรรมต่างๆที่เคยทำมาค่อยๆสูญหายไป เพราะการทำอะไรก็ตามในสมัยปัจจุบันต้องการความรวดเร็ว ฉับไว ทันต่อความต้องการ จะมีวโรกาศดีไม่ได้ ยิ่งการทำนาที่อาศัยแรงงานจ้าง ต้องเอาแรงงานเป็นหลัก ถ้าถือฤกษ์ถือยามการว่าจ้างตรงกัน ก็จะเกิดการแย่งแรงงานทำให้เกิดความยุ่งยาก ฤกษ์ดีคือ เวลาที่คนงานพร้อม รถไถนาว่าง รถนวดข้าวว่างและฝนไม่ตกเมื่อจะนวดข้าว การปลูกข้าวในตำบลบวกค้างปลูกเพื่อรับประทานในครอบครัว หากเหลือจะขาย อาจจะขายเองหรือขายให้พ่อค้าที่มาซื้อถึงผู้ฉาง ให้ราคาเป็นราคาเหมาไม่ต้องดวงขายเหมือนในอดีต³

เมื่อการปลูกข้าวมีปัญหาในเรื่องน้ำและราคา รัฐบาลก็ได้พยายามที่จะช่วยชาวนาให้มี

¹ สัมภาษณ์นางจันทร์เพ็ญ กันทอินทร์ บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๒ ตำบลบวกค้าง อำเภอสนั่นแก่ง เชียงใหม่ วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์นายเมฆ นณีก้อง.

³ สัมภาษณ์นายทองใบ นานแก้ว.

รายได้เพื่อเลี้ยงชีพด้วยการส่งเสริมให้ปลูกพืชการค้าชนิดอื่นๆที่ไม่ต้องการน้ำมาก ไม่ต้องดูแลหรือใช้แรงงานมากและให้ผลผลิตเร็วหรือขายได้ตลอดปี เช่น การปลูกพริก กระเทียมและดอกกุหลาบ ตำบลบวกก้างมีสถิติการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่น่าสนใจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่า ๑ อาชีพ

สถิติการประกอบอาชีพของราษฎรตำบลบวกก้าง

ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน	อาชีพเดี่ยว	หลายอาชีพ	รายได้เฉลี่ยต่อปี
๑.บวกก้าง	๒๖๑	๒	๒๕๔	๕๐,๐๐๐
๒.บวกก้าง	๑๓๘	๓๔	๑๐๓	๓๕,๐๐๐
๓.คันคู้	๑๒๕	๔๓	๘๓	๓๑,๘๕๗
๔.ป่าตาล	๘๗	-	๘๖	๒๕,๐๐๐
๕.แม่แต	๘๓	๑	๗๔	๓๖,๐๐๐
๖.ร้อยพร้อม	๒๖๓	๑๐๔	๑๖๒	๓๑,๐๕๐
๗.ข่าปาย	๑๓๕	๑๐๑	๓๐	๑๔,๗๔๘
๘.กอสะเลียม	๒๘๐	๓๓	๒๔๗	๒๕,๓๕๕
๙.ร่องก่องข้าว	๑๖๔	-	๑๓๕	๓๐,๐๐๐
๑๐.ช่างเพ็ญ	๑๖๖	๑๐	๑๕๖	๒๕,๖๗๑
๑๑.โป่ง	๑๖๒	๓๒	๑๓๐	๑๕,๐๑๒
๑๒.ร่องก่องข้าว	๕๗	-	๘๕	๒๔,๐๐๐
รวม	๑๕๗๐	๓๖๐	๑๕๖๒	๓๕๕,๗๓๓

จากข้อมูลทั่วไปของสภาตำบลบวกก้าง บ้านป่าตาล หมู่ ๔ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๓๘.

แม้ว่าชาวบ้านบวกก้างประกอบอาชีพทำนาปลูกข้าวมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่การที่ชาวบ้านประสบปัญหาต่างๆ ปลูกข้าวได้เพียงปีละครั้ง และรายได้จากการขายข้าวไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพ ทำให้ต้องมีการหารายได้เสริมมาทดแทน ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังคงทำนาอยู่ โดยเริ่มทำนาคั้งแต่เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม หลังจากนั้นก็รอการเก็บเกี่ยวในเดือนพฤษภาคมหรือธันวาคม ในช่วงที่มีเวลาว่างชาวบ้านก็จะหางานทำเพื่อเสริมรายได้ การประกอบอาชีพเสริมนี้ชาวบ้านทำเพราะเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวเนื่องจากความยากจน ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

เป็นการสืบทอดงานฝีมือของครอบครัว หาเงินไว้เป็นทุนในการปลูกข้าวฤดูหน้า และมีผู้แนะนำเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่บรรดาแม่บ้านที่ไม่ได้มีงานประจำ¹

อาชีพที่ทำรายได้ให้อย่างสม่ำเสมอ คือ การทอผ้า² เป็นความชำนาญของผู้หญิงตั้งแต่สมัยก่อนที่ผ้าจากโรงงานยังไม่แพร่หลาย ผู้หญิงสมัยก่อนที่ยังไม่ได้แต่งงานหรือกำลังแต่งงานจะต้องเตรียมทอผ้าสำหรับใช้ในครอบครัวไว้ล่วงหน้า เช่น ทอผ้าทำที่นอน ปลูกหมอน ผ้าห่ม ผ้านุ่ง ผ้านุ่งสำหรับตัดเสื้อและผ้าใช้ทั่วไป³ วัตถุประสงค์ในการทอผ้าสมัยก่อนจะเอาไว้ใช้เองในครัวเรือนขายในหมู่บ้านบ้างเล็กน้อย ภายหลังมีผ้าจากโรงงานที่มีราคาถูกจำหน่ายแพร่หลาย ทำให้ชาวบ้านค่อยๆเลิกการทอผ้าใช้เอง จนกระทั่งปัจจุบันที่มีความนิยมผ้าทอพื้นเมืองเพิ่มขึ้น และเนื่องจากขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้หัตถกรรมการทอผ้ากลับมาเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ

ในปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้ทอผ้าไว้สวมใส่แต่ทอขาย โดยมีนายทุนนำวัสดุมาให้ที่บ้าน ส่วนใหญ่แต่ละบ้านจะมีเครื่องทอผ้าอยู่แล้ว แม่บ้านหรือคนแก่คนเฒ่าที่เคยทอผ้าจะรับจ้างทอลวดลายตามสั่ง อัตราค่าจ้างคิดเป็นเมตร ผ้าหน้าแคบเมตรละ ๕ บาท หน้ากว้างเมตรละ ๗-๘ บาท ขึ้นอยู่กับลวดลายที่ทอว่ายากง่ายขนาดไหน เช่น ลายเกล็ดเต่า ลายน้ำไหล ลายตาราง และลายโก เป็นต้น โดยวันหนึ่ง ๆ จะนั่งทออยู่ประมาณ ๕-๖ ชั่วโมง ทอเสร็จก็เอาไปส่งโรงงาน หรือบางครั้งโรงงานมารับเอง นับว่าเป็นงานรับจ้างอิสระ สามารถทำงานอื่นๆได้ในเวลาเดียวกัน ราคาค่าจ้างจะคิดเป็นเมตร เป็นงานที่ผู้รับจ้างสบายใจเพราะไม่ต้องกังวลเรื่องตลาดที่จะรับซื้อสินค้า ไม่ต้องลงทุนแต่ลงแรงอย่างเดียว บางคนที่ไม่ม่มีเครื่องทอผ้าที่บ้านก็ไปรับจ้างทอที่บ้านอื่นซึ่งมีเครื่องทอหลายเครื่อง แม่บ้านบางคนที่มีทุนรอนก็สามารถจ้างคนมาทอที่บ้านของตนเอง งานทอผ้าเป็นงานที่เหมาะสมสำหรับแม่บ้านเพราะเป็นงานที่ไม่ผูกมัด สามารถปลีกตัวไปทำงานอื่นๆที่เร่งด่วนได้ นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถทำงานหนักได้หรือว่างงานก็นิยมทอผ้าหารายได้พิเศษ⁴

การทอผ้าในหมู่บ้านต่างๆยังเป็นแบบเดิม คือ ใช้ที่ทอด้วยมือ มีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ แบบเดิม ทำให้บางครั้งได้ผลผลิตน้อย ใช้เวลานาน หนุ่มสาวในหมู่บ้านจึงมักเข้าไปรับจ้างในโรงงานที่มีเครื่องทอผ้าที่ทันสมัย และได้ค่าจ้างสูงกว่า หากไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง การทอผ้าแบบโบราณและลวดลายเก่าอาจจะค่อย ๆ สูญหายไป

¹ สัมภาษณ์ นางวรรณ บุญเพ็ง อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๕๐/๒๘ หมู่ที่ ๘ ตำบลบวักค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๘.

² สัมภาษณ์นางบุญมา โจนมา อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๘/๓๔ หมู่ ๗ ตำบลบวักค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๘.

³ สัมภาษณ์ นายสงบ ใจกา อายุ ๔๖ ปี ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๔ ตำบลบวักค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๘.

⁴ สัมภาษณ์ นายเมฆ มณีเที่ยง อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๔/๑ หมู่ ๑ ตำบลบวักค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๕๘.

นอกจากการทอผ้ามีการเย็บผ้า ซึ่งจะมีนายทุนจากบ่อสร้างหรือตลาดไนท์บาซาร์นำผ้า และวัสดุต่างๆมาส่งไว้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ฐานะดีจะลงทุนซื้อจักรและจ้างชาวบ้านอื่นมาทำ ค่าจ้างจะได้ประมาณวันละ ๖๐-๘๐ บาท มักจะทำหลังจากทำงานบ้านเสร็จแล้ว

การที่สันกำแพงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแหล่งหัตถกรรมเดิม มีชื่อเสียงในเรื่องการทอผ้าและการแกะสลัก ทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความชำนาญในหัตถกรรมดังกล่าวอยู่บ้าง เมื่อมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวและหัตถกรรมพื้นเมือง หมู่บ้านต่างๆก็มีแรงงานหัตถกรรมไว้รองรับ การแกะสลักไม้เป็นหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของอำเภอสันกำแพงมานาน ชบเขาไปบ้าง แต่เมื่อไม่นานมานี้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีก และมีการพัฒนารูปแบบให้ทันสมัยเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เมื่อตำบลบวกค้างมีปัญหาในการทำนา ทางราชการก็พยายามหาอาชีพเสริมให้ โดยส่งเสริมให้ทำการแกะสลักไม้ ประกอบกับมีนายทุนจากบ่อสร้างและจากกรุงเทพฯจ้างให้ชาวบ้านแกะสลักไม้เพื่อขายให้แก่นักท่องเที่ยว ทำให้เป็นอาชีพที่หารายได้ให้แก่ชาวบ้านเพิ่มขึ้น อาชีพแกะสลักไม้กำลังมีปัญหาเพราะไม้หายาก มีราคาสูง ไม้ขนาดหน้ากว้าง ๕๐ เซนติเมตร กว้าง ๒ เมตร ราคาประมาณ ๑๕,๐๐๐ บาท ไม้แผ่นบางขนาด ๕๐ คูณ ๕๐ นิ้ว ราคา ประมาณ ๓๐๐-๕๐๐ บาท ค่าจ้างแกะสลักคิดเป็นชิ้น งานชิ้นไม่ใหญ่นักชิ้นละ ๑๐๐๐ บาท งานที่มีลวดลายใช้เวลานานราคาประมาณ ๔๐๐๐-๕๐๐๐ บาท ราคาไม้และค่าจ้างที่สูงขึ้นทำให้ราคาของสินค้าสูงขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ยังเริ่มขาดแคลนแรงงานเพราะคนหนุ่มสาวไปรับจ้างแกะสลักที่กรุงเทพฯซึ่งได้ค่าแรงดีกว่า¹

อาชีพเสริมที่ทำกันแพร่หลายมากในตำบลบวกค้างอีกอย่างหนึ่ง คือ การปลูกพริก ชาวบ้านปลูกพริกหลังฤดูการทำนาในช่วงเดือน กันยายน-เมษายน การทำสวนพริกนั้นเป็นอาชีพที่ลงทุนน้อยแต่รายได้ดี สามารถปลูกในพื้นที่ขนาดเล็กได้ ชาวบ้านหมู่ ๕-๑๒ จะปลูกกันมาก เริ่มปลูกหลังจากการทำนา ขั้นตอนในการปลูกพริกของชาวบ้านเริ่มตั้งแต่

๑. เพาะกล้าในที่แดดอ่อน ในราวเดือนมิถุนายนใช้เวลาประมาณ ๑๕-๓๐ วัน
๒. นำต้นกล้าที่แข็งแรงมาเลี้ยงในถุงพลาสติก
๓. ทำแปลง และขุดหลุมลึกประมาณ ๑ คืบเพื่อปลูก
๔. หลังจากปลูกได้ ๑๐ วันเริ่มใส่ปุ๋ยยูเรีย
๕. ทำราวไม้ให้พริกเกาะ ป้องกันต้นพริกล้ม
๖. หลังจากปลูกได้ ๒ เดือน ฉีดฮอร์โมนเพื่อบำรุงให้ผลตก ฉีดขาน้ำแมลง ใส่ปุ๋ยสูตร ๑๕-๑๕-๑๕ ตรากระต่าย บริเวณโคนต้นพริก แล้วใส่น้ำตามท้องร่อง
๗. เก็บผลผลิตได้²

¹ สัมภาษณ์ นายจักษ์ มุลกันทา อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๒๘/๔ หมู่ ๑ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๓๘.

การปลูกพริกลงทุนน้อยปลูกได้ง่าย แต่ก็ต้องดูแลอย่างดีและถูกวิธีเพราะดินพริกตายง่าย ต้องให้น้ำพอเหมาะไม่น้อยเกินไปหรือไม่ให้น้ำท่วมขัง ไม้ให้มีหญ้าขึ้นแย่งอาหารของดินพริก ต้องคอยรดน้ำให้ยาและให้ปุ๋ยให้ถูกต้อง พื้นที่การปลูกพริกยังมีไม่มาก ชาวบ้านปลูกกันประมาณ ครอบครัพละ ๒ ไร่ ผลผลิตต่อไร่ได้ประมาณ ๑๕๐-๒๐๐ กิโลกรัม มักทำในครอบครัวไม่นิยมจ้างแรงงาน พริกที่ปลูกมีราคาต่างๆกันไป พริกชี้ฟ้ากิโลกรัมละ ๓๐-๔๐ บาท พริกชี้หนูกิโลกรัมละ ๑๐๐ บาท และพริกหยวกกิโลกรัมละ ๓๐ บาท รายได้จากการปลูกพริกค่อนข้างสูง ปลูกประมาณ ๔๐๐ ต้นจะขายผลผลิตได้ประมาณ ๕๐๐๐ บาท หรือถ้าทำเป็นพริกแห้งจะได้ราคากระสอบละ ๘๐๐ บาท ผู้ปลูกไม่ต้องกังวลเรื่องตลาด จะมีพ่อค้าแม่ค้ามาติดต่อผลผลิต หากพอใจก็จะซื้อโดยซื้อเหมาทั้งสวน¹

การทำเกษตรแบบเลี้ยงตนเองเมื่อมีปัญหาทำให้ต้องปรับเปลี่ยนเป็นการเพาะปลูกเพื่อการหารายได้ การที่ตำบลบวกค้างอยู่ใกล้ตัวเมือง มีการคมนาคมสะดวกทำให้มีบริษัทพืชผลต่างๆ ให้ความสนใจ นำเอาพันธุ์พืชต่างๆ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงไปให้แก่ชาวบ้าน แล้วรับซื้อผลผลิต เช่น ข้าวบาสมาคี ถั่วเหลือง เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านนิยมปลูกพืชผักเพื่อบริโภคและขายบ้างเช่น กระน้ำกะหล่ำปลี ส่วนการทำสวนมักจะทำสวนลำไย สวนมะม่วง พืชอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านกำลังสนใจคือ ดอกกุหลาบ เพราะมีตลาด ทำให้ได้ราคาดี มีการแนะนำการเกษตรแบบครบวงจร คือ การทำนาเลี้ยงหมู เลี้ยงปลาและไก่ในบริเวณเดียวกัน²

ระบบการเกษตรของชาวของบวกค้างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก จากอดีตการปลูกข้าวเป็นหลัก ใช้แรงงานในครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน ไม่มีคำว่าจ้างแรงงาน แต่ใช้ระบบเอามือเอารวม เพื่อนบ้านมาช่วยทำงานก็วันก็ไปทำชดใช้ให้ตามนั้น หรือหากทำเสร็จก่อนก็ไม่ถือว่าเป็นการเสียเปรียบได้เปรียบกัน แต่พึ่งพากันอย่างด้อยที่ด้อยอาศัย ทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์สนิทสนม ทุกคนรู้จักกันเป็นอันดี จากการใช้วัวควายในการไถและลากจูง มาใช้เครื่องจักรกลที่ทันสมัย โดยใช้รถไถนาแทนควาย ใช้เครื่องเกี่ยวข้าวและเครื่องนวดข้าวแทนแรงงานคนซึ่งต้องใช้เวลามาก ระบบเหมือนฝายก็ลดความสำคัญลงเพราะชาวบ้านมีการขุดบ่อบาดาลมากขึ้น การปลูกพืชแบบธรรมชาติเปลี่ยนมาเป็นการใช้หลักวิชาการเกษตรที่รัฐนำมาเผยแพร่ การใช้ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้าและปุ๋ยเคมีถือเป็นความจำเป็น เช่นเดียวกับการใช้พันธุ์พืชที่รัฐเห็นว่าเหมาะสม เมื่อคนพึ่งพาธรรมชาติน้อยลง

² สัมภาษณ์นายสมชัย นวลดา.

¹ สัมภาษณ์ นายณรงค์ ป้อมแก้ว อายุ ๔๕ ปี บ้านเลขที่ ๖๘/๒๔ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๘. และ นายอึ้ง สุทธิปัญญา อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๖๑/๘๘ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๘.

² สัมภาษณ์วีรชรี สุริยา เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๘.

พิธีกรรมการเกษตรต่างๆไม่ว่าจะเป็นการแหกนา การทำขวัญข้าว การทำขวัญควาย ก็ค่อย ๆ ลดหายไปตามจำนวนผู้เฒ่าผู้แก่ คนรุ่นหลังๆไม่ค่อยให้ความสำคัญอีกต่อไป¹

เดิมแรงงานในหมู่บ้านถือได้ว่าเป็นแรงงานการเกษตร ปัจจุบันแรงงานการเกษตรคือ คนสูงอายุ หรือผู้เป็นพ่อแม่ที่ไม่สามารถออกไปทำงานที่อื่น ๆ ได้ ก็ทำนาหรือปลูกพืชเล็กๆน้อย ๆ พอแก่การบริโภคในครอบครัว มีเหลือจึงจะขาย หากมีที่นาผืนใหญ่ทำไม่ไหวก็ต้องใช้แรงงานจ้างซึ่งราคาแพงและหายาก แรงงานหนุ่มสาวไม่นิยมทำการเพาะปลูก เพราะเป็นงานหนัก ผลกำไรน้อยและไม่แน่นอน แรงงานที่มีความรู้และมีฝีมือมักจะไปรับจ้างตามโรงงานหรือในเมือง ที่ให้ผลตอบแทนที่แน่นอนและคุ้มค่ากว่าการเกษตร

ปัจจุบันปัญหาทางการเกษตรที่ตำบลววกค้ำกำลังประสบอยู่ คือ

๑. ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน เนื่องจากในปัจจุบันมีการกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านเพื่อไปทำบ้านจัดสรรหรือเพื่อเก็งกำไรเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นที่การเกษตรน้อยลง ชาวบ้านที่ขายที่ดินได้เงินมาบ้างก็นำไปซื้อที่ดินผืนใหญ่กว่าที่อยู่ไกลออกไปและราคาถูกกว่า จำนวนมากที่เอาเงินที่ได้ไปปลูกบ้านใหม่ซื้อรถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ปรากฏว่าเมื่อขายที่นาไปแล้วก็ไม่สามารถที่จะไปประกอบอาชีพอื่นใดได้ ต้องอาศัยเงินที่ได้จากการขายนาเลี้ยงชีพ เมื่อเงินหมดก็กลายไปเป็นแรงงานรับจ้าง
๒. แรงงานในการเกษตรไม่เพียงพอ เนื่องจากคนที่อยู่ในหมู่บ้านเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ คนหนุ่มสาวออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่
๓. ปัญหาแหล่งน้ำ เป็นปัญหาอึดอื้อ เพราะตำบลววกค้ำไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ต้องอาศัยน้ำฝนซึ่งไม่แน่นอน และน้ำบาดาลซึ่งทำให้ต้นทุนการเพาะปลูกสูงขึ้น
๔. ปัญหาการว่างงานของผู้สูงอายุ หลังจากหนานาแล้วไม่มีงานทำและไม่มีรายได้
๕. ปัญหาต้นทุนในการทำการเกษตรค่อนข้างสูง เช่น พันธุ์พืช ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย มีราคาสูง ชาวนากำลังเผชิญกับศัตรูพืชที่ร้ายแรง เช่น หอยเชอรี่ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้อยาฆ่าแมลงมาใช้
๖. ปัญหาการตลาด ราคาพืชผลขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด ซึ่งชาวบ้านไม่อาจรู้เท่าทันและไม่อาจควบคุมได้ บ่อยครั้งที่ชาวนาถูกเอารัดเอาเปรียบโดยพ่อค้าคนกลาง
๗. ปัญหาการคมนาคม บางหมู่บ้านถนนยังไม่ดี ทำให้การขนส่งเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรและพืชผลสู่ตลาดทำได้ไม่สะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน

ปัญหาเหล่านี้รัฐได้เข้าช่วยแก้ไขโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ เกษตรอำเภอ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ คือ แจกพันธุ์พืช พันธุ์ข้าว ให้ไป

¹ สัมภาษณ์คุณครู นิวัติ เจริญพร บ้านเลขที่ ๕๑/๓ หมู่ ๒ ตำบลววกค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

ทดลองปลูก แจกปุ๋ย สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และนำวิธีการดูแลพืชและกำจัดโรคพืชต่างๆ เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนน้ำในการปลูกข้าวและราคาข้าวตกต่ำ หน่วยงานของรัฐจึงได้พยายามแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าให้แก่ชาวบ้าน ด้วยการแนะนำพืชทดแทนข้าว เช่น ไม้ปลูกพริก ปลูกกุหลาบ ซึ่งจะให้ผลผลิตได้ตลอดปี และมีปัญหาด้านการตลาดน้อยกว่าข้าว นอกจากนี้ยังแนะนำการเกษตรแบบผสม คือทำการปลูกพืช ทำสวนไม้ผลขึ้นต้น ขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่บนบ่อปลาและเลี้ยงหมูในเวลาเดียวกัน เพื่อจะมีรายได้เลี้ยงชีพตลอดปี จะเห็นได้ว่าปัจจุบันชาวบ้านบวกก้างจะอยู่ในระบบการเกษตรแบบผสมเหมือนกับตำบลอื่นๆในอำเภอสันกำแพงทั้งหมด ดูจากตารางข้อมูลการเกษตรปี พ.ศ ๒๕๓๘ ดังต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วไปของ ตำบลบวกล้าง อําเภอลําปาง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร			พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่เกษตร	รายได้จากภาษีบำรุงท้องที่	การประกอบอาชีพ		รายได้เฉลี่ยครัวเรือน/1	โรงเรียน	ร้านค้า	โรงเรียน	วัด	สถานที่อื่น
			ชาย	หญิง	รวม				อ้อยางเดี่ยว	มากกว่า 1 ไร่						
1	บวกล้าง	261	480	471	951	1,970	1,855	5,419	2	254	50,000	2	14	1	1	-
2	บวกล้าง	138	242	244	456	1,312	1,268	6,996	34	103	35,000	1	5	-	-	-
3	ต้นตู่	125	235	230	465	435	350	1,737	43	83	31,857	1	6	-	-	-
4	ป่าศาล	87	180	161	341	650	420	2,023	0	86	29,000	1	4	1	1	1
5	แม่เต	83	163	166	329	580	520	2,985	1	74	36,000	0	1	-	-	-
6	ร้องพรวน	268	452	477	929	1,750	1,500	5,023	104	162	31,090	2	7	1	1	-
7	ป่าปาย	139	234	266	500	1,300	950	2,521	101	30	14,748	1	3	-	-	-
8	กอละเลียม	280	518	488	1,000	3,613	2,600	11,789	33	274	29,355	1	3	1	1	1
9	ร้องก้องขาว	164	262	471	533	1,310	1,200	5,300	-	135	30,000	4	6	1	1	-
10	ข้างเขม	166	319	301	620	1,347	1,047	11,380	10	142	29,671	2	7	1	1	-
11	โง	162	310	312	622	2,069	1,900	6,911	32	130	19,012	2	3	1	1	-
12	ร้องก้องขาว 2	97	182	189	371	1,530	1,407	3,427	0	89	24,000	1	4	-	-	-
	รวม	1,970	3,577	3,576	7,153	17,866	15,013	65,581	360	1,562	29,977	18	63	7	8	2

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ตำบลบวกล้าง อําเภอลําปาง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 7 กันยายน 2538

2538 ב' פאנוראמא פאר דאס דור פארשטאנד

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	ט	טעלעפאן			ט	י
															ט	י	יא		
פארשטאנד (1917)																			
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	ט	י	יא	יב		
1	פארשטאנד	14	9,500	2,097	377	-	-	-	-	126	69	11	-	2,680	1	14	-	6,506	6,397
2	פארשטאנד	6	5,495	454	131	-	-	-	31	2	2	6	-	624	1	6	-	1,975	2,669
3	פארשטאנד	10	9,600	2,496	60	-	-	5	-	-	60	-	-	2,621	1	10	-	4,995	5,289
4	פארשטאנד	8	9,637	347	1,229	6	-	135	290	92	116	-	-	2,115	1	8	1	3,264	3,342
5	פארשטאנד	7	30,121	2,450	2,724	-	-	-	927	77	24	40	-	6,182	1	7	-	3,183	3,146
6	פארשטאנד	7	2,875	-	750	-	-	-	14	54	51	5	-	874	-	7	-	2,583	2,303
7	פארשטאנד	10	8,205	2,253	1,654	-	-	-	61	193	24	2	-	4,135	1	10	1	2,577	2,522
8	פארשטאנד	10	28,966	530	520	796	36	-	5	57	67	-	-	1,984	1	10	1	2,725	2,658
9	פארשטאנד	12	19,677	2,224	928	-	-	-	620	314	95	10	-	4,181	1	12	-	3,909	3,906
10	פארשטאנד	9	11,876	1,605	2,300	976	-	-	133	175	186	14	70	5,461	1	9	-	3,705	3,682
גאנצ	10	93	135,952	14,456	9,354	2,918	36	135	2,097	1,059	696	78	70	30,857	9	93	3	35,422	35,910

แนวโน้มของการเปลี่ยนอาชีพจะเห็นชัดขึ้นเรื่อยๆ แม้ว่าในปัจจุบันข้อมูลของทางราชการจะยังระบุว่า ชาวบ้านประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพหลัก แต่หากพิจารณาถึงระยะเวลาในการทำงานและรายได้ที่ได้รับจะพบว่า การรับจ้างนั้นน่าจะเป็นอาชีพหลักเพราะเป็นอาชีพที่ชาวบ้านโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ทำทุกวัน และมีรายได้มากกว่าการเพาะปลูก¹ เมื่อคนในรุ่นพ่อแม่หมดสิ้นไปแล้วก็มีแนวโน้มว่าชาวของบวคค้ำงนั้นจะไม่ใช่ชาวนาอีกต่อไป หากจะเป็นเกษตรกรที่เพาะปลูกพืชเพื่อการค้า ส่งผลผลิตขายในเมืองโดยตรง หรือประกอบอาชีพรับจ้างอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพดังกล่าวย่อมมีผลต่อสังคมและวัฒนธรรมของอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

¹ สัมภาษณ์นายสมจิตร์ ชินยาว.

บทที่ ๕

การปรับเปลี่ยนและการคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมของ

สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา โดยมีปัจจัยที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงนั้นต่างๆกันไป สังคมและวัฒนธรรมของตำบลบววก้างไม่ได้หยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อมมาโดยตลอด ตั้งแต่ในอดีตเมื่อเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานของชาวของ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์แสดงถึงการยอมรับชุมชนของเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางการเมืองและสังคมของล้านนา สังคมและวัฒนธรรมของนั้นมีลักษณะเป็นสังคมการเกษตรหรือสังคมชาวนาที่ชาวบ้านมีวิถีการดำรงชีวิตที่ถูกกำหนดโดยจารีตประเพณีและความเชื่อที่กำหนดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ การที่เป็นกลุ่มคนไทด้วยกันทำให้มีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันอย่างมาก จะแตกต่างก็เพียงในรายละเอียดเท่านั้น การศึกษาหมู่บ้านชาวของในตำบลบววก้างเมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อนนั้น ได้ให้ภาพของสังคมชาวของบววก้างไว้ดังนี้¹

...ชาวตำบลบววก้างส่วนใหญ่มีเชื้อสายเป็นไทยของ มีชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวชนบทดั้งเดิม ภาษาพูดจึงผิดเพี้ยนไปจากคนพื้นเมืองอำเภอ สันกำแพง รักความสงบ มีการรวมกลุ่มในสายญาติ ตั้งบ้านเรือนเป็นปึกแผ่น เคารพนับถือผู้อาวุโส ลักษณะนิสัยเป็นคนพูดตรงไปตรงมา และชอบความจริง มีความจริงใจต่อกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน หมู่สาวส่วนมากมักจะแต่งงานในสายญาติเดียวกัน...

คุณลักษณะดังกล่าวไม่แตกต่างจากชาวล้านนาโดยส่วนรวมที่เป็นชาวชนบท ประกอบอาชีพเป็นชาวนา การศึกษาสังคมของในอีก ๑๐ ปีต่อมาจะบ่งถึงความสามารถของชาวของในการปรับตัวเข้ากับสังคมล้านนาว่า²

...ชาวไทยของจะมีลักษณะที่ยอมรับและปรับตนเองเพื่อให้สามารถเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เช่น การยอมรับที่จะเข้ารับการศึกษาในระบบของชาวไทยส่วนใหญ่ การยอมรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายแบบชาวล้านนา การประกอบอาชีพ ตลอดจนระเบียบทางสังคมอื่นๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้และการปรับตัวที่ไม่มี ความยุ่งยากซับซ้อนแต่อย่างใด เนื่องจากมีรากฐานทางวัฒนธรรมอันเดียวกัน

¹ ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๓.

² สุเมธ และรสสุคนธ์ ทวีระ, อ้างแล้ว, หน้า ๔๕-๕๐

การปรับตัวของชาวยองนั้นกระทำไปพร้อมๆกับชาวล้านนาภายใต้ระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐบาลไทย ภายใต้นโยบายการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าแบบตะวันตก ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า หลังจากปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมล้านนาแล้ว ชาวยองก็ได้ปรับตัวไปพร้อมๆกับชาวล้านนาในการเผชิญหรือตอบสนองระบบเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่ การไม่มีข้อจำกัดทางชาติพันธุ์ หรือไม่มีความคิดที่ว่าชาวยองเป็นคนต่างชาติทำให้¹

...ปัจจุบันไทยของในประเทศไทยสามารถผสมกลมกลืนกับชาวล้านนาไทย...ขณะเดียวกันก็สามารถมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมได้เท่าเทียมกับชาวล้านนาไทยโดยทั่วไป เช่น สามารถเป็นผู้นำทางศาสนา ทางการศึกษา ทางการเมืองได้เช่นเดียวกัน...

ไม่มีข้อสงสัยเลยว่า ในสังคมไทยชาวยองนั้นเป็นราษฎรไทยอย่างสมบูรณ์ มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายไทย ดังนั้นความแตกต่างทางชาติพันธุ์ไม่ได้มีส่วนในการกำหนดฐานะของชาวยองไม่ว่าในทางสังคมหรือทางกฎหมาย ชาวยองไม่มีความแตกต่างจากคนไทยอื่น ๆ “...สิ่งเดียวที่ทำให้ชาวยองสามารถดำรง ความเป็นชนชาติของอยู่ได้และแยกออกจากชาวล้านนาโดยทั่วไปก็คือ การพูดภาษาไทยของตนเอง...”² ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเช่นนี้กำลังค่อยๆสูญหายไป ชาวยองจะพูดภาษาของก็ต่อเมื่ออยู่ในกลุ่มของตนเอง หากออกนอกหมู่บ้านจะ“อู้ลาว” หรือพูดคำเมือง หากมีการแต่งงานกับคนเมืองแล้วย้ายออกไปอยู่หมู่บ้านคนเมืองลูกหลานก็จะพูดคำเมือง ไม่สามารถพูดของได้อีก ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านยังรักษาเอกลักษณ์ทางภาษานี้อยู่ แต่ก็มีแนวโน้มว่าต่อไปอาจจะมีเพียงผู้ใหญ่และคนแก่ที่พูดภาษาของ เด็ก ๆ และวัยรุ่นจะไม่พูดและพูดไม่เป็นแล้ว สภาพที่จะค่อย ๆ เห็นชัดขึ้นเรื่อย ๆ คือ ชาวยองไม่พูดของ ไม่พูดคำเมืองแต่พูดภาษาไทยกลางแทน³ การแต่งงานในสายญาติเดียวกันซึ่งเคยเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวยองในอดีตเริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีการแต่งงานนอกหมู่บ้าน และนอกกลุ่มเครือญาติหรือกับคนที่ไม่ใช่คนของด้วยกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวยอง

สังคมและวัฒนธรรมของที่ปรับเปลี่ยนไปนั้นเกิดจากปัจจัยหลายประการ แต่มีปัจจัยหลัก ๒ ประการใหญ่ ๆ คือ ระบบการศึกษาแบบใหม่และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตามระบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยม ซึ่งทั้งสองปัจจัยนี้เป็นพลังภายนอกที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม ในขณะที่เดียวกันสังคมหรือชุมชนท้องถิ่นเองก็มีปัจจัยที่สนับสนุนให้การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดเร็วขึ้นหรือถ่วงให้ช้าลงและทำให้เกิดการคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมเดิมของชาวยอง

¹ ตูมชและรสตุคนธ์ ทาริยะ, อ้างแล้ว, หน้า เดิม.

² เพิ่งอ้าง

³ สัมภาษณ์นางจันทร์สม โจปัญญา อายุ ๕๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๒ ตำบลววกค่าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๘.

ระบบการศึกษาแบบใหม่กับการปรับเปลี่ยนและการคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมของ

ในตำบลบวกค้างซึ่งเป็นตำบลที่มีขนาดใหญ่ตำบลหนึ่งในอำเภอสันกำแพง มีโรงเรียนที่จะรับเด็กนักเรียนในท้องถิ่น ๗ โรงเรียนด้วยกันได้แก่¹

ชื่อ	ปีที่ก่อตั้ง
๑.โรงเรียนบ้านบวกค้าง	๒๔๖๕
๒.โรงเรียนป่าตาล	๒๔๗๗
๓.โรงเรียนวัดข่าปาย	๒๔๘๒
๔.โรงเรียนบ้านกอสะเลียม	๒๔๘๑
๕.โรงเรียนบ้านร่องก่องข้าว	๒๔๘๓
๖.โรงเรียนวัดช่างเขียน	๒๔๘๒
๗.โรงเรียนวัดบ้านโป่ง	๒๔๘๔

ในอดีตวัดมีบทบาทอย่างมากในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น โดยมีพระสงฆ์เป็นครูผู้สอนทั้งวิชาทางโลกและทางธรรมให้แก่เด็กชายชาวบ้าน ดังนั้นในตำบลบวกค้างจึงมีประเพณีปอยน้อยที่สะท้อนถึงธรรมเนียมการส่งบุตรชายเข้ารับการศึกษาวัดโดยผ่านการบวชเณร ประเพณีนี้จัดกันเป็นประจำทุกปี เมื่อรัฐเข้าควบคุมการศึกษาด้วยการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ ในราวปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชกาลต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นในปีพ.ศ ๒๔๖๔ ทำให้ระบบการศึกษาและอบรมประชาชนแบบเดียวกันของรัฐนั้นแทรกแซงเข้าไปถึงท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกล ไม่เฉพาะแต่เมืองใหญ่เท่านั้น การจัดการศึกษานั้นมุ่งเพื่อพัฒนาคนและพัฒนาชาติ แต่ในขณะเดียวกันกระแสของความรู้สึกราชาธิปไตยที่มีพื้นฐานอยู่บนความเหนือกว่าของวัฒนธรรมส่วนกลางก็มีส่วนทำให้การจัดการศึกษาของรัฐนั้นทำลายเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไปด้วย การสร้างความจงรักภักดีในหมู่ประชาชนด้วยการครอบงำทางวัฒนธรรมนั้นใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...จะคิดตั้งโรงเรียนไทยขึ้นอีกหลายแห่ง เพราะถ้าประสงค์จะให้พวกลาวเชื่อ จะฝึกหัดในทางอื่นใดไม่ดีเท่ากวาดเด็กเข้า

¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูและผู้บริหารโรงเรียนในตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง ในวันที่ ๒๐-๓๐ สิงหาคม ๒๕๓๘.

โรงเรียน จะได้คัดสรรคนและความคิดเสียตั้งแต่ยังเยาว์ จะต้องเอาไศรยมืออาจารย์ดี มีความสามารถ ไม่ใช่แต่ในทางสั่งสอนวิชาหนังสือหรือเลข จะต้องเป็นผู้มีโวหาร เพื่อชี้แจงชักจูงน้ำใจเด็กให้นิยมไทย”¹

ประเด็นสำคัญอันหนึ่งทางด้านการจัดการศึกษา คือ ภาษาที่ใช้ในการสอน ดินแดนล้านนามีภาษาของตนเองมาช้านานทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมของตนเอง ภาษาของนั้นเป็นภาษาในกลุ่มของภาษาล้านนา ใช้ตัวเขียนเดียวกัน ต่างกันที่สำเนียงพูดเท่านั้น ปรากฏว่าในการจัดการปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลกรุงเทพนั้นได้มีการประกาศใช้ภาษาไทยกลางหรือภาษาสยามเป็นภาษาราชการในล้านนา และได้มีความพยายามในการที่จะสอนให้เจ้านายขุนนางพูดและเขียนภาษาไทยกลางได้ ความพยายามที่จะจัดการศึกษาในส่วนภูมิภาคเริ่มประมาณ พ.ศ ๒๔๕๑ แต่เนื่องจากอุปสรรคของระยะทาง ความแตกต่างทางด้านภาษา และการขาดแคลนบุคลากร ซึ่งรัฐบาลกรุงเทพไม่สามารถใช้พระสงฆ์ล้านนาเป็นบุคลากรสำเร็จรูปหรือ

กิ่งสำเร็จรูปดังที่ใช้ในภาคกลาง ทำให้การจัดการศึกษาแบบไทยในล้านนานั้นค่อนข้างล่าช้า ในขณะที่มิชชันนารีอเมริกันโปรเตสแตนต์ได้ริเริ่มตั้งโรงเรียนโดยใช้ภาษาล้านนาสอนไปก่อนหน้านั้นแล้ว กบฏเงี้ยวเมืองแพร่เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ผลักดันให้รัฐบาลกรุงเทพทุ่มเทความสนใจทางการศึกษาในท้องถิ่นมากขึ้น เริ่มมีการแต่งตั้งกรรมการมณฑลพายัพขึ้นในปีพ.ศ ๒๔๕๖ และขยายโรงเรียนออกไปสู่อำเภอและตำบล เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาโดยรัฐเพื่อสร้าง “พลเมืองดี” และทำให้แนวทางและรูปแบบการศึกษาที่ใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ นั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ²

การจัดการศึกษาโดยรัฐบาลกรุงเทพนั้นใช้ภาษาไทยกลางเป็นหลัก ยิ่งภายหลังในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเน้นลัทธิชาตินิยมและการศึกษาที่จัดโดยรัฐ จึงมีความพยายามที่จะบั่นทอนความสำคัญและการใช้ภาษาพื้นเมืองในโรงเรียนลง เพื่อจะเน้นความสำคัญของชาติ วัฒนธรรมและภาษาประจำชาติ ดังปรากฏในรายงานของข้าราชการไทยที่กล่าวถึงความพยายามที่จะฆ่าภาษาพื้นเมืองของมณฑลพายัพ³ ซึ่งหมายรวมไปถึงวัฒนธรรมพื้นเมืองด้วยเช่นกัน

ยุควิกฤตของภาษาพื้นเมืองที่ต่อเนื่องมา คือ ยุคชาตินิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่รัฐบาลเน้นการขยายฐานของขบวนการชาตินิยมออกสู่ประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่นกัน โรงเรียนถูกใช้เป็นที่หลอมความรู้สึกของลัทธินี้ วัฒนธรรมแห่งชาติและภาษาแห่งชาติเป็นจุดเน้นที่

¹ หจข.,ร.๕ ม.๕๘/๔๔ พระดำริในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ด้วยราชการในมณฑลพายัพ วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๔.

² วัชร สิมสุประมา, “ภาษาที่ใช้สอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือนับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒” ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย (เชิงใหม่ : เจริญการพิมพ์ ๒๕๑๑), หน้า ๒๑.

³ หจข.,ร.๖ ศธ.๔๑/๑๔ เรื่อง พระยาไพศาลฯ ไปตรวจราชการมณฑลพายัพ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ ๒๔๕๖. ย่างใน วัชร สิมสุประมา.

สำคัญ ถึงกับมีการประกาศรฐนิยมนฉบับที่ ๕ ในปีพ.ศ ๒๔๘๓ ประกาศให้ภาษาไทยภาคกลาง เป็น ภาษาประจำชาติที่ประชาชนทุกคนควรเรียนรู้และการส่งเสริมภาษาประจำชาตินั้นส่งผลไปถึงความ พยายามที่จะยับยั้งการใช้ภาษาพื้นเมือง หรือทำลายภาษาพื้นเมืองของท้องถิ่นต่างๆด้วย¹ นโยบาย ด้านการศึกษาของรัฐที่ดำเนินมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาจนถึงสมัยประชาธิปไตยนั้นมีส่วน อย่างสำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับชาวไทยทั้งมวล และมีส่วนอย่างสำคัญใน การค่อย ๆ ทำลายเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น การปรับเปลี่ยนทางสังคมและ วัฒนธรรมในสมัยแรกนั้นเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในสมัยปัจจุบันการ เปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของเศรษฐกิจในท้องถิ่นมีส่วนกระตุ้นและกำหนดทิศทางของการ ปรับเปลี่ยนต่างๆมากยิ่งขึ้น แต่ในกระแสของการปรับเปลี่ยนนั้นก็มีความเข้มแข็งขึ้นของท้องถิ่นที่จะคงไว้ ซึ่งสังคมและวัฒนธรรมของคนแม้จะแผ่วเบาตามก็ตาม

โรงเรียนบ้านบวค้ำเป็นโรงเรียนแรกในตำบลบวค้ำ ที่ตอบสนองนโยบายการศึกษา ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ปีพ.ศ ๒๔๖๔ โดยเปิดทำการสอนตั้งแต่วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ ๒๔๖๕² หลังจากนั้นก็มีมีการตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นตามหมู่บ้านขนาดใหญ่หรือหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกล โรงเรียนแห่งสุดท้ายที่สร้างขึ้น คือ โรงเรียนวัดบ้านโป่ง ในปีพ.ศ ๒๔๘๔ หลักสูตรต่าง ๆ ที่ใช้ ในโรงเรียนเหล่านี้กำหนดโดยรัฐบาลกลาง ที่สร้างนักเรียนให้มีความรู้ความคิดเหมือนกันทั้งประเทศ เราไม่อาจปฏิเสธว่าการศึกษาของรัฐได้สร้างความทันสมัยให้กับชาวบ้าน ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านโภชนาการและสาธารณสุขขั้นมูลฐาน และทำให้ชาวบ้าน พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตน

แม้ระบบการศึกษาจะมาจากรัฐบาลกลาง แต่ในระยะแรกการจัดการศึกษานั้นยังเป็นของ ท้องถิ่น มีผลให้การธำรงรักษาสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นดำเนินอยู่ได้ ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็ว จนเกินไปจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาในท้องถิ่นแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่าง โรงเรียน- วัด-หมู่บ้าน ในระยะแรกทุกโรงเรียนเปิดสอนในวัด แม้พระสงฆ์จะไม่ได้เป็นครูผู้สอน แต่วัดก็ เอื้อเพื่อสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนบวค้ำ ซึ่งปัจจุบันกล่าวได้ว่าเป็น โรงเรียนขนาดใหญ่ที่สุดและเป็นโรงเรียนประจำตำบลเพราะเปิดสอนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๓ เดิมจัดการ เรียนการสอนในวัด ในปีพ.ศ ๒๔๘๐ ครูใหญ่และผู้บริหารโรงเรียนได้จัดการประชุมร่วมกับเจ้า อาวาสวัดบวค้ำ ขุนหลวงบวค้ำกำนันตำบลบวค้ำ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้ย้ายมาสร้าง อาคารเรียนภายนอกวัดโดยได้รับเงินสนับสนุนการก่อสร้างจากวัด³ โรงเรียนบ้านกอสะเลียมนั้น

¹ วัชร สันตบุตร, ย่างแฉ้ว , หน้า ๓๖-๓๗.

² สัมภาษณ์ นาย ไสภินทร์ เรื่องปัญหา ครูใหญ่ โรงเรียนบวค้ำ ตำบลบวค้ำ อำเภอต้นก้านแพง จ.เชิงพนม วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๘.

³ สัมภาษณ์ นาย ไสภินทร์ เรื่องปัญหา

เจ้าอาวาส คือ พระอินตาปิ๊งยาโคร เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนด้วยตนเอง¹ ผู้นำท้องถิ่น คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนโรงเรียน ตั้งแต่การหาทุนเพื่อซื้อที่ดินสร้างอาคารเรียนและวัสดุอุปกรณ์ในการเรียน หลายๆ โรงเรียนชาวบ้านมอบที่ดินหรือขายให้ในราคาถูกและยังเป็นแรงงานในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานที่ของโรงเรียน กลุ่มแม่บ้านของหมู่บ้านต่างๆมาช่วยเหลือโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนด้วยการประกอบอาหารหรือนำอาหารสดมาร่วมสมทบให้นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวันฟรี²

โรงเรียนก็ไม่ได้เป็นสิ่งแปลกปลอมในชุมชนเพราะครูมักจะเป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง ครูจึงทำหน้าที่ผู้นำสังคมท้องถิ่นได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน โรงเรียนต่างๆ มักจะมีกิจกรรมทางศาสนาร่วมกับวัด เช่น โรงเรียนบ้านกอสะเลียมจัดทอดผ้าป่าและร่วมพิธี “दानกัวยสลาก” ทุกปี ในโอกาสที่มีพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญๆครูก็จะพานักเรียนไปวัดเพื่อร่วมกิจกรรมกับวัด³

เนื่องจากตำบลบวค้างตั้งอยู่ในอำเภอใหญ่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและอยู่ใกล้ตัวเมืองจึงทำให้โรงเรียนได้รับการเอาใจใส่จากทางราชการค่อนข้างดีมาโดยตลอด จะเห็นได้จากการที่โรงเรียนส่วนใหญ่จะได้รับการงบประมาณ สำหรับก่อสร้างอาคารเรียน ห้องสมุด ห้องพักครู สนามกีฬาประเภทต่างๆ เช่น สนามฟุตบอล สนามบาสเกตบอล และสนามวอลเลย์บอล มีระบบน้ำประปา ไฟฟ้า โรงฝึกงาน ส้วม โรงอาหาร ตลอดจนโครงการอาหารกลางวันและนมสำหรับเด็กเล็ก สำหรับครูผู้สอนและผู้บริหาร โรงเรียนก็มีโอกาสได้รับทุนเพื่อศึกษาต่อหรือมีโอกาสดูงานเพิ่มเสริมสร้างประสบการณ์และทักษะในการทำงาน แม้บางโรงเรียนยังขาดแคลนอาคารสถานที่ หรือ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ไปบ้าง แต่สภาพโดยรวมแล้วนับว่าอยู่ในสภาพที่ดี⁴ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาโรงเรียนแต่ละแห่งมีการปรับปรุงอาคารสถานที่ มีสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆและสรรหาวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนที่ทันสมัยอยู่เสมอ

ในปัจจุบันบทบาทของท้องถิ่นในการควบคุมจัดการศึกษาค่อยๆลดลง แนวโน้มที่น่าสนใจเกี่ยวกับการศึกษาในตำบลบวค้าง มี ๒ ประการ คือ จำนวนนักเรียนในแต่ละโรงเรียนลดลง และจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเรียนต่อในระดับสูงมากขึ้น

¹ สัมภาษณ์ คณะครูโรงเรียนบ้านกอสะเลียม ตำบลบวค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์ครูใหญ่โรงเรียนบ้านโป่ง ตำบลบวค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๘.

³ สัมภาษณ์คณะครูโรงเรียนบ้านร่องก่องข้าว ตำบลบวค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๘.

⁴ จากการสำรวจภาคสนามไปตามโรงเรียนต่างๆทุกโรงเรียน มีบางโรงเรียนมีปัญหาหน้าท่วม หรือ ห้องเรียนไม่พอ ต้องใช้ ๑ ห้องต่อ ๒ ชั้นเรียน ห้องพักครูไม่เพียงพอ เช่น โรงเรียนบ้านกอสะเลียม และโรงเรียนบ้านป่าตาลเป็นต้น

ในปัจจุบันแต่ละโรงเรียนของตำบลบวกค้างมีนักเรียนค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนประชากร ยกตัวอย่าง เช่น บ้านโป่งมีครัวเรือน ๑๖๕ ครัวเรือน ที่โรงเรียนวัดบ้านโป่งซึ่งรับนักเรียนจากหมู่บ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียงด้วยกลับมีจำนวนนักเรียนค่อนข้างน้อย จำนวนนักเรียนในปีการศึกษา ๒๕๓๘ มีดังนี้

จำนวนนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านโป่ง ปีการศึกษา ๒๕๓๘

นักเรียน	จำนวนคน
ชั้นประถมปีที่๑	๕
ชั้นประถมปีที่๒	๕
ชั้นประถมปีที่๓	๗
ชั้นประถมปีที่๔	๔
ชั้นประถมปีที่ ๕	๗
ชั้นประถมปีที่๖	๖
รวมนักเรียนทุกชั้น	๓๘

หมู่บ้านกอสะเลียมซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่มีครัวเรือน ๒๗๕ ครัวเรือน ปรากฏว่าจำนวนนักเรียนในโรงเรียนบ้านกอสะเลียมมีเพียง ๘๓ คน ส่วนโรงเรียนที่ใหญ่ที่สุดในตำบล คือ โรงเรียนบ้านบวกค้างเปิดสอนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๓ รับนักเรียนจากชั้นประถมปีที่ ๖ จากหมู่บ้านต่าง ๆ มีนักเรียนเพียง ๑๔๗ คน¹

จำนวนนักเรียนในช่วงประมาณ ๒๐ ปีก่อนหน้านั้นมีจำนวนมากกว่าปัจจุบัน จำนวนโรงเรียนรวมทั้งตำบลมี ๗ โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวนนักเรียนทั้งตำบลมี ๕๓๒ คน เปิดสอนสูงสุดถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ บางโรงเรียนก็ยังมีชั้นเรียนไม่ครบ สถิติจำนวนนักเรียนในแต่ละโรงเรียนในปีการศึกษา ๒๕๒๑ จะมีจำนวนมาก ในขณะที่ปัจจุบันจำนวนนักเรียนลดลง ดังจะเห็นได้จากตารางเปรียบเทียบจำนวนนักเรียนระหว่างปีการศึกษา ๒๕๒๑ กับปีการศึกษา ๒๕๓๘ มีดังนี้²

¹ สถิติของโรงเรียนต่างๆในปีการศึกษา ๒๕๓๘.

² ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๘.

ตารางเปรียบเทียบจำนวนนักเรียนปีการศึกษา ๒๕๒๑ และ ๒๕๓๘

โรงเรียน	ชั้นเรียน พ.ศ๒๕๒๑/๒๕๓๘	จำนวนนักเรียน พ.ศ ๒๕๒๑/๒๕๓๘
๑.บวกก้าง	ป.๑-๕/ป.๑-ม.๓	๑๔๘/๑๔๗
๒.ป่าตาล	ป.๑-๖	๒๒๑/ ๕๐
๓.บ้านกอสะเลียม	ป.๑-๖	๑๕๘/ ๘๓
๔.วัดข่าปาย	ป.๑-๔/ป.๑-๖	๘๕/
๕.วัดช่างเพ็ญ	ป.๑-๔/ป.๑-๖	๕๐/ ๘๔
๖.วัดบ้านโป่ง	ป.๑-๕/ป.๑-๖	๘๘/ ๔๒
๗.วัดร่องก่องข้าว	ป.๑-๕/ป.๑-๖	๑๔๒/ ๕๓

ผู้บริหาร โรงเรียนบวกก้าง ได้ให้ความเห็นต่อการลดจำนวนของนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ ของตำบลบวกก้างในปัจจุบันไว้ดังนี้¹

๑. สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านต่างๆในตำบลบวกก้างดีขึ้น นอกจากการทำนาชาวบ้านยังมีอาชีพเสริมต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านมีฐานะที่ดีขึ้น จนสามารถส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนในโรงเรียนต่างๆที่มีชื่อเสียงในเมืองได้
๒. ค่านิยมของชาวบ้านที่ต้องการให้บุตรหลานได้เรียนหนังสือในโรงเรียนใหญ่ที่มีชื่อเสียงในตัวเมือง เพื่อจะสามารถพัฒนาความรู้ความสามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอบเข้ามหาวิทยาลัยซึ่งเป็นค่านิยมร่วมของสังคมปัจจุบัน
๓. สภาพที่ตั้งของตำบลบวกก้างอยู่ไม่ห่างจากตัวอำเภอสันกำแพงและอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีถนนติดต่อหลายสาย ทำให้การเดินทางสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น
๔. ระบบการขนส่งที่สะดวกและพอเพียง มีรถโดยสารประจำทางเป็นรถเมล์เล็กหรือรถสองแถวที่วิ่งรับผู้โดยสารตลอดวัน ทั้งยังมีรถรับส่งนักเรียนตามหมู่บ้านต่างๆไปยังโรงเรียนในตัวเมืองในราคาที่ไม่แพง

¹ สัมภาษณ์ครูใหญ่โรงเรียนบ้านบวกก้าง โรงเรียนป่าตาล โรงเรียนบ้านกอสะเลียม เป็นต้น

แนวโน้มที่น่าสนใจประการต่อมา คือ การศึกษาต่อมีมากขึ้น ๘๐-๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ มีปัจจัยต่างๆที่สนับสนุนการเรียนต่อของนักเรียน ดังนี้¹

๑. รัฐบาลมีนโยบายในการขยายการศึกษาภาคบังคับไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
๒. นักเรียนได้รับการสนับสนุนจากครูบาอาจารย์ให้เรียนต่อ แต่ละโรงเรียนก็มีการรณรงค์ให้นักเรียนของตนเรียนต่อ
๓. เศรษฐกิจของชาวบ้านดีขึ้นมากจนสามารถส่งบุตรหลานเรียนต่อระดับสูงได้ นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจของชาวบ้านทำให้นักเรียนไม่ต้องรับผิดชอบในการช่วยครอบครัวทำงานในทุ่งนาเหมือนแต่ก่อน
๔. การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีเพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น
๕. เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมแล้วนักเรียนไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นใดได้ จึงต้องเรียนต่อเพื่อจะได้มีงานทำและไม่ต้องทำนา

สภาพเช่นนี้แตกต่างจากเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ที่นักเรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วจะออกไปประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ โดยทำงานช่วยพ่อแม่ที่บ้านถึง ๘๐-๘๕ เปอร์เซ็นต์ จะไปเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่ตัวอำเภอสันกำแพงและเชียงใหม่เพียง ๑๕ เปอร์เซ็นต์ กลุ่มที่ไปเรียนต่อนี้ก็มักจะทำงานในท้องถิ่นของตนเอง² ในปัจจุบันไม่เพียงแต่มีการเรียนต่อนอกหมู่บ้านหรือเข้าไปเรียนในเมืองมากขึ้น ผู้ใหญ่ที่เรียนจบชั้นประถมในสมัยก่อนก็มีการเรียนต่อเพื่อจะได้วุฒิมัธยมศึกษา โดยมีโรงเรียนผู้ใหญ่อยู่ที่วัดป่าตาล มีผู้ไปเรียนเป็นจำนวนมาก³

แนวโน้มทั้งสองที่ปรากฏในปัจจุบันมีผลต่อสังคมและวัฒนธรรมของอย่างมาก การที่เยาวชนออกจากหมู่บ้านไปสู่เมืองเพื่อรับการศึกษามากขึ้น ทำให้ได้เข้าสู่สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมใหม่ที่ต่างจากวัฒนธรรมหมู่บ้านของตน นั่นคือ วัฒนธรรมเมือง ผลด้านดี คือ ได้รับความรู้กว้างขวาง ได้รู้จักเพื่อนจากต่างถิ่น รู้เท่าทันผู้อื่นและทันต่อเหตุการณ์ มีโอกาสเลื่อนฐานะทางสังคมได้ดีขึ้น การศึกษาที่สูงขึ้นทำให้มีโอกาสเลือกประกอบอาชีพที่ตนพอใจได้อย่างกว้างขวาง ไม่ต้องทำนาเหมือนบรรพบุรุษ ได้รับความรู้จากครูอาจารย์ที่มีภูมิหลังแตกต่างจากครูในหมู่บ้าน ทำให้มีโลกทัศน์กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม ความคิด ค่านิยมและทัศนคติต่างๆจะเป็นสากลมากขึ้น ผลในทางลบ คือ เยาวชนซึ่งจะเป็นผู้สืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ สูญเสียความเป็นของไปทีละเล็กละน้อยจากระบบการศึกษาที่ผลิตคนออกมาให้เป็นรูปแบบเดียวกัน คิดเหมือนกัน และประพฤติเหมือนกัน

¹ สัมภาษณ์ นายโตกิชูร์ เรื่องปัญหา และคณะครูโรงเรียนบ้านร่องก่องข้าว

² ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๘-๘.

³ สัมภาษณ์นางพิมพ์พรรณ อุทัย บ้านเลขที่ ๒๒/๒ หมู่ ๒ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๘.

ผู้ที่ออกจากหมู่บ้านไป ไม่ว่าจะไปเพื่อเรียนหนังสือหรือทำงาน หรือแต่งงานย้ายถิ่นจะเลิกพูดภาษาของเป็นอันดับแรก และจะค่อยๆเห็นห่างจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีของของเนื่องจากปัจจัยทางเวลา ระยะทางและสภาวะแวดล้อมใหม่

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยมกับการปรับเปลี่ยนและการคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมของ

ชาวของตำบลบวค้ำดั้งเดิมเป็นชาวนา ชาวบ้านประมาณ ๘๐-๘๕ เปอร์เซ็นต์มีที่ดินเป็นของตนเอง ที่ดินของตำบลบวค้ำเป็นที่ราบที่กว้างขวางเหมาะแก่การทำนา ชาวบ้านทำนาเป็นอาชีพหลัก รายได้จากการขายข้าวเป็นรายหลักที่ใช้เลี้ยงดูครอบครัว ใช้เป็นเงินทุนซื้อที่ดินเพิ่มเติม ซื้อปุ๋ย ซื้อวัวควายไว้ใช้งานเพราะส่วนมากยังไม่ใช้เครื่องจักรทุ่นแรง คนหนุ่มสาวในครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการทำนา หลังจากหน้านาแล้ว หากมีน้ำเพียงพอชาวบ้านจะปลูกพืชหมุนเวียน เช่น พริก ยาสูบ ถั่วลิสง นอกจากนี้มีการเลี้ยงวัวควายไว้ใช้งาน เลี้ยงหมู เป็ด และไก่ไว้เป็นอาหาร ปลูกพืชสวนครัวเพื่อบริโภคเอง มีการจักสานก่องข้าวและทอผ้าอยู่ที่บ้านเรือนของตน มีจำนวนหนึ่งที่ออกไปรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า ปักเสื้อผ้าและแกะสลักไม้ที่ตลาดบ่อสร้างหรือในตัวอำเภอสันกำแพง¹

สภาพของตำบลบวค้ำเมื่อ ๒๐ ปีก่อนนั้นเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีฐานะปานกลาง การค้าขายในท้องถิ่นยังไม่กว้างขวาง มีศูนย์กลางการค้าขายคือ “กาดจั่ว” ที่บ้านต้นคู้ เป็นตลาดที่ชาวบ้านจากตำบลบวค้ำและตำบลอื่นๆนำวัวควายมาขาย หรือแลกเปลี่ยนกัน ทำให้มีพ่อค้าแม่ค้านำสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆมาซื้อขายกันด้วย ตลาดนั้นเปิดเป็นประจำทุกวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ ชาวบ้านชุมนุมซื้อขายครั้งละประมาณ ๕๐๐-๗๐๐ คน²

สภาพเศรษฐกิจของตำบลบวค้ำนั้นเปลี่ยนแปลงค่อนข้างเร็วเนื่องจากสภาพที่ตั้งอยู่ใกล้ตัวอำเภอสันกำแพงซึ่งเป็นอำเภอใหญ่มีสภาพเศรษฐกิจมั่งคั่งและอยู่ใกล้กับตัวเมืองเชียงใหม่ อีกทั้งเป็นแหล่งของการท่องเที่ยวและสินค้าหัตถกรรมดั้งเดิมเริ่มแรก ทำให้เศรษฐกิจการค้าและทุนนิยมเข้ามาถึงก่อนอำเภอที่อยู่ห่างไกลออกไป การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของตำบลบวค้ำนั้นไม่ได้เกิดจากปัจจัยหรือแรงผลักดันจากภายนอก คือ การขยายตัวของเศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เกิดจากแรงผลักดันภายในของตำบลด้วย ชาวบ้านบวค้ำนั้นประสบปัญหาทางด้านการเกษตรมาโดยตลอด การเปลี่ยนแปลงอาชีพทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของชาวของบวค้ำ

¹ ปราโมทย์ ชุมเรืองศรี, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

ด้วยเช่นกัน การที่หนุ่มสาวออกไปทำงานทำให้ห่างเหินจากกิจกรรมของชุมชน ขาดคนรุ่นต่อไปที่จะสานต่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ

การลดบทบาทของกลุ่มหนุ่มสาวที่เป็นพลังดั้งเดิมของท้องถิ่น

การปรับเปลี่ยนทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอันเนื่องมาจากการศึกษาและการขยายตัวของระบบทุนนิยมเข้าสู่ชุมชนบวกก้างนี้จะเห็นได้ชัดจากการลดบทบาทของกลุ่มหนุ่มสาวซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านต่างๆ เคยเป็นกลุ่มพลังที่มีอิทธิพลมากในสมัยก่อนเป็นกลุ่มคนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๕-๓๕ ปี คนเหล่านี้เป็นกำลังของหมู่บ้านในการจัดกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมของบ้านหรือของวัด แสดงถึงสำนึกของความรับผิดชอบต่อสังคมและต่อชุมชนที่คนหนุ่มสาวมี เดิมการจัดตั้งกลุ่มหนุ่มสาวและการรับสมาชิกมีกระบวนการดังนี้¹

๑. ตำรวจรายชื่อจากทะเบียนบ้านว่าบ้านใดมีเด็กชายหญิงอายุครบ ๑๕ ปีก็จะแจ้งให้ทราบเพื่อมาลงชื่อเป็นสมาชิกกลุ่ม

๒. แต่ละกลุ่มมีการจัดตั้งประธานกลุ่ม โดยแบ่งเป็นประธานฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เสร็จญูญิก เลือกโดยสมาชิกกลุ่ม คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้นำกลุ่ม คือ การอ่านออกเขียนได้ ไม่จำเป็นต้องมีฐานะร่ำรวย

๓. สมาชิกกลุ่มจะหมดสมาชิกภาพเมื่อแต่งงาน

๔. กลุ่มหนุ่มสาวมีที่ปรึกษา คือ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน

๕. เมื่อหมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมใดๆ เช่น ทอดผ้าป่า งานศพ ฯลฯ จะมีการจัดเก็บเงินจากสมาชิกกลุ่มเพื่อช่วยงานประมาณ คนละ ๒๐-๓๐ บาท

สันนิษฐานว่าในอดีตนั้นมีการรวมกลุ่มของหนุ่มสาวมานานแล้ว แต่ไม่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ เพียงแต่เป็นการรวมตัวเพื่อทำงานของชุมชนเท่านั้น ภายหลังเมื่อรัฐบาลเริ่มมีแผนพัฒนาชนบทด้วยการส่งข้าราชการหรือพัฒนากรเข้าไปในหมู่บ้านต่างๆ ก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มหนุ่มสาวอย่างเป็นทางการขึ้น เพื่อจะให้ความร่วมมือกับทางราชการในการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน ในตำบลบวกก้างมีการจัดตั้งกลุ่มหนุ่มสาวมากกว่า ๓๐ ปีแล้ว ทุกๆหมู่บ้านจะมีกลุ่มหนุ่มสาวของตนเอง มีการประชุมเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มหนุ่มสาว² ในอดีตใช้วิธีเรียกประชุมแบบบอกกันปากต่อปาก แต่ปัจจุบันใช้วิธีส่งเสียงตามสายให้บรรดาหนุ่มสาวทั้งหลายไปประชุมกันในวัดหรือที่ทำการผู้ใหญ่บ้านเพื่อลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยการยกมือแล้วนับคะแนน

¹ สัมภาษณ์ นางสาว อุไร มหพรหม บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๗ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์ นายอนันต์ ศรีนาราม บ้านช่างเขียน ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๓๘. นายสนั่น ใจจา อายุ ๒๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๗ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๘.

กลุ่มหนุ่มสาวในแต่ละหมู่บ้าน จะมีบทบาทในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เช่น การซ่อมแซมถนนหนทาง ถางหญ้าบริเวณถนนและทางเดินติดต่อบริเวณบ้าน ช่วยเหลือในงานศพ ตลอดจนงานประเพณีสำคัญของหมู่บ้าน เช่น งานยี่เป็ง จัดการประกวดกระทง และโคมลอย งานทอดผ้าป่า งานแห่เทียนเข้าพรรษา และงานปล่อยหลวงของวัด

ในอดีตกลุ่มหนุ่มสาวจะมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนค่อนข้างมาก เวลาว่างงานต่าง ๆ สามารถไปช่วยงานได้ทั้งวัน โดยไม่ต้องเรียกหรือร้องขอ เช่น เมื่อทราบว่ามีงานศพ กลุ่มหนุ่มสาวจะเตรียมการไปช่วย ผู้ชายจะไปยกของขนของใช้ เตรียมสถานที่ ผู้หญิงช่วยต้อนรับแขกและยกน้ำทำตลอดจนเตรียมอาหาร การที่คนเหล่านี้สามารถทำงานให้สังคมและชุมชนได้อย่างเต็มที่ก็เนื่องมาจากระบบการศึกษาและระบบเศรษฐกิจที่จำกัดให้คนเหล่านี้อยู่กับบ้านและทุ่งนา หนุ่มสาวสมัยก่อนเรียนหนังสือไม่มากนัก จะเรียนเฉพาะการศึกษาภาคบังคับแล้วออกมาทำไร่ไถนา ดังนั้นเวลาส่วนใหญ่ในการทำงานจะจำกัดเฉพาะฤดูกาลเพาะปลูกเท่านั้น ปฏิทินชีวิตของคนเหล่านี้ถูกกำหนดโดยวิถีการผลิตแบบเดียวกันทั้งหมด

ในปัจจุบันกลุ่มหนุ่มสาวมีบทบาทน้อยลงมาก เวลาว่างงานในหมู่บ้านหากเป็นวันธรรมดาจะมีคนมาร่วมน้อยเพราะต้องไปทำงานนอกหมู่บ้านหรือเรียนหนังสือ หากเป็นวันหยุดก็ยังคงได้รับความร่วมมือด้วยดี กลุ่มหนุ่มสาวเองเห็นว่ากลุ่มแม่บ้านมีบทบาทมากกว่าตน¹

ปัจจุบันการศึกษาและการทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน ได้เอาเวลาของหนุ่มสาวเหล่านี้ไปเสียเป็นส่วนใหญ่ จะมีโอกาสว่างเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์หรือช่วงปิดเทอม ในกรณีที่เรียนในชั้นสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้นก็ต้องทุ่มเทเวลาให้กับการเรียนและกิจกรรมของโรงเรียน จนไม่สามารถปลีกเวลามาทำงานให้กับชุมชนได้ ความรู้สึกผูกพันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนจึงเจือจางลงเรื่อย ๆ บางหมู่บ้านเช่น บ้านกอสะเลียมได้ยกเลิกกลุ่มหนุ่มสาวไปแล้ว เพราะมีบทบาทน้อยมาก²

กรณีการลดบทบาทหรือยกเลิกกิจกรรมของกลุ่มหนุ่มสาวนี้ เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ เพราะคนหนุ่มสาวเหล่านี้คือ ผู้ที่จะสืบทอดเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของต่อไป การที่คนรุ่นหนุ่มสาวเหินห่างจากสังคมท้องถิ่น ถูกดูดกลืนเข้าไปอยู่ในสังคมใหญ่ ย่อมจะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นค่อยสูญสลายไป

ปัจจัยที่ส่งเสริมการคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมของ

ในขณะที่มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมของเปลี่ยนแปลง ก็มีปัจจัย

¹ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ สิทธิวัฒน์ อายุ ๒๒ ปี บ้านเลขที่ ๕/๑ หมู่ ๑๒ ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์นาย วิชัย กาวีวงศ์ บ้านกอสะเลียม ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๘.

อีกบางประการที่จุดรั้งหรือทำให้การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นช้าลง เช่น การประกอบอาชีพเสริมของชาวบ้าน บทบาทของกลุ่มแม่บ้านและวัด เป็นต้น

การประกอบอาชีพเสริม

ตำบลบวกค้างมีสถิติการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่น่าสนใจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่า ๑ อาชีพ ดังสถิติจากตารางในบทที่ ๔ การประกอบอาชีพเสริมนี้ทำเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้านเนื่องจากค่าครองชีพที่สูงขึ้นและปัญหาการเกษตรที่เพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะเดียวกันโอกาสในการรับจ้างเพิ่มขึ้นเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของอำเภอสันกำแพงและจังหวัดเชียงใหม่โดยรวม

การที่ชาวบ้านจำนวนมากมีอาชีพเสริมนอกจากการปลูกข้าว ทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งไม่ต้องอพยพออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน ทำให้ยังสามารถรักษารูปแบบสังคมหมู่บ้านเอาไว้ได้ เวลาที่มีเทศกาลต่างๆก็ยังมีชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆเป็นจำนวนมาก จะเห็นได้จากงานประเพณีทางศาสนาของวัดต่างๆ ในโอกาสสำคัญๆมีชาวบ้านมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ลักษณะเช่นนี้จะช่วยธำรงรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมท้องถิ่นเอาไว้ ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วจนเกินไป อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า ชาวบ้านจะประสบความสำเร็จในการธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีเดิมเอาไว้ เพราะคนรุ่นหนุ่มสาวก็ยังออกไปทำงานนอกหมู่บ้านอยู่ดี แต่เนื่องจากยังไม่มีมีการย้ายถิ่นที่อยู่ มักเป็นการทำงานแบบไปเช้าเย็นกลับ สภาพดังกล่าวช่วยชะลอการเปลี่ยนแปลงให้ดำเนินไปอย่างช้า ๆ

กลุ่มแม่บ้าน: บทบาทสตรีในท้องถิ่น

แม่บ้าน หมายความว่า ผู้หญิงที่เป็นภรรยา หรือผู้ที่ดูแลงานภายในบ้าน หรืออาจจะหมายรวมกันทั้งสองบทบาทก็ได้ แม่บ้านสมัยก่อนมักเป็นภรรยา ที่ทำงานทั้งหมดในบ้าน ตั้งแต่การดูแลคนแก่ เด็กๆและสมาชิกทุกคนในครอบครัว จัดหาอาหาร เสื้อผ้า ดูแลความสะอาดของบ้านเรือน เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังทำการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ นำสินค้าที่ผลิตในครัวเรือนไปขายที่ตลาด เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ ผ้าทอ เป็นต้น การค้าขายเช่นนี้ทำให้ได้รายได้เล็กน้อย เพียงพอที่จะใช้จ่ายซื้ออาหาร ของใช้จำเป็นจากตลาด และเป็นโอกาสที่จะทำให้แม่ค้าแม่บ้านได้พบปะสังสรรค์กับคนอื่น ๆ เป็นที่ทราบกันว่าผู้หญิงล้านนามีความสามารถทางการค้าและควบคุมการเงินของครอบครัวมาตั้งแต่ในอดีต¹

ในสังคมล้านนาผู้หญิงมีบทบาทและมีความสำคัญมาก ไม่เพียงแต่เป็นผู้ดูแลครอบครัวเท่านั้น ยังมีบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม จะเข้าร่วมงานสังคมต่างๆของชุมชนโดยไม่ขาด

¹ รัตนพร เศรษฐกุล, "แม่หญิงเหนือ ภาวะเหลือเพียงรอยอดีต" วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ

เพราะเป็นธรรมเนียมว่าหากครอบครัวใดมีงานครอบครัวอื่นๆจะต้องไปร่วมช่วยงาน โดยไม่ต้องให้บอกกล่าว ไม่ว่าจะเป็งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช หรืองานศพ ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านมักจะไปช่วยจัดเตรียมและทำให้งานดำเนินไปได้เรียบร้อย ในทางศาสนา แม้พุทธศาสนาจะกำหนดให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะต่ำกว่าชายเพราะไม่สามารถบวชเรียนได้ แต่กิจกรรมทางศาสนาของชุมชนไม่อาจขาดแรงงานผู้หญิงได้เลย ผู้หญิงจะไปวัดมากกว่าผู้ชาย ในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา ผู้หญิงจะตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมอาหารใส่บาตร ในโอกาสงานบุญต่างๆผู้หญิงจะระดมกำลังกันเตรียมงาน ตั้งแต่การประดับประดาวัดด้วยดอกไม้ต่างๆ ใช้เวลาเป็นเดือนในการทำช่อดูง อาสนะ หมอนอิง และสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ตลอดจนตระเตรียมอาหารเลี้ยงดูผู้มาร่วมงาน

การรวมตัวของผู้หญิงหรือแม่บ้านโดยธรรมชาติเช่นนี้เป็นการรวมตัวกันบนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น ความสัมพันธ์ในชุมชนและความรับผิดชอบต่อชุมชนในฐานะที่เป็นสมาชิก เมื่อทางราชการได้เห็นพลังของแม่บ้านจึงได้เริ่มใช้คนเหล่านี้เป็นจักรกลในการพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มแม่บ้านที่เป็นทางการ ภายใต้การชี้นำของข้าราชการที่ดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลบทบาทและกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านชนชาติก็กับกลุ่มแม่บ้านจัดตั้งจึงแตกต่างกัน

ในอดีตกลุ่มแม่บ้าน คือ การรวมตัวของแม่บ้านในแต่ละหมู่บ้านเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการรวมกลุ่มด้วยความสมัครใจ การทำกิจกรรมร่วมกันส่งผลให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสตรีแม่บ้านในหมู่บ้าน แต่เดิมบทบาทของกลุ่มแม่บ้านเน้นหนักในกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น ช่วยงานศพ งานบวช งานแต่งงาน และงานขึ้นบ้านใหม่ตลอดจนงานบุญของวัด งานประจำของแม่บ้านมักเป็นเรื่องของอาหาร ซึ่งแม่บ้านจะไปช่วยกันปรุงอาหารเพื่อเลี้ยงดูแขก เริ่มตั้งแต่การไปจ่ายตลาด การเตรียมอาหาร และการจัดเลี้ยงไปจนถึงการทำความสะอาด เป็นการไปช่วยงานด้วยความสมัครใจ เนื่องจากความผูกพันและเอื้อเฟื้อกันหมู่บ้าน

ขอบเขตงานของกลุ่มแม่บ้านเริ่มขยายกว้างขวางออกไป เมื่อทางราชการได้เห็นพลังของแม่บ้านว่าจะสามารถช่วยในการพัฒนาหมู่บ้านได้ จึงได้เข้ามาสนับสนุนกลุ่มแม่บ้าน ให้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ มีผู้รับผิดชอบกลุ่มแม่บ้านในแต่ละหมู่บ้าน โดยให้มีตำแหน่งต่างๆ ดังนี้¹

๑. ประธานกลุ่มแม่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้นำของกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมทั้งของหมู่บ้านและของทางราชการ เป็นผู้ประสานงานกับแม่บ้านในหมู่บ้าน จัดการประชุมและวางแผนงานของกลุ่มแม่บ้าน

๒. รองประธาน ทำหน้าที่ช่วยเหลืองานของประธานและทำหน้าที่แทนเมื่อประธานไม่อยู่

¹ สัมภาษณ์นางบังอร กาวิวงศ์ อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๘ ตำบลชวบก้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘. นางนวลจันทร์ มหัทธม อายุ ๔๑ ปี บ้านเลขที่ ๔๗/๑ หมู่ ๑ บ้านป่าตาล ตำบลชวบก้าง อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๓๘.

๓. เลขานุการ ทำหน้าที่รวบรวมเอกสารและบันทึกรายงานให้ประธาน
๔. เภรัญญิก ทำหน้าที่เก็บเงินรายได้ของกลุ่มแม่บ้าน จากการขายผลผลิตของกลุ่ม
๕. ประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน เมื่อจะมีกิจกรรมต่าง ๆ จะแจ้งข่าวไปให้ทราบ

การเข้ามาสนับสนุนของทางราชการทำให้กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านโดยธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป มีกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น บางครั้งก็ได้รับความสนใจจากแม่บ้าน บางครั้งก็มีผู้มาร่วมน้อย โดยจัดให้มีการอบรมอาชีพเสริมต่างๆ เช่น จัดสอนการทอผ้า การเย็บผ้า การทำอาหารและขนม และการถนอมอาหาร หลายหมู่บ้านมีผลผลิตของกลุ่มแม่บ้านจำหน่าย กลุ่มแม่บ้านที่มีกิจกรรมเด่นชัดและสม่ำเสมอ ได้แก่ หมู่ที่ ๕ บ้านร่องก่องข้าว ได้รับงบประมาณจากจังหวัดมาจัดอบรมการแปรรูปอาหาร เพื่อใช้ผลผลิตทางด้านการเกษตรให้เกิดประโยชน์และเพิ่มมูลค่า เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่แม่บ้าน โดยนำความรู้ทางวิชาการและการใช้เครื่องจักรกลมาเผยแพร่ให้แก่กลุ่มแม่บ้าน จนกลายเป็นศูนย์แปรรูปอาหารของอำเภอสันกำแพง จัดให้มีการอบรมเผยแพร่ความรู้ให้แก่กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรได้เรียนรู้การแปรรูปและถนอมอาหารตามฤดูกาล เช่น การทำหน่อไม้อัดปิ้ง ผักกาดดอง มะม่วงดอง มะม่วงแช่อิ่ม กระเทียมดอง มะขามแก้ว ซอสพริก ซอสมะเขือเทศ ข้าวเกรียบฟักทอง สะเดาอัดขวด กล้วยกวนและกล้วยตาก เป็นต้น ทางด้านการหัตถกรรม มีการทอผ้าพื้นเมือง การทำดอกไม้ประดิษฐ์ และงานฝีมืออื่นๆ¹

จะเห็นได้ว่ากลุ่มแม่บ้านในปัจจุบันมีกิจกรรมร่วมกับทางราชการมากยิ่งขึ้น เช่น การออกร้านจำหน่ายสินค้าของกลุ่มแม่บ้านร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง จัดหางานให้สมาชิกทำ ผักอบรมให้แก่สมาชิกที่สนใจ ทางราชการได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน ทำให้มีการตื่นตัวที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อขอรับการสนับสนุนทั้งทางการเงินและฝึกอบรม เช่น กลุ่ม

แม่บ้านของหมู่ ๔ หมู่ ๖ และหมู่ ๑๑ ได้เริ่มทำกิจกรรมเสริมรายได้ด้วยการทำไข่เค็มส่งไปขายตามตลาดและศูนย์การค้าต่าง ๆ²

กลุ่มแม่บ้านในปัจจุบันมีกิจกรรมมากขึ้น เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากอำเภอหรือทางราชการทำให้กลุ่มแม่บ้านต้องรับผิดชอบให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของทางราชการได้ด้วย เช่น

¹ สัมภาษณ์ นางเครือวัลย์ ประสงค์ทวีย์ อายุ ๔๓ ปี บ้านเลขที่ ๖๗/๒ หมู่ ๕ บ้านร่องก่องข้าว ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๓ กันยายน ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์นาง ละมัย เศษะดี อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๒ หมู่ ๖ บ้านท่าปาย ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๓๘.

๑. กิจกรรมวันเด็ก กลุ่มแม่บ้านจะจัดทำอาหารเลี้ยงเด็ก จัดสนทนากาและกิจกรรมเพื่อความบันเทิงให้เด็ก โดยร่วมกับโรงเรียนต่าง ๆ ในหมู่บ้านของตน
๒. กิจกรรมวันพ่อและวันแม่ ทางราชการมักขอความร่วมมือจากกลุ่มแม่บ้านให้จัดสมาชิกร่วมเดินแถวไปยังอำเภอ เพื่อวางพานดอกไม้ที่หน้าพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและร่วมกิจกรรมอื่นๆตามที่ทางอำเภอกำหนด
๓. กิจกรรมวันปิยมหาราช ทางอำเภอจัดขอความร่วมมือให้กลุ่ม ร่วมเดินขบวนเพื่อวางพวงมาลาที่หน้าที่ทำการอำเภอ
๔. กิจกรรมวันสงกรานต์ กลุ่มแม่บ้านจะจัดเตรียมอุปกรณ์สิ่งของเพื่อใช้ดำหัวผู้อาวุโส โดยรวมกลุ่มไปดำหัวตามบ้านต่างๆ นอกจากนี้มักมีการทำบุญและหารายได้เข้าวัดอีกด้วย
๕. วันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษาออกพรรษา กลุ่มแม่บ้านจะไปรวมกันทำบุญที่วัด จะเห็นว่าผู้ไปวัดนี้ส่วนมากจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่และแม่บ้าน นอกจากจะไปวัดเพื่อทำบุญเป็นกุศลแก่ตัวเองแล้ว แม่บ้านจะมีส่วนในการทำให้กิจกรรมต่างๆของวัดดำเนินไปได้ด้วยดี เช่น การจัดดอกไม้ และการจัดเตรียมอาหาร มีการสลับเปลี่ยนกันทำงานเพื่อให้ทุกคนมีโอกาสร่วมทำบุญฟังเทศน์ด้วย แม่บ้านมักจะรู้หน้าที่ว่าจะต้องทำอะไรและสามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี

1

การทำงานของกลุ่มแม่บ้านนั้นแทบจะไม่มีปัญหาอุปสรรค หรือมีก็เป็นส่วนน้อย อาจเป็นเพราะกลุ่มแม่บ้านนั้นมีการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการมาก่อนแล้ว และจากการที่มีความคุ้นเคยกับธรรมเนียมปฏิบัติของหมู่บ้านที่สืบทอดกันมา ทำให้แม่บ้านรู้ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรให้เหมาะสมกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านมักได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านด้วยดี

กลุ่มแม่บ้านบางกลุ่มมีปัญหาในการดำเนินงาน แต่ปัญหานั้นไม่ได้เกิดจากธรรมชาติของกลุ่มแม่บ้าน ที่เป็นกลุ่มไม่เป็นทางการแบบเดิม มักเป็นปัญหาของกลุ่มแม่บ้านแบบใหม่ที่ทางราชการสนับสนุน เช่น²

๑. กิจกรรมของกลุ่มไม่ได้รับความสนใจจากสมาชิกเท่าที่ควร อาจเนื่องจากเห็นประโยชน์ไม่ชัดเจน เช่น กิจกรรมทำขนมและทำไข่เค็ม ทำให้มีผู้สนใจร่วมกิจกรรมน้อยจนไม่สามารถดำเนินไปได้
๒. กลุ่มแม่บ้านจัดตั้งไม่ได้รับความสนใจจากทางราชการ ไม่มีการเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมอย่างจริงจัง บางครั้งทางราชการสนใจกลุ่มที่มีผลงานดีแล้วจนประกวดได้รางวัลมากกว่าที่จะช่วยสนับสนุนกลุ่มที่

¹ สัมภาษณ์นางสมศรี เงินอินตะ อายุ ๓๑ ปี บ้านเลขที่ ๖๑/๗ หมู่ ๔ บ้านกอสะเลียม ตำบลยวัก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์ นางสุนันทา กันทะอุป อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๔/๑ หมู่ ๑๑ บ้านโป่ง ตำบลยวัก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

ยังไม่มีความสามารถเพียงพอ ทำให้กลุ่มตั้งใหม่หรือกลุ่มที่ยังไม่เข้มแข็งไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนเท่าที่ควร

๓. ปัญหาการคมนาคมติดต่อ หมู่บ้านที่มีปัญหา มักเป็นหมู่บ้านที่เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก ตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านอื่นๆ ถนนเป็นลูกรังมักเฉอะแฉะเป็นหลุมเป็นบ่อในฤดูฝน ทำให้แม่บ้านไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมกับทางราชการได้อย่างเต็มที่ เจ้าหน้าที่ทางราชการเองก็ไม่สะดวกที่จะมาช่วยพัฒนา
๔. ปัญหาการจัดการทางการเงิน ทั้งการบริหารเงินสนับสนุนจากทางราชการ หรือองค์กรเอกชน สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ และเงินรายได้จากการขายผลผลิตของกลุ่มแม่บ้าน การดูแลการเงินสำหรับบางกลุ่มหละหลวม ให้เหรียญเป็นคู่ดูแลแต่เพียงผู้เดียว บางครั้งเงินหายหรือเหรียญทูดจริด ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจในหมู่สมาชิกหรือสมาชิกหมดความศรัทธาในกลุ่ม ไม่เข้ามาร่วมกิจกรรมอีกต่อไป

ในปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านที่ทำหน้าที่ดั้งเดิมอยู่ในชุมชนของตน ถือได้ว่าเป็นพลังในการด้านทานกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมให้ช้าลง การรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นทำให้เกิดการรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ไว้ อย่างน้อยก็ในชั่วคนของกลุ่มสตรีที่เป็นแม่บ้านเหล่านี้

แนวโน้มของกลุ่มแม่บ้านในอนาคตก็อาจจะลดบทบาทลงไปเช่นเดียวกับกลุ่มหนุ่มสาว เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ค่าครองชีพที่เขยิบสูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ชาวบ้านต้องพยายามหารายได้เสริมต่างๆ จากการที่พ่อบ้านเป็นพนักงานนอกบ้านหาเงินเลี้ยงครอบครัว ก็เปลี่ยนเป็นการทำงานนอกบ้านทั้งพ่อบ้านและแม่บ้าน เมื่อแม่บ้านไม่ได้ทำงานอยู่กับบ้าน โอกาสที่จะร่วมกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านก็ลดลง ในปัจจุบันนี้แม่บ้านจำนวนหนึ่งในตำบลบววกค้างยังสามารถรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ได้ เพราะไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้านหรือนอกหมู่บ้าน แต่จำนวนค่อยๆ ลดลง ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายโอกาสทางการศึกษา ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสได้เรียนในระดับที่สูงขึ้น การทำงานนอกบ้านหรือเดินทางไปทำงานในเมืองก็เพิ่มมากขึ้น แม่บ้านที่มีการศึกษาสูงและทำงานนอกหมู่บ้านจะไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน

วัด: กระแสเหนียวรั้งการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมหมู่บ้าน

วัดเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้าน เป็นสถาบันที่บำรุงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นมาโดยตลอด ชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อวัดในหมู่บ้านของตนอย่างมาก ชาวบ้านจะพาลูกหลานไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้านใกล้ชิด พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพุทธศาสนา

นั้น ในทางรูปธรรมจะเห็นจากการสร้างวัดแต่ละแห่งทำอย่างใหญ่โตสวยงาม สิ้นเงินทองเป็นจำนวนมาก เป็นเงินบริจาคจากชาวบ้านโดยไม่ได้อาศัยงบประมาณของรัฐแต่อย่างใด¹

ในการดูแลกิจการของวัดนอกจากเจ้าอาวาสและพระเณรแล้ว ยังมีภราวาสที่เข้าไปช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัน ได้แก่ อาจารย์วัด และคณะกรรมการวัด อาจารย์วัดของแต่ละวัด เลือกมาจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านพิธีกรรมและบทสวดมนต์ที่สำคัญของพุทธศาสนา ต้องเป็นผู้ที่กอบปรีย์ด้วยคุณวุฒิและวัยวุฒิ เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน มีความตรงต่อเวลาซื่อสัตย์ และมีความเสียสละต่อส่วนรวม ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีฐานะดี อาจารย์วัด หรือ ที่เรียกว่าพ่อจ๋านนั้นมักจะเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาเป็นเวลานานพอสมควร มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีประสบการณ์ในชีวิต ส่วนใหญ่มักมีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป²

พ่อจ๋าน ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทุกอย่างในหมู่บ้าน ตั้งแต่การทำบุญทำทาน การไหว้พระรับศีล เป็นผู้นำทั้งพิธีมงคล เช่น การขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน และงานอวมงคล เช่น งานศพ ในฐานะที่เป็นผู้รอบรู้ด้านพิธีกรรมการปฏิบัติที่เกี่ยวกับศาสนา จึงทำหน้าที่ให้คำแนะนำชี้แจงให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรม หรือเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ถือว่าเป็นผู้นำภราวาสในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนา³

นอกจากอาจารย์วัดแล้วชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มที่จะทำหน้าที่ดูแลกิจการทางศาสนาในหมู่บ้านของตน เช่น คณะกรรมการวัด ในปัจจุบันคณะกรรมการวัดได้มาจากการเลือกตั้ง โดยมีการลงสมัครเพื่อเป็นกรรมการวัด ชาวบ้านที่เป็นศรัทธาของวัดนั้นๆเป็นผู้เลือก โดยเน้นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่เสียสละและเต็มใจทำงาน มีเวลาให้กับการทำงานเพื่อส่วนรวมได้อย่างเต็มที่ ไม่ขาดประชุม ตรงต่อเวลาและมีผลงานเป็นที่พอใจ⁴ แต่ละวัดจะมีจำนวนคณะกรรมการไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับขนาดของวัดและทางวัดว่าต้องการจำนวนเท่าใด เมื่อได้รับเลือกแล้วก็จะอยู่ในตำแหน่งวาระละ ๔ ปี ที่วัดบววกค้ำซึ่งเป็นวัดใหญ่มีคณะกรรมการถึง ๒๗ คน วัดป่าตาลมี ๗ คนและวัดร้อยพร้อม มี ๕ คนเป็นต้น⁵

คณะกรรมการวัด ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่พระสงฆ์ในกิจกรรมทางศาสนา เช่น การจัดทอดผ้าป่า การจัดปอยหลวง การจัดพิธีทางศาสนาอื่น ๆ ตลอดจนดูแลการใช้จ่ายเงินของวัด การทำงานทำเป็นกลุ่มมีการประชุมปรึกษาหารือกันทุกเรื่อง เมื่อตกลงกันเป็นเอกฉันท์แล้ว กรรมการวัด

¹ ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรีและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๓.

² สัมภาษณ์พ่อหนานทอง จำปอ้อม อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๕๑ หมู่ ๑ ตำบลบววกค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๘.

³ สัมภาษณ์พ่อหนานอง วิวิชา อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๔ ตำบลป่าตาล อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๘.

⁴ สัมภาษณ์นายสังเวียน นามไชยา อายุ ๕๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๗ หมู่ ๑ ตำบลบววกค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๘.

⁵ สัมภาษณ์พ่อหนานเทพ พลหาญ อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๑/๑ หมู่ ๖ ตำบลบววกค้ำ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘.

แต่ละคนมีหน้าที่ไปแจ้งให้ชาวบ้านทราบ ตัวอย่างเช่น วัดบวกก้างมีการสร้างกุฏิสงฆ์ กรรมการจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบการก่อสร้าง การหาเงินรายได้มาใช้ในการก่อสร้าง ดูแลการประมูลรับเหมาก่อสร้าง และคอยตรวจสอบดูแลการก่อสร้างให้ถูกต้องเรียบร้อย¹ จะเห็นได้ว่าวัดวาอารามในตำบลบวกก้างนี้มีความใหญ่โตสวยงามตามฐานะของหมู่บ้าน แสดงถึงฐานะของชาวบ้าน ศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อวัด และความสามารถของคณะกรรมการวัดในการจัดหารายได้มาก่อสร้างและทะนุบำรุงวัด ทำให้เห็นว่ากลุ่มก่อตั้งอย่างไม่เป็นทางการเช่นนี้ สามารถเข้าถึงชาวบ้านและที่สำคัญเป็นกลุ่มที่ยังมีพลังในการธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยผ่านกลไกของศาสนา ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นอีกด้วย

อีกกลุ่มหนึ่งที่สนับสนุนวัด คือ กลุ่มสงฆ์วัด มีการแบ่งเขตความรับผิดชอบที่จะจัดอาหารถวายพระ โดยตอนเย็นจะมีสามเณร หรือ ขโมยวัดนำปิ่นโตมาส่งให้ที่เขตที่รับผิดชอบ ตอนเช้าพระออกบิณฑบาตรก็จะหยุดรอที่บ้านหัวหน้าหมวด ซึ่งเป็นจุดที่ชาวบ้านจะนำอาหารมาส่งไว้

ในช่วงเทศกาลหรืองานประเพณีต่าง ๆ จะมีชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นจำนวนมาก ความศรัทธาในศาสนายังคงเป็นสายใยของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวตำบลบวกก้าง เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มที่มาวัดมีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ มาบอ่ยและสม่าเสมอ เพื่อฟังศีลฟังธรรม เป็นกลุ่มคนที่ยังมีความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น มีความเชื่อในเรื่องบุญกรรมและให้ความสำคัญกับการทำบุญเพื่ออานิสงค์ในชาติหน้า กลุ่มผู้ถือศีล กลุ่มนี้เคร่งครัดในการปฏิบัติกิจทางศาสนา มักเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไม่ต้องกังวลกับภาระในทางโลกแล้ว จึงมีเวลามาถือศีล นอนวัดและนุ่งขาวห่มขาวเพื่อทำจิตใจให้บริสุทธิ์ กลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มสตรีที่มีความผูกพันอยู่กับวัดทั้งในแง่ของศาสนา คือ มาวัดเพื่อสร้างบุญและสร้างกุศล ในขณะที่เดียวกันเมื่อวัดมีงานบุญต่างๆ คนกลุ่มนี้ก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการจัดเตรียมงานในเกือบทุกๆด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องข้าวปลาอาหาร การทำความสะอาด ตลอดไปจนถึงการรวมกลุ่มกันพัฒนาและหารายได้เข้าวัด จะเห็นได้ว่าจำนวนผู้หญิงไปวัดนั้นมากกว่าชาย กลุ่มหนุ่มสาว เคยเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการกิจกรรมทางศาสนาของวัดในอดีต แต่ในปัจจุบันคนหนุ่มสาวจะมาวัดเฉพาะในวัน

เทศกาลสำคัญ ๆ ซึ่งเป็นวัดหยุด เช่น วันเข้าพรรษาออกพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา เป็นต้น เพราะต้องไปเรียนหนังสือหรือทำงานในโรงงานและในเมืองเป็นส่วนใหญ่ บางคนแทบจะไม่ได้ไปวัดเลยเพราะไปทำงานต่างถิ่นหรือทำงานในโรงงานที่ไม่ค่อยมีวันหยุด²

¹ สัมภาษณ์นายชื่น สังข์ทอง อายุ ๔๘ ปี บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๒ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์ นางสาวปิ่นมณี มาแก้ว อายุ ๒๓ ปี บ้านเลขที่ ๘/๒ หมู่ ๖ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘. และ นางสาวช้อยใจ แสนแสง อายุ ๑๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๘/๕ หมู่ ๖ ตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

ในอดีตคนวัยต่าง ๆ ไปวัดในสัดส่วนที่พอๆกัน แต่ในปัจจุบันคนสูงอายุและเด็กที่ยังไม่เข้าโรงเรียนเท่านั้นที่ไปวัดในวันพระ คนหนุ่มสาวและคนวัยกลางคน หรือ ที่อาจเรียกได้ว่า วัยทำงานจะไปวัดน้อยลง แต่ในโอกาสวันสำคัญๆ เช่น งานปอยหลวง การกินก๋วยสลาก และวันเข้าพรรษาออกพรรษา ชาวบ้านยังไปวัดอย่างเนืองแน่น อาจจะเป็นเพราะเป็นวันหยุดทำให้คนหนุ่มสาวไม่ต้องไปทำงาน เป็นโอกาสให้ได้ไปวัดเพื่อทำบุญสุนทานบ้าง ภาพที่เห็นอยู่เสมอดังแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน คือ การที่ผู้ใหญ่พ่อแม่หรือตาชายเอาลูกหลานตัวเล็กๆ ไปวัดด้วยทำให้เด็กๆมีความรู้สึกคุ้นเคยและผูกพันกับวัดในระดับหนึ่ง¹ พระสงฆ์และผู้สูงอายุในท้องถิ่นต่างมีความเห็นตรงกันว่า คนหนุ่มสาวมีความผูกพันกับวัดน้อยลงมาและสมควรที่จะปลูกฝังให้เด็กๆมีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาและรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน เพื่อจะสืบทอดวัฒนธรรมและความเชื่อในพุทธศาสนาต่อไป

การที่วัดลดความสำคัญและชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับวัดน้อยลงนั้น ไม่ได้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจหรือวิถีการดำรงชีวิตเท่านั้น การที่วัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาอบรมกุลบุตรอย่างแต่ก่อน ทำให้เด็กและเยาวชนไม่ได้รับการปลูกฝังทางด้านความเชื่อทางศาสนามาตั้งแต่ต้นเหมือนในอดีตที่ชาวบ้านไม่มีโรงเรียน ต้องส่งลูกไปบวชเป็นเณรและพระเพื่อจะมีโอกาสได้รับการศึกษา ให้อ่านออกเขียนได้และมีความรู้ในระดับหนึ่งก่อนที่จะสึกออกมาเป็นฆราวาสที่มีความผูกพันและรับผิดชอบกับวัดในฐานะที่เคยเป็นสถาบันที่ได้อบรมสั่งสอนตนมา ความรู้สึกที่รับผิดชอบเช่นนี้ทำให้คนไม่ไปไกลวัด แต่ปัจจุบันการศึกษาในระบบทำให้วัดสูญเสียบทบาทและความสำคัญแต่เดิมมา จำนวนพระและเณรน้อยลงเรื่อยๆ ชาวบ้านที่ยากจนเท่านั้นให้ลูกบวชเณรเพื่อจะได้มีโอกาสเล่าเรียน ส่วนผู้ชายที่บวชเป็นพระภิกษุก็มีน้อยลงและบวชเป็นระยะเวลาสั้นๆเพื่อทดแทนคุณพ่อแม่ตามประเพณีเท่านั้น หากผู้ที่จะบวชเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาได้ยากมาก²

แม้จะดูเหมือนว่าวัดลดความสำคัญลงในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา แต่วัดก็ยังมียุทธาในในด้านอื่นๆ เช่น งานศพ ชาวบ้านนิยมตั้งศพที่วัดมากกว่าที่บ้าน เพราะสถานที่กว้างขวาง มีอุปกรณ์ต่างๆพร้อม สะดวกทั้งการนิมนต์พระและเชิญคนที่มาร่วมงาน งานบวชก็เป็นอีกงานหนึ่งที่ต้องทำในวัดเป็นธรรมเนียมสืบมาแต่โบราณ นอกจากกิจกรรมทางศาสนาและจารีตประเพณี วัดยังถูกใช้เป็นสถานที่สำหรับกิจกรรมของชุมชนและของทางราชการ เช่น การเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ ตั้งแต่การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกสภาจังหวัด จนถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เนื่องจากสถานที่กว้างขวางทำให้สามารถใช้เป็นศูนย์กลางการศึกษานอกโรงเรียน

¹ สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดบวบก้าง ตำบลบวบก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์พ่อลี กันจามเป็ง อายุ ๘๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๖ ตำบลบวบก้าง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

เช่นที่วัดป่าตาล มีการเปิดสอนนักเรียนผู้ใหญ่ในวันเสาร์อาทิตย์ มีชาวบ้านผู้สนใจมาเรียนเป็นจำนวนมาก¹

ในทัศนะของชาวบ้าน การที่คนไปวัดนั้น เพราะต้องการที่จะทำบุญอุทิศส่วนกุศล ทำสมาธิให้จิตใจสงบ เชื่อว่าทำบุญในชาตินี้มากมายชาติหน้าจะสบาย แม้แต่ผู้ที่ไม่ได้ไปวัดเป็นประจำก็ยังคงเชื่อว่าตนเองจะได้บุญเพราะพ่อแม่หรือบุคคลในบ้านได้ไปทำบุญเผื่อให้แล้ว² สภาพที่เห็นในปัจจุบันคือ “เดี๋ยวนี้คนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยมีศรัทธาในพุทธศาสนา เนื่องจากเขาไม่มีความผูกพันกับวัดมากนัก มีหน้าที่ต้องเรียนและประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเอง จะมาวัดก็ทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเท่านั้น”³ การที่ชาวบ้านจำนวนมากมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาในโอกาสวันสำคัญๆนั้นก็ยิ่งถือว่า วัดมีส่วนอย่างมากในการเหนี่ยวรั้งวัฒนธรรมและความผูกพันในท้องถิ่นเอาไว้ ในตำบลบวค้ำงชาวของมีประเพณีทางศาสนาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองและยังรักษาไว้อย่างดี คือ ประเพณีตานธรรมหลวง และ ประเพณีตานหัวหิงไฟพระเจ้า

ประเพณีตานธรรมหลวงหรือประเพณีเทศน์มหาชาตินี้เป็นประเพณีที่ทำเฉพาะในวัดบวค้ำง จะมีชาวบ้านจำนวนมากมาร่วมงาน เป็นการฟังเทศน์ครั้งใหญ่ ชาวบ้านนำเอาภัตตาหารเทศน์มาถวาย การตั้งธรรมหลวงต้องทำสถานที่ให้เหมือนเรื่องราวในเวสสันดรชาดก จุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมคัมภีร์ต่างๆ ผูกหัดให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรได้มีความรู้ในการอ่านคัมภีร์ และถวายจุดปัจจัยแก่พระสงฆ์ เริ่มเทศน์ภัตตาหารในเวลาเช้ามีดและเทศน์ต่อกันไปเป็นลำดับ เจ้าของภัตตาหารต้องนำเครื่องภัตตาหารของตนมาเตรียมไว้ และนิมนต์พระสงฆ์ผู้ที่มาเทศน์ให้รอจนถึงเวลาเทศน์ของตน ภัตตาหารสุดท้าย คือ นครภัตตาหาร จะเสร็จสิ้นลงในเวลาใกล้สว่าง เชื่อกันว่าผู้ที่ฟังตั้งแต่ต้นจนจบจะได้บุญมาก ผู้ที่เข้าร่วมมักเป็นคนสูงอายุเป็นส่วนใหญ่

ประเพณีตานหัวหิงไฟพระเจ้า หรือ ประเพณีถวายพินเพื่อให้พระพุทธรูปได้ผิงไฟ ทำกันในเดือน ๔ เหนือ คือ เดือนมกราคม เป็นฤดูหนาว ชาวบ้านที่มีศรัทธาจะถวายพินต้องเตรียมขันข้าวตอกดอกไม้ พิน ๑ มัด และอาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ จะทำการเริ่มก่อกองไฟเพื่อให้พระพุทธรูปผิงในเวลาประมาณตี ๕ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้จุดไฟ⁴

ประเพณีนี้ยังกระทำกันทุกปี มีประชาชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก มีวัตถุประสงค์ให้เป็นพุทธบูชา เพราะเชื่อกันว่าพระพุทธรูปก็มีความรู้สึกหนาวเช่นกัน ทั้งเป็นการสร้างความสามัคคี

¹ สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดป่าตาล หมู่ ๔ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘.

² สัมภาษณ์นางทอง ปัญญาณี อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๘๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘. และ นางสาว ขวัญดาว นวดคา อายุ ๑๗ ปี บ้านเลขที่ ๔/๑ หมู่ ๖ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

³ สัมภาษณ์ นางธิดา ปาริศา อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๔๗/๑ หมู่ ๒ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

⁴ สัมภาษณ์พ่อหนานทอง จำป้อม อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๕๓ หมู่ ๑ ตำบลบวค้ำง อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส ทำให้ชาวบ้านที่มาทำบุญที่วัดในตอนเช้าก็ได้รับความอบอุ่นจากกองไฟด้วย และเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านตื่นเช้าเพื่อเตรียมอาหารมาวัดพร้อมกัน¹

ประเพณีเลี้ยงใจบ้านหรือสืบชะตาหมู่บ้าน เป็นประเพณีเฉพาะของชาวยอง จะเห็นว่า ในหมู่บ้านของลื้อ ยอง และเงินเท่านั้นที่มีใจบ้านและมีประเพณีเลี้ยงใจบ้านหรือตานใจบ้าน ประเพณีเกิดจากความเชื่อที่ว่าหมู่บ้านในมีชีวิตจิตใจ จะต้องดูแลรักษา หากชะตาบ้านขาดก็จะทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน ประสบภัยพิบัติต่างๆ ในการประกอบพิธีพ้องจัน เป็นผู้ประกอบพิธี นิมนต์พระสงฆ์มาสวด ชาวบ้านเตรียมเครื่องใช้ในการสืบชะตา มีขันตั้ง ขันใส่ข้าวเปลือก ข้าวสาร และทราย น้ำขมิ้นสั้มปอยใส่บาตรน้ำมันต์ คาแหลวและเชือก นำมารวมไว้ที่ใจบ้าน เมื่อพระสงฆ์มาพร้อมแล้ว พ้องจันพร้อมด้วยชาวบ้านก็ร่วมกันทำพิธีไหว้พระรับศีล ชาวบ้านจับด้ายสายสิญจ์หรือนั่งในวงล้อมสายสิญจ์ ฟังพระสวดจนจบ หลังจากนั้นมีการเทศน์และผูกข้อมือ พระสงฆ์พรมน้ำพระพุทธมนต์ หว่านโปรยข้าวเปลือกข้าวสาร ชาวบ้านนำข้าวมาเข้าพิธีด้วยและนำไปโปรยที่บ้านของตนเพื่อให้เกิดความสวัสดิมงคล² ประเพณีนี้ยังทำกันอยู่และชาวบ้านจะเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก

อิทธิพลจากภายนอกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตำบลบวักค่าง การสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ถนนคอนกรีต-ออนหลวย ได้นำเอาความเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่มาสู่ชุมชนท้องถิ่น ชาวบ้านได้พัฒนาความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เริ่มมีโครงการประปาหมู่บ้านตั้งแต่ปีพ.ศ ๒๕๑๖ เริ่มมีโทรศัพท์ตั้งแต่ปีพ.ศ ๒๕๓๖ ชาวบ้านมีความใกล้ชิดกับเมืองมากขึ้น ประกอบกับอำเภอสันกำแพงเป็นแหล่งของธุรกิจท่องเที่ยว แหล่งผลิตสินค้าพื้นเมืองที่นักท่องเที่ยวนิยม จึงมีผลกระทบต่อแรงงานของหมู่บ้าน นอกจากอาชีพการทำนาทำสวนแล้ว ชาวบ้านจะประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงาน หรือรับงานจากโรงงานหรือร้านค้าต่าง ๆ ไปทำที่บ้านของตน โดยใช้แรงงานคนแก่หรือเด็กช่วย เช่น การทอผ้า เย็บปักผ้า และการทำผ้าเศษ เป็นต้น

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวยองบวักค่างนั้นเกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต การขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนขนขวายเพื่อหารายได้จากอาชีพอื่นๆ ที่ตั้งที่ใกล้เมืองและใกล้แหล่งท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านมีทางเลือกและโอกาสที่จะเปลี่ยนการประกอบอาชีพและวิถีการดำรงชีวิต รายได้ที่เพิ่มมากขึ้นสนับสนุนกำลังซื้อและโอกาสในการบริโภคของชาวบ้าน ธุรกิจอำเภอสันกำแพงเป็นแหล่งกระจายงานมาให้ชาวยองบวักค่าง อีกทั้งการสนับสนุนของรัฐที่จะให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นยังไม่สามารถสะสมเป็นทุนรอน เพราะส่วนหนึ่งของรายได้ถูกนำมาใช้จ่ายในการทำนา ที่ต้องจ้างแรงงานรายวัน ต้องซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง

¹ สัมภาษณ์ พ่อหนานทอง จำปาอ้อม.

² สัมภาษณ์พ่อน้อย อุทธา คำแอน.

ตลอดจนรถไถนาหรือเครื่องทุ่นแรงอื่นๆ น้ำจากระบบชลประทานท้องถิ่นก็ไม่พอเพียง ชาวบ้านต้องพึ่งน้ำบาดาล เสียค่าใช้จ่ายในการขุดเจาะบ่อละ ๔๐๐๐-๕๐๐๐ บาท¹ เมื่อการลงทุนเพื่อมากขึ้นชาวบ้านสู้ไม่ไหวก็ต้องขายไร่นา ให้เช่า หรือ แบ่งผลผลิตกันระหว่างเจ้านากับผู้ทำนา ที่เห็นกันมากคือการเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นๆที่สะดวกและได้เงินเร็วกว่า

สังคมวัฒนธรรมของชาวอ่าวบวกลำน้ำนั้นมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อม เพราะสภาพที่ตั้งที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ทำให้กระแสของวัฒนธรรมใหม่เข้ามาได้อย่างรวดเร็ว สังคมเกษตรแบบเลี้ยงดูตนเองเริ่มเปลี่ยนไปเป็นสังคมเกษตรแบบการค้า หมู่บ้านที่เคยเป็นชุมชนที่มีชีวิตของตนเอง มีกิจกรรมทุกอย่างรวมอยู่ด้วยกัน กำลังเริ่มเปลี่ยนไปเป็นหมู่บ้านเพื่อการอยู่อาศัยเหมือนหมู่บ้านจัดสรรสมัยใหม่ เมื่อสมาชิกของครัวเรือนออกไปทำงานในเมืองหรือที่อื่นแต่เช้าและกลับเข้ามาพักผ่อนนอนหลับในตอนเย็น ไม่ได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมของชุมชนแบบดั้งเดิม ไม่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเช่นเดิม ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนี้ถูกถ่วงให้ช้าลงด้วยบทบาทของกลุ่มสตรีแม่บ้าน บทบาทของวัด และการที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งสามารถประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้านได้โดยไม่ต้องออกไปนอกหมู่บ้าน กลุ่มคนและสถาบันเหล่านี้เองมีส่วนธำรงรักษาสังคมวัฒนธรรมของเขาไว้ ในขณะที่ระบบการศึกษาและเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

¹ สัมภาษณ์กำนันเมฆ มณีเกษง.

บทสรุป

ชาวของตำบลบวกก้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ดั้งเดิม ฐานอยู่ในล้านนามานานกว่า ๒๐๐ ปี ลักษณะทางสังคมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ คล้ายคลึงกับชาวยวนของล้านนา เอกลักษณะทางชาติพันธุ์ที่เด่นชัด คือ ภาษาของ ซึ่งมีสำเนียงที่แตกต่างจากภาษาชนอย่างเห็นได้ชัด ชาวของคงสภาพความเป็นเกษตรกรอาศัยอยู่ในสังคมชานานาโดยตลอดแฉกเช่นชาวยวน จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนา คือ การรวมศูนย์อำนาจโดยรัฐบาลกรุงเทพและการเข้ามาของระบบทุนนิยมตะวันตก ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอย่างช้าๆ สืบเนื่องมาจากระบบการปกครองแบบใหม่ ระบบการศึกษาแบบใหม่ที่ควบคุมโดยรัฐบาล และโอกาสในทางเศรษฐกิจที่เข้าสู่ระบบการค้ามากขึ้น ทำให้ชาวของรับเอาความทันสมัยและวัฒนธรรมของกรุงเทพและตะวันตกมากขึ้นเรื่อยๆ เริ่มมีวิถีการดำรงชีวิตที่ผิดแผกแตกต่างไปจากรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ประกอบกับที่ตั้งที่อยู่ใกล้เมืองเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ และปัญหาของการประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าวซึ่งไม่สามารถให้รายได้เพียงพอกับรายจ่าย ทำให้ชาวของพยายามที่จะปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวของด้วย

ในขณะที่สังคมและวัฒนธรรมของปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของยุคสมัย ก็ยังมีพลังของท้องถิ่นที่ยังสามารถชะลอความเร็วของการปรับเปลี่ยนดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน และวัด ซึ่งยังทำหน้าที่ในการธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีเดิมของท้องถิ่นเอาไว้ นอกจากนี้ความพยายามในการส่งเสริมอาชีพเกษตรประเภทอื่นๆนอกจากข้าว และอาชีพเสริมภายในท้องถิ่นก็มีส่วนทำให้ชาวของอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง ไม่ค่อยมีการย้ายถิ่น การที่ชาวของจะถูกคุกคามโดยวัฒนธรรมที่ข้างล่าง อย่างไรก็ตามหากชาวของหนุ่มสาวไม่ได้หันมาสนใจที่จะอนุรักษ์สังคมและวัฒนธรรมของตนไว้ ก็คงยากที่จะเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้ได้

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ตำบลบวบก้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

หมู่ที่ 1 บ้านบวบก้าง 1

1. นางเที่ยง จำปาอ้อม อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 115/1
2. นางกรรณา เขียวสา อายุ 38 ปี บ้านเลขที่ 98/2
3. นายเมฆ มณีเกษง อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 54/1
4. นางกาหลง ใจดี บ้านเลขที่ 41
5. นายขจิต มุลกันทา อายุ 38 ปี บ้านเลขที่ 29/4
6. นางเขาวเรศ อุปชัย อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 29
7. พระอธิการดวล จันทสโร เจ้าอาวาสวัดบวบก้าง

หมู่ที่ 2 บ้านบวบก้าง 2

1. นางจันทร์สม ใจปัญญา อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 18
2. นางพิมพ์พัน อุปชัย อายุ 38 ปี บ้านเลขที่ 22/2
3. นายลัย จำปาอ้อม อายุ 59 ปี บ้านเลขที่ 55/1
4. จันทร์ มหาวงศ์ บ้านเลขที่ 15
5. จันทร์เพ็ญ กันทอิน บ้านเลขที่ 49
6. ครุณีวิดิ เษฎาภรณ์ บ้านเลขที่ 51/3
7. นายลัย จำปาอ้อม บ้านเลขที่ 55/1
8. หลง สังกข์ทอง บ้านเลขที่ 25
9. ร้อยตรี สุริยา เผ่าจินดา
10. นายชื่น สังกข์ทอง บ้านเลขที่ 25
11. นางธิดา ปาริตา บ้านเลขที่ 47/1

หมู่ที่ 3 บ้านคันตุ้

1. แม่วันเพ็ญ ชะวา บ้านเลขที่ 30 อายุ ปี
2. แม่คำฟูง คำชม อายุ 63 ปี
3. นางนวลจันทร์ มหาพรหม อายุ 41 ปี บ้านเลขที่ 47/1
4. นายปรีดี เรืองปัญญา อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 52
5. คำปิ่น กาละ บ้านเลขที่ 32
6. อ้าย ใจปัญญา บ้านเลขที่ 12
7. นางบุญ กาวีวงศ์ บ้านเลขที่ 40
8. นางอนงค์ วงศา บ้านเลขที่ 121
9. นายอนัทหลง แสงมุล บ้านเลขที่ 22

หมู่ที่ 4 บ้านป่าตาล

1. นางเกศร ใจงาม อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 8
2. นายชนะ ฟองสา อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 10
3. นายสงบ ใจดา อายุ 46 ปี
4. พ่อหนานสง วิริย บ้านเลขที่ 25
5. พระอธิการประเสริฐ ทพพชาติโก (จิตใจ) เจ้าอาวาสวัดป่าตาล
6. นายสว่าง ฟองสา บ้านเลขที่ 65/1
7. นายสังเวียน นามไชยยา บ้านเลขที่ 127

หมู่ที่ 5 บ้านแม่แต

1. แม่ออน อายุ 74 ปี
2. แม่คงคิ อายุ 72 ปี
3. ประเทศ หน่อแก้ว อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 2/1
4. นางเสงี่ยม หน่อแก้ว อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 1/8
5. ลุงโต แสงมุล อายุ 63 ปี
6. นายสงบ ใจงา บ้านเลขที่ 1131

หมู่ที่ 6 บ้านร้องพร้อม

1. พ่อหนาเทพ พลหาญ 101/1 บ้านร้องพร้อม ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 67 ปี
2. นางดาวเรือง เสนอิน อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 46
3. นายทองใบ มาแก้ว อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 72/1
4. แม่ผง กาวิโล บ้านเลขที่ 18/1
5. สมัย นวลตา บ้านเลขที่ 48
6. นางเกษ สุระ อายุ 38 ปี บ้านเลขที่ 31/6
7. นางขอคแก้ว กันทะคำ อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 46
8. นางสาวขวัญดาว นวลตา บ้านเลขที่ 4/1
9. นางทอง ปัญญา นิล บ้านเลขที่ 85/1
10. นางบุญเรือง จตุรพจน์ บ้านเลขที่ 133
11. นางปิ่นมณี มาแก้ว บ้านเลขที่ 9/2
12. พระบุญสม ปัญญาพาน เจ้าอาวาสวัดร้องพร้อม
13. นางสาวรัชณี ฟองสา บ้านเลขที่ 17
14. นายลือ กันขมาแป็ง บ้านเลขที่ 113
15. นางสาวอ้อยใจ เสนแสง บ้านเลขที่ 38/5

หมู่ที่ 7 บ้านข่าปาย

1. ทองสุข มองมุด 20 บ้านข่าปาย ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 62 ปี
2. สนั่น ใจจา 57 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง
3. จันทร์ตา พรหมปัญญา
4. สี่หมื่น ชัยมงคล
5. พ่อหนานมา กาวิโล อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 43/3
6. นายอินทวัน สีงา อายุ 59 ปี บ้านเลขที่ 18
7. นายเผือ นวลตา อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 38
8. แม่ผู้นาง นวลตา อายุ 95 ปี บ้านเลขที่ 3/1
9. เจ้าอาวาส วัดข่าปาย อายุ 72 ปี วัดข่าปาย
10. นางสาวอุไร มหาพรหม บ้านเลขที่ 12
11. นายสนั่น ใจจา บ้านเลขที่ 12
12. นางสาวก่องคำ ใจจา บ้านเลขที่ 12

13. นางสาวสมชัย เตะตะติ อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ 2
14. นางสาวจันทร์ศรี พรหมปัญญา อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 20
15. นางคำมุด ชัยมงคล อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 3/2
16. นายสมชัย นวลตา
17. นางบุญมา ใจมา อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 18/34
18. นางสาวสุนีย์ ผ่องพัน อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 11/56

หมู่ที่ 8 บ้านกอสะเลียม

1. วิชัย กาวิวงศ์ 17 ต.บวค้ำง อ.สันกำแพง อายุ 35 ปี
2. นางสม ยาคำ อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 41
3. นางสาวเขวาร์ภักษ์ ไชยวงศ์หลัง อายุ 19 ปี บ้านเลขที่ 12
4. พ่อหลวงวิชาญ กาวิวงศ์ อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ 36
5. นายวิจิตร สิทธิชัย อายุ 36 ปี บ้านเลขที่ 16
6. พระอธิการบุญช่วย โชติบุญโญ อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 70
7. นางไพฑูรย์ จักรแก้ว บ้านเลขที่ 9
8. นายวิชาญ กาวิวงศ์ บ้านเลขที่ 9
9. นางสาวบังอร กาวิวงศ์ อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 14
10. นางสม อินต๊ะ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 10
11. นางสมศรี เงินอินต๊ะ อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ 61/7
12. วีระชัย วงศ์ษาคำ อายุ 36 ปี บ้านเลขที่ 12
13. นางวรรณมา บุญเพ็ง อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 50/79
14. นายเนื่อง คำโมง อายุ 41 ปี บ้านเลขที่ 98
15. นายกฤษณภักษ์ สอนธรรม อายุ 16 ปี บ้านเลขที่ 75/1
16. นางสมศรี เป็นอินต๊ะ อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ 75/6

หมู่ที่ 9 บ้านร่องก่องข้าว 1

1. แก้วมา	ฟองแก้ว 11/4 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 39 ปี
2. จักรินทร์	ปิ่นดาเสน 3/14 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 20 ปี
3. ชีรพงศ์	อิก้าเน็ค 48 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 20 ปี
4. สี	
5. สิงห์	มุลาย
6. นางเจือ	จันต๊ะ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 54
7. นายมา	ใจเย็น อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ -
8. นายชุม	จันต๊ะ อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 43/1
9. แม่อุ้ยศรี	อินต๊ะมูล อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 66
10. นางมี	บุญช่วย อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 21
11. พ่อหนานจู	ประสงค์ทรัพย์ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 65
12. นางสาวเกษร	มาน้อย บ้านเลขที่ 4
13. นายสมศักดิ์	กฤษภา บ้านเลขที่ 4
14. นายประเวศน์	ใจขาว บ้านเลขที่ 4
15. นางเครือวัลย์	ประสงค์ทรัพย์ อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 67/2
16. นางเอมอร	มุลเพ็ช อายุ 29 ปี บ้านเลขที่ 60/8
17. นางเถียรคำ	เมธา อายุ 33 ปี บ้านเลขที่ 60/1
18. ประยูร	ใจปัญญา
19. พระमाणพ	มหาวิชิโย อายุ 21 ปี
20. นายบุญธรรม	ประสงค์ทรัพย์ อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 56/6
21. นายอุ๊ด	อภิวังค์งาม อายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 59/1
22. นายวิทยา	ประสงค์ทรัพย์ อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 56/6

หมู่ที่ 10 บ้านช่างเขียน 1

1. บุญช่วย	สุขแก้ว 22 ต.บวกล้าง อ.สันกำแพง อายุ 35 ปี
2. อนันต์	ศรีนางาม 31 ต.บวกล้าง อ.สันกำแพง อายุ 53 ปี
3. ดวงแก้ว	อำบุญมา
4. บุญทา	จินตาท้อง
5. พ่ออุ้ยมูล	ใจขาว อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 14
6. พ่ออุ้ยลอย	ใจเงิน อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 28
7. นายสงวน	สุขแก้ว อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 22/1
8. พ่อหลวงประเวศ	ใจขาว อายุ 41 ปี บ้านเลขที่ 14/4
9. ภรรยาพ่อหลวงประเวศ	ใจขาว อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 14/4
10. นางสาวสุ	บะริคำ อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 1/4
11. นางปิมปา	คำบุญมา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 10/1
12. นางอาลี	อุ้ยคำ อายุ 37 ปี บ้านเลขที่ 4
13. นายสมศักดิ์	มันคง
14. นายณรงค์	ปอแก้ว อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 69/24

หมู่ที่ 11 บ้านโป่งช้างคุด

1. ประพจน์	ปิมปม 64 ต.บวกล้าง อ.สันกำแพง อายุ 19 ปี
2. วาทิน	ฝั้นเจริญ ต.บวกล้าง อ.สันกำแพง อายุ 27 ปี
3. ประไพ	คำบุญมา
4. สาย	ขันตี
5. ตู๋ย	ปิ่นไทร
6. นายปาย	เสามุกดา อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 49
7. พ่ออุ้ยตา	เดชะคำ อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 14
8. นางฟองนวล	ศรีนวลใหม่ อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 24/1
9. นายคำปิ่น	กาวิแวน อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 73
10. พ่ออุ้ยน้อย	อินตะคำ อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 33
11. นายอนุศิษฐ์	โสภณแดง บ้านเลขที่ 10
12. นายคำปิ่น	กาวิแวน บ้านเลขที่ 10

13. นายเสน่ห์	ดู่คำ บ้านเลขที่ 10
14. นางสุนันทา	กันทะอุป อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 14/1
15. นางปราณี	ป่าปุง อายุ 36 ปี บ้านเลขที่ 32
16. นางคำปิ่น	เตชะติ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 8
17. พระอธิการอุคร	จันทรปัญญา อายุ 52 ปี
18. นายเกษม	จุมปา อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ 10/1
19. นายอุ้นเรือน	จันตากอง อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 10/2

หมู่ที่ 12 บ้านร่องก่องข้าว 2

1. ดู่	ขาวจริง 4 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 77 ปี
2. เนา	มหาไม้ 34/9 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 52 ปี
3. ประเสริฐ	สิทธิวัฒน์ 5/1 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 22 ปี
4. เทลา	มหาไม้ 34/9 ต.บวกก้าง อ.สันกำแพง อายุ 57 ปี
5. นายจรัล	อินตะสม อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 6/1
6. นายสุคใจ	มหาไฟ อายุ 44 ปี บ้านเลขที่ 19/2
7. นายเมือง	ใจขาว อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 32/3
8. นายเสน่ห์	ดู่คำ อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 28
9. นางศรี	ใจขาว อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 16
10. นางบัวใจ	อินตะสม อายุ 33 ปี บ้านเลขที่ 11/2
11. นางบุญนา	ทิตตา อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 11
12. นางคำ	ดู่คำ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 28/1
13. ลุงยัง	สุทธิปัญญา อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 61/99
14. พ่อหนานทอง	จำป่าอ้อม บ้านเลขที่ 153

หมู่ที่ 13 บ้านช่างเขียน 2 กิ่งอำเภอบ้านธิ จ.ลำพูน

1. พ่อหลวงทองดี	ศรีไม้ อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 7/7
2. นางนวลจันทร์	อินตะปิ่น อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 8

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ,
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๓๘.
- ไกรศรี นิมนานเหมินทร์. เครื่องถ้วยสำริดเก่าแก่ง เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือ, ๒๕๒๖.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔.
- โครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์โบราณภาคเหนือ. พม่ารบไทย เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๓๒.
 “-----” ตำนานสิบห้าราชวงศ์ เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม,
 ๒๕๓๐.
- ประธาน คณะครูศึกษากร. การปกครองท้องถิ่น กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.
- ปราโมทย์ ชุ่มเรืองศรี และคณะ. รายงานผลการปฏิบัติงานของนักศึกษาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ ศูนย์
 ฝึกปฏิบัติงานบ้านกอสละเลียม ตำบลบวัก้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ,
 (เอกสารโรเนียว) , ๒๕๒๑.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. ตำนานเมืองของ เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๒๗.
- ชเนศวร์ เจริญเมือง, “เมืองของ จากวันนี้ถึงวันพรุ่งนี้” เสวนาไทศึกษา ชุดที่ ๑ เชียงใหม่:
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.
- นันทริยา ลำเจียกเทศ, “ ลือๆของๆ พี่น้องชาวไทย” รวมบทความทางวิชาการ ไทลื้อ เชียงคำ
 เชียงใหม่: วิทยาลัยครู, ๒๕๒๕.
- รัตนาพร เศรษฐกุล, “ประเพณีสักการะบูชาอารักษ์บ้านอารักษ์เมืองของเมืองเชียงตุง” เรื่องเมือง
 เชียงตุง เชียงใหม่ : สรวิวงศ์บุ๊คส์, ๒๕๓๗.
- “-----”, “ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ ๒๔๑๖-๒๔๘๘”
 วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- “-----”, “แม่ฉิ่งเหนือฤาจะเหลือเพียงรอยอดีต” วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ ปีที่ ๘
 ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๓๖.
- วัชรระ สิริประมา, “ภาษาที่ใช้สอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือ นับ
 ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒” ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย
 เชียงใหม่: เจริญการพิมพ์, ๒๕๓๓.
- สงวน โชติสุขรัตน์. ไทยวน-คนเมือง ธนบุรี: ทำสะแกการพิมพ์, ๒๕๑๒.
- สถาบันนโยบายศึกษา. รูปแบบนิติบุคคลที่เหมาะสมของสภาตำบล กรุงเทพฯ : มาสเตอร์เพลส,
 ๒๕๓๓.
- สร้อยสวัสดิ์ ประยูรเสถียร, “การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ ๒๔๓๖-๒๔๗๖”
 วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๒.

เสถียร ลายลักษณ์. ประชุมกฎหมายประจำศก ร.ศ ๑๑๘-๑๑๘ พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมส,
๒๔๗๘.

แสวง มาละแฉม, “ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวของ กรณีศึกษาชาว
ของ

ในเมืองลำพูน (พ.ศ ๒๓๔๘-๒๔๔๕) วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๓๘.

ศรีเลา เกษพรหม, “การถือน้ำพิธีค้ำน้ำสังข์” ไชยนารายณ์ มกราคม ,๒๕๓๗.

อำเภอสันกำแพง. บรรยายสรุปอำเภอสันกำแพง (เอกสาร โรเนียว).

Dodd, W.C., “From ChiengHai to Kengtung Laos, 1898”, The Assembly Herald ,May 6,1898.

McLeod ,T.E., “Journal of an Expedition to Kiang Hung on the Chinese Frontier, starting
from Moulmein on the 13th December, 1836”, Journal of the Asiatic Society , No.72
December, 1837.

Ratanaporn Sethakul, “Political ,Social and Economic Changes in the Northern States of
Thailand, Resulting from the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883” Unpublished
Ph.D. dissertation, Northern Illinois University, 1989.
